

ANKARA ÜNİVERSİTESİ, DİL ve TARİH-COĞRAFYA FAKÜLTESİ
TARİH ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ

TARİH ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Cilt : III - Sayı : 4 - 5

Ankara - 1965

ANKARA ÜNİVERSİTESİ BASIMEVİ . 1967

FÂTİH MEHMET — UZUN HASAN MÜCADELESİ VE VENEDİK

Şerafettin TURAN

Fâtih Mehmed ile Uzun Hasan arasında *Otluk-beli* savaşına yol açan büyük mücadelede, Papalığın ve bilhassa Venedik'in, Ak-koyunlu hükümdarını Osmanlılar aleyhine tahrik etmelerinin, onunla *Anadolu*'nun paylaşılmasını hedef tutan anlaşmalar yapmalarının da büyük rol oynadığı ötedenberi kabul edilmekle beraber, Venedik ve müttefiklerinin, genellikle *İran Kralı* (*Re di Persia*) olarak kabul ettikleri ve bazen de *Büyük Türk* (*Gran Turco*) Fâtih Mehmed'den ayırmak için *Küçük Türk* (*Piccolo Turco*) diye andıkları Uzun Hasan ile yaptıkları işbirliğinin kapsamı, Ak-koyunlu sultanının, Osmanlılara karşı teşkil olunan *lega*'ya girmeye karar verişinden ölümüne kadar (1459-1478) bu ittifakın takip ettiği seyir ve nihayet, bir taraftan Osmanlı-Akkoyunlu, diğer taraftan Osmanlı-Karaman-oğulları mücadelesine olan etkileri bugüne kadar lâıyk olduğu ehemmiyetle ele alınıp işlenmiş değildir. Buna da Osmanlı kaynaklarında bu işbirliğine dair sarıh bir kaydın bulunmaması, Uzun Hasan'ın emri ile yazılan Ebû Bekr-i Tihârânî'nin *Kitâb-i Diyarbakriyye*'sinin¹, H. 876 (M. 1471) ya kadar gelmekle beraber, daha önceki Avrupa münasebetleri hakkında âdetâ sükûtu tercih etmesi ve arşivlerimizde de bu devre âit vesikaların azlığı dolayısı ile, mes'eleyi aydınlatmak için İtalyan arşiv ve kaynaklarına baş-vurmanın zorunlu bulunmasının sebep olduğu şüphesizdir.

Venedik Cumhuriyeti'nin Uzun Hasan nezdine gönderdiği elçilerin bir kısmının seyahat-nâmeleri daha XVI yüzyılda basılmış²

1 Necati Lügal - Faruk Sümer neşri: *Kitâb-i Diyarbakriyya*, Türk Tarih Kurumu yayınlarından, 2 Cüz, Ankara, 1962-1964.

2 Meselâ bu elçilerden Iosafo (Giosafatte) Barbaro ile M. Ambrosio (Ambrogio) Contarini'nin seyahat-nâmeleri, daha 1559 da G. Ramusio tarafından "3" cilt halinde

ve 1852 den itibaren de, *Signoria* (Venedik) ile Ak-koyunlular arasında Osmanlılar aleyhine yapılan ittifakın mâhiyetini ve gelişmesini belirten arşiv belgelerinin yayınlanmasına başlanılmıştı. Enrico Cornet, 1473 te Karaman-oğlu Kasım Bey ile iş-birliği yapıp *Sigin* (Sığın), *Silifke* ve *Görgös* (*Gorigos*=*Kız-Kalesi*) kalelerinin zaptına âmil olan Venedik elçisi Giosafatte Barbaro'nun bu süre içinde Senato'ya gönderdiği "49" mektubu ve bunların eklerini yayınlamış³, arkasından da, *Le guerre dei Veneti nell'Asia. 1470-1474* (*Venediklilerin Asya'da Savaşları. 1470-1474*) adı altında, *Ağrıboz* (*Negroponte*)'un zaptından 1474 sonlarına kadar Osmanlılarla savaşa ve Uzun Hasan ile olan münasebetlere dair Venedik'teki Frari arşivinde bulunan "103" vesikayı neşretmiş idi⁴. E. Cornet'yi takiben Guglielmo Berchet, *La Repubblica di Venezia e la Persia* (*Venedik Cumhuriyeti ve İran*) adlı eserinde⁵, Venedik'in Uzun Hasan devrinde başlayarak İran ile olan münasebetlerini ana-hatları ile hülâsa eden bir Önsöz ile, Şah Abbas I. zamanına kadar XV. - XVII. yüzyıllara âit çeşitli Venedik arşiv belgelerini yayınlamış ve bir yıl sonra bu eserine ek olarak XVI. - XVII. yüzyıllara âit bazı yeni vesikaları aynı adla neşr ederken de⁶, bu Venedik belgelerinin 1463 ten itibaren bir kronolojisini yapmış idi.

Denilebilir ki, Venedik ve müttefiklerinin Uzun Hasan ile münasebetlerine dair bugüne kadar yazılanlar, Guglielmo Berchet'in ilk kitabının Önsöz'ünün sınırlarından öteye geçememiştir. Gerçekten, V. Minorsky'nin *La Perse au XIVe. siècle, entre la Turquie et Venise* adındaki kitabı⁷, G. Berchet'nin yer yer yanlış ve kötü bir hülâsasından ibaret olduğu gibi, İtalyan kaynaklarına dayanarak Fâtih devri olaylarına yeni bir ışık tutan Fr. Babinger'in de, mes'elenin önemine işaret etmekle beraber, esas itibarıyla G. Berchet'nin mu-

tertiple edilen *Delle Navigazioni et Viaggi* serisinde yayınlanmıştı:

Viaggio di Iosafo Barbaro nella Persia (c. II, Venetia, 1559, ss. 98 b-112 a).

Il Viaggio del Magnifico M. Ambrosio Contarini, Ambasciadore della Ill^a-a. Signoria di Venetia al Gran Signore Ussuncassan, 1473 (göst. yer. ss. 112 b-125 b)

3 *Lettere al Senato Veneto di Giosafatte Barbaro, Ambasciatore ad Usunhasan di Persia* (Tratte da un codice originale dell'R. Biblioteca di Vienna e annotate par Enrico Cornet). Vienna, 1852, 128 s., 8° (Kısaltma: *Lettere di G. Barbaro*).

4 Vienna, 1856, X+131 s., 8°

5 *Extrait du Bolletino Consolare*, Tome. III, Firenze, 1865, XII+294 s., 8o

6 *La Repubblica di Venezia e la Persia*, Venezia, 1866

7 Paris, 1933, 23 s. 8 o

kaddemesine bağlı kaldığı görülmektedir⁸. İşte biz burada, ne *Otluk-beli* savaşına müncer olan Osmanlı- Akkoyunlu mücadelesinin, ne de 1463-1479 yıllarını dolduran Osmanlı - Venedik savaşının bilinen teferruatına girişmeksizin, yayınlanmış olmalarına rağmen gereken şekilde kullanılmayıp sadece bibliyografya listelerinde veya sayfa-altı notlarında gösterilmekle iktifa edilen bu vesikalara⁹ ve diğer kaynaklara dayanarak, Venedik ile Ak-koyunlu sarayı arasındaki münasebetleri ve bu münasebetlerin Fâtih Mehmed-Uzun Hasan mücadelesine ve buna paralel olarak ta Karaman-oğulları Pîr Ahmed ve Kasım Beylerin Osmanlılara karşı direnişlerine olan tesirlerini belirtmeğe çalışacağız.

I.

FÂTİH - UZUN HASAN REKABETİNİN MENŞEI,
OSMANLI-VENEDİK HARBİ VE VENEDİK'İN
UZUN HASAN'A VE KARAMAN-OĞLU İBRAHİM
BEĞ'E İTTİFAK TEKLİFİ

(1459-1463)

Fâtih Mehmed'in *İstanbul*'u zaptettiği yıl Ak-koyunlu tahtına oturan Uzun Hasan'ın, mevkiini sağlamlaştırdıktan ve Kara-koyunlu hükümdarı Cihanşah'a karşı ilk büyük zaferini kazanıp *Erzincan*'ı ele geçirdikten sonra, Trabzon İmparatoru IV. Kalo İonnes'in kızı Kira Katherina (Despina Teodora, Despina Hatun) ile evlenmek suretiyle (1458) bir asırdan beri süregelen dostane münasebetleri daha da kuvvetlendirirken, bu izdivaçla siyasî bir gâye güden İmparatorun arzusuna uyarak *Trabzon*'u Osmanlılara karşı müdafaa etmeyi üzerine almakla da, Osmanlı Pâdişahı ile şiddetini gittikçe ar-

8 *Mahomet II. Le Conquérant et son temps*, 1432-1481, Paris, 1954, ss. 381-388

9 Meselâ Walther Hinz'in *Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd. XV. yüzyılda İran'ın milli bir devlet haline yükselişi* adlı eserinin (Tevfik Bıyıklıoğlu tercümesi, T. Tarih Kurumu yay. Ankara, 1948) bibliyografya listesinde bu seyahat-nâme ve vesika koleksiyonlarının hemen hepsini bulmak mümkündür. Ancak onun bu belgelerden sadece birkaç cümle almakla yetindiği görülmektedir (s. 52-58)

M. C. Şehabettin Tekindağ'ın *Son Osmanlı-Karaman Münasebetleri Hakkında Araştırmalar* (İ. Ü. E. F. Tarih Dergisi, c. XIII, Sayı. 17-18, ss. 43-76) adındaki makalesinde ise bu eserler sayfa altı notlarında yer almıştır.

tıracak olan bir ihtilâfa sürüklendiği bilinmektedir¹⁰. Böylece Trabzon Rum İmparatorluğunun hâmisî kesilen Uzun Hasan, bir taraftan Papa'nın Osmanlılara karşı teşkiline çalıştığı ittifak çemberi ile temasa gelmiş, diğer taraftan da Trabzon'u korumak için doğrudan doğruya Fâtih Mehmed nezdinde teşebbüslere girişmeğe başlamıştı.

Nitekim Papa III. Calixtus (1455-1458)'un elçisi fransisken rahibi Lodovico da Bologna, Trabzon ve Gürcistan'dan sonra 1459 da Diyarbekir (Âmid)'e de uğrayarak Ak-koyunlu hükümdarını Büyük Türk Fâtih'e karşı kurulacak ittifaka katılmağa davet etmiş ve bu teklifi müsbet karşılayan Uzun Hasan da kendi adına Avrupa'ya elçi göndermişti. Rahip Lodovico ve Trabzon ve Gürcistan elçileri ile birlikte yola çıkan bu Ak-koyunlu elçisi, Alman İmparatoru III. Friedrich'e, Osmanlı sultanına karşı savaş için Uzun Hasan'ın "50.000" kişilik bir kuvvet hazırlıyacağını bildirmiş ve 1460 Aralık ayında Roma'ya vardığında da, yeni Papa II. Pius (1458-1464)'a, hristiyan devletlerin Osmanlılar aleyhine batı'da aynı anda savaşa girişmeleri şartı ile, efendisinin de doğu'da harekete geçeceğini vaat etmişti¹¹.

Bu suretle hristiyan devletler arasındaki lega'ya girmeyi kabul eden Uzun Hasan, gene Trabzon İmparatoru David (1458-1461)'in ricası üzerine, 1459 da yeğeni Murad Bey'i İstanbul'a göndererek kendisine "cizye" vermeği kabul eden Trabzon İmparatorluğunun 1453 ten beri Osmanlı hazinesine her yıl ödemekle mükellef olduğu ve miktarı 1458 de 2.000 dukadan 3.000 dukaya çıkarılmış bulunan verginin affedilmesini ve vaktiyle Yıldırım Bayezid'in, Osmanlı topraklarına saldırmaması mukabilinde Kara - yülük Osman Bey'e vaat etmiş olduğu fakat Timur'un ölümünden sonra gönderilmeyen sarık, seccade, eğer takımı gibi hediyelerin verilmesini istemişti. Hattâ Ak-koyunlu hükümdarı daha da ileriye giderek, karısı Despina Teodora'ya cihaz olarak verilmiş olan Kapadokya yâni Kayseri havâlisinin kendisine teslimini talep etmişti. Ancak bu aşırı istekler karşı-

10 Jacop P. Fallmerayer, *Geschichte des Kaiserthums von Trapezunt*, München, 1827, 259 v.dd.; W. Hinz, *ayn. eser.*, 29.

Trabzon İmparatorluğu yüzünden Ak-koyunlu hükümdarı ile Osmanlı Padişâhı arasında başgösteren anlaşmazlık, bilhassa *Kitâb-i Diyarbekriyye*'ye dayanılarak son defa Prof. Dr. Bekir Sıtkı Baykal tarafından incelenmiş bulunmaktadır: *Fatih Sultan Mehmed-Uzun Hasan Rekabetinde Trabzon Meselesi, Tarih Araştırmaları Dergisi*, c. II, Sayı. 2-3 (1964), ss. 67-80.

11 Tafsîlât için bk. Fr. Babinger, *ayn. esr.*, 223-227

sında Fâtih'in cevabı, "Ben gelecek sene gelip, efendinizin benden istediği şeyleri beraber getireceğim ve borcumu ödeyeceğim" demekten ibaret olmuştur¹².

Gerçekten de Uzun Hasan, Osmanlı Pâdişahının bu sözünü yerine getirdiğine çok geçmeden şahit olmuş ve bir baskınla ele geçirdiği *Koyul-hisar*'ı muhafaza edemediği gibi, 1460 da *Mora*'da meşgûl bulunan Fâtih Mehmed'in 1461 de *Amasra* ve *Sinop*'u da zaptetdikten sonra kendi topraklarına girip *Yassı-çemen* mevkiine kadar ilerlemesine mâni olamamış, aksine, annesi Sara Hatun ile beylerinden Hasan'ı Osmanlı ordugâhına göndererek barış istemek zarureti duymuştu¹³. Fâtih te Ak-koyunlu hükümdarının dileğini kabul etmekle kendisini Trabzon İmparatorluğunun hâmisî sayan Uzun Hasan'ın bu sıfatını ortadan kaldırmış ve *Trabzon* yolu üzerindeki en büyük engeli aşmıştı.

Fâtih Mehmed ile Uzun Hasan arasındaki mücadelenin birinci safhası, Trabzon İmparatorluğunun ortadan kaldırılması ile Fâtih lehine neticelenmiş oluyordu (1461). Birkaç yıl sonra Karaman-oğulları beyliği hadiselerinin patlak vermesi ve *Trabzon*'u Osmanlılara kaptıran Uzun Hasan'ın, bu defa da *Karaman* arazisini kendi nüfuz sahası telâkki etmesi üzerine, mücadelenin uzun süren ikinci safhası başlayacaktı. Ancak bu arada da, *Trabzon*'un kaybı karşısında Türk ilerleyişini durdurmak gayesi ile kıpırdanmağa başlayan ve arkasından da Osmanlılara karşı savaşa girişen Venedik ile Uzun Hasan arasında Fâtih Mehmed aleyhine ittifak için ilk adımlar atılmış bulunuyordu. *Trabzon* meselesi, Osmanlılarla Ak-koyunlular arasında

12 Dukas, *Bizans Tarihi*, trc. VI. Mirmiroğlu, İstanbul, 1956, s. 209. Bizans kaynaklarını teyiden U. Hasan'ın, kendisine verilen *Trabzon*'a saldırmaması için Murad'ı Osmanlı Pâdişahına gönderdiğini kaydeden Ak-koyunlu sarayının tarihçisi Ebû Bekr-i Tihriânî ise Sultan Mehmed'in bu sözleri "iltifat" etmediğini belirtmekle yetinmektedir (*Kitab-i Diyarbekriyye*, cüz. II, s. 382).

13 İbn Kemal, *Tevârih-i âl-i Osmân*, VII. Defter, nşr. Şerafettin Turan, Ankara, 1957, ss. 191-196.

Kitab-i Diyarbekriyye'ye göre, Fâtih, *Koyul-hisar*'ın Ak-koyunlular tarafından fethi üzerine Uzun Hasan'a bir elçi göndererek barış teklifinde bulunmuş, buna karşılık Akkoyunlu hükümdarı da Osmanlı Pâdişahına bir elçi gönderdiğinden iki hükümdar arasında bir sulh yapılmıştı (Cüz. II, s. 385 v.d.). Gene aynı kaynağa nazaran, Sara Hatun bizzat Fâtih'in talebi üzerine Osmanlı ordugâhına yollanmıştı (391 v.d.). Fakat Bekir S. Baykal'ın da belirttiği gibi, bu son iddia hayli mübalağalı olup olayların seyrine seyirci kalan Uzun Hasan'ın tutumuna uygun düşmemektedir (*ayn esr.* 79 v.d.).

mevzî mâhiyette de olsa silâhlî bir çatışmaya yol açtığı gibi, Osmanlı Pâdişahı ile *Signoria* arasındaki mevcut barışın da sarsılmasının sebeplerinden birini teşkil etmişti.

II. Mehmed ikinci defa Osmanlı tahtına cülûs ettiğinde, Venedik ile Osmanlı İmparatorluğu arasında, *Selânik*'in zaptından sonra 4 Eylül 1430 da yapılmış olan barış¹⁴ hüküm sürmekte olup, yeni Pâdişah ta, *Edirne*'ye gelen Venedik elçisi Laurent Mauro'ya bazı ilâvelerle bunu teyid eden 10 Eylül 1451 tarihli yeni bir ahid-nâme vermişti¹⁵. Bununla beraber *İstanbul*'un müdafaasına bazı Venedik gemilerinin katılması ve Bizans İmparatorluğu'nun tarihe karışmasının batı'da uyandırdığı büyük heyecan bir ara bu barış havasını bözar gibi olmuştu. Bunun içindir ki *Büyük Türk*'ün *İstanbul*'un arkasından hemen batıya yürüyeceğinden çekinen Venedik Senatosu, bir taraftan *Ege*'deki en büyük üssü olan *Ağrıboz*'un tahkim edilmesini emrederken, diğer taraftan da Fâtih Mehmed'e, babası II. Murad'ın Cumhuriyet ile yapmış olduğu barışı bozmayacağını umduğunu bildirmekten de geri kalmamış ve sulhün korunması için *İstanbul*'a gönderilmesine karar verilen elçi Bartolomeo Marcello'dan, "İstanbul İmparatoru tarafından zorla alıkonulan ve şehrin müdafaasına iştirak ettirilen kadirgalardan" (!) dolayı *Signoria* adına Pâdişah'tan özür dilemesi istenmişti¹⁶. Böyle olmakla beraber Türkler'e karşı savaş için Hunyadi Yanos ile temastan da geri kalmayan, hattâ 1454 Şubatında donanmasına *Çanakkale Boğazı*'na saldırıp mümkün olan tahribatı yapmasını emreden Venedik¹⁷, Boğaz civarındaki adalar ve şehirler hâkimlerinin Fâtih ile birer anlaşma yapıp Osmanlılara vergi vermeyi kabul etmeleri karşısında, bir an önce barış yapmaktan başka çare görememişti.

Bartolomeo Marcello'nun 18 Nisan 1454 de *İstanbul*'da Fâtih Mehmed'den almağa muvaffak olduğu bir ahid-nâmeye dayanan bu barış, bazı yeni hükümler dışında, esas itibariyle 4 Eylül 1430 anlaşmasının tecdidi mâhiyetinde idi. Her iki devlet tebaasına karşı-

14 15 Eylül 1430 da II. Murad tarafından tasdik edilen bu anlaşmanın metni: *Diplomatium Veneto-Levantinum. Sive acta et diplomata Res Venetas Graecas atque Levantis*, Pars. II, 1351-1454, Venetiis, 1899, nr. 182, ss. 343-345.

15 Metin: *ayn esr.* II, nr. 209, ss. 382-384

16 S. Romanin, *Storia Documentata di Venezia*, IV, Venezia, 1885, s. 260

17 Bu hususta Başamiral Jacopo Loredano'ya verilen 22 Şubat 1454 tarihli talimat: S. Romanin, *ayn. esr.*, IV, 525 vd.

lıklı olarak diğerinin ülkesinde ticaret serbestisi tanıyan ve tarafların yekdiğerinin düşmanlarına yardım etmeme taahhüdünü ihtiva eden bu anlaşmaya göre Venedik, *Balsa*, *İşkodra*, *Alessio* (Leş) gibi *Arnavutluk* toprakları ve *Lepanto* (İnebahti) için her yıl Osmanlı hazinesine "246" duka vergi ödemeğe devam edecekti. Ayrıca Cumhuriyet, Bizans zamanında olduğu gibi *İstanbul*'da bir *bailo* bulundurma hakkını elde etmekle beraber, *Arnavutluk*'ta ve *Mora* ile adalarda (*Romania*) bulunan Venedik kalelerine, Osmanlı Pâdişahına düşman olanları veya ona ihanet edenleri mülteci olarak kabul etmemeği, bu gibilerle herhangi bir anlaşma yoluna gitmemeği ve kendilerine paraca yardım yapmamağı da taahhüt ediyordu. "Aksi taktirde Sultan, bu barış anlaşmasını ilgâ edilmiş saymaksızın, bahis-konusu toprak üzerine yürüyebilecek ve Cumhuriyet te' bunu böyle kabul edecekti"¹⁸.

Ancak, 18 Nisan 1454 ahid-nâmesine rağmen Osmanlı-Venedik münasebetleri tamamiyle düzelmiş değildi. Bunda da Venedik'in "Türk dostluğu" ile "Türklere karşı ittifak" siyaseti arasındaki mütereddit durumu kadar, vaktiyle Bizans İmparatorluğuna âit olan toprakları tekrar *İstanbul*'a bağlama gâyesini güden Fâtih Mehmed'in siyasetinin de etkileri vardı. Venedik, Türk donanmasının 1454 yazında *Parga* ve *Lepanto*'ya saldırmasından şikâyetle, Venedik tebaasının *İstanbul*'un zaptından evvel uğramış oldukları zararın anlaşma gereğince ödenmesini ve hâlâ hapiste bulunan Venediklilerin serbest bırakılmalarını talep ederken, Ağrıboz *bailo*'sunun, bir topçunun hayatına kasteden bir Türk'ü ölüme mahkûm etmesine kızan Fâtih bu istekleri kabul etmemiş ve *İstanbul*'daki ilk *bailo* Bartolomeo Marcello, Pâdişahın ruhsatını bile almadan vatanına dönmeğe mecbur kalmıştı¹⁹. *Signoria*, Marcello'nun yerine 1456 da Lorenzo Vetturi'yi *bailoluğa* tayin ederken, bir taraftan da Türklere karşı büyük bir ittifak teşkili yolundaki teşebbüslere daha yakın bir ilgi göstermeğe başlamış ve Papa II. Pius'a başvurmuştu. Böylece "Türk dostluğu" yerine "Türklere karşı ittifak" düşüncesi yavaş yavaş kuvvetlenirken, Fâtih Mehmed

18 Anlaşmanın metni için bk. S. Romanin, *ayn. esr.* IV, 261 vd.; Zinkeisen, *Geschichte des Osmanischen Reiches in Europa*, II, Gotha, 1845, ss. 33-35.

10 Eylül 1451 ahid-nâmesinde de, "Zât-ı şâhânemin tebaasından bir adam hırsızlık veya ihanetten, müslümanların mallarını çalıp *Venetia*'ya sığınacak olursa, çalınan eşya ile birlikte iade olunacaktır" diye bir hüküm vardı (*Diplomatarium Veneto - Levantinum*, II, 382 vd.). Şimdi bu hüküm daha genişletilerek Pâdişaha müdahale hakkı verecek bir mahiyet alıyordu.

19 Tafsîlât: S. Romanin. *ayn. esr.* IV. 309

'in *Amasra* ve *Sinop*'dan sonra *Trabzon*'u da zaptetmesi, bu ittifak teşebbüslerinin daha da hız kazanmasına yol açmıştı.

Trabzon'un Osmanlılar eline geçtiği haberini alan Venedik Senatosu, Macaristan'da bulunan Pietro Tomaso'ya 26 Ekim 1461 de gönderdiği talimatta, *Avrupa*'yı tehdit eden Türk tehlikesi karşısında Kral Mathias Corvin'in dikkatini çekmesini istemişti. Buna paralel olarak II. Pius nezdinde teşebbüse geçildiği gibi, Fransa Kralına da iki elçi gönderilmişti. Fakat XI. Louis, İmparator III. Friedrich ile Mathias Corvin arasındaki ihtilâf yüzünden *Almanya* yolunun kendisine kapalı olduğunu, kuvvetlerini ancak *Cenova* üzerinden *Şark*'a sevk edebileceğini belirterek, derhal bir yardımda bulunamayacağı için özür dilemişti. Aylarca sonra *Venedik*'e gelen bir Macar elçisi ile, Bohemya elçisinin de katılımıyla 11 Ekim 1462 de yapılan toplantıdan da bir sonuç alınmamıştı²⁰. Esasen Venedik, bütün Hristiyan devletlerin katılmadığı bir *lega*'nın Fâtih Mehmed'in ilerleyişini durdurmağa muvaffak olamayacağına, aksine Cumhuriyet'in *Levante*'deki menfaatlerine zarar vereceğine kani bulunuyordu. Bu yüzden de Senato, Bosna Kralı Stépan Tomasévitch'in ittifak teklifini 28 Şubat 1463 te soğuk bir şekilde reddetmişti²¹. Ancak aradan birkaç ay geçmeden *Bosna*'nın Türk hâkimiyeti altına alınması ve Venedik'in elinde bulunan *Mora*'daki *Argos*'un da Osmanlı kuvvetleri tarafından zapt edilmesi üzerine Doc Cristoforo Moro (1462-1471), 14 Haziran 1463 te alelacele *Floransa*'ya müracaatla, "Türk tehlikesine karşı birleşme" teklif etmek lüzumunu duymuştu. Fakat *Floransa*, *Levante*'deki tebaasını tehlikeye atmamak için Türklere karşı bir harb açılmasına yanaşmazken, *Mora*'daki olayların inkişafı Venedik Senatosu'nu *Büyük Türk*'e savaş ilân etmeğe sürüklemişti.

Harbin görünürdeki yakın sebebi, Venediklilerin, 18 Nisan 1454 anlaşması şartlarına riayet etmemeleri ve efendisinden çaldığı para ile *Koron*'a kaçan bir Türk esirini ve götürdüğü parayı geri vermemeleri idi. Bunun üzerine *Mora*'daki Türk kuvvetleri Venediklilere âit *Argos*'u zapt etmiş (3 Nisan 1463) ve buranın istirdadına memur edilen amiral Alvise Loredano, *Midilli* (*Lesbos*)'ye hücum için yeni kuvvet gönderilmesini isteyince, Venedik Senatosu, çetin münakaşalardan sonra 28 Temmuz 1463 te büyük bir ekseriyetle harbe karar vermişti.

20 S. Romanin, *ayn. esr.* IV, 312

21 Fr. Babinger, *ayn. esr.* 264

Artık Venedik için, tek başına müsbet bir netice alamıyacağını bildiği bu harbde Türkler'e karşı müttefikler bulmak hayati bir önem kazanmıştı. İtalyan yarımadası üzerindeki devletlerden *Floransa*, az önce böyle bir ittifakı reddettiği, *Fransa*'nın nüfuzu altında bulunan *Cenova*, II. Pius'un davetine bile icabet edemediği, *Milano* ise Duka Filippo Maria Visconti (1412-1447)'nin güçlkle temin etmiş olduğu muvazeneyi bozup, aralarında ihtilâf eksik olmayan komşusu *Signoria* lehine *Levante* işlerine müdahale etmek istemediği için Venedik Senatosu, bütün ümitsizliğine rağmen İtalyan devletlerinin Papa vasıtası ile birleşmelerini beklerken, dışarıdan da müttefikler aramak zorunda idi. Bu zaruretle harekete geçen Venedik, nihayet 12 Eylül 1463 te *Petervardein*'de Macaristan Kralı Mathias Corvin ile bir ittifak imzalamağa muvaffak olmuş, 17 Eylül'de *Rodos Şövalyeleri*, 19 Ekim'de de Bourgogne Dukası Philippe le Bon bu *lega*'ya katılmışlardı. 9 Kasım 1463 te, 11 menfi ve 16 çekimsere karşı büyük bir çoğunlukla bu *lega*'yı tasdik eden Senato, bir taraftan İskender Bey'i *Arnavutluk*'ta harekete geçmeğe teşvik ederken, son bir teşebbüste daha bulunmak için *Fransa*'ya bir elçi gönderilmesine, ayrıca Napoli (Sicilya) ve Portekiz krallarının da ittifaka katılmağa davet edilmesine karar vermişti²².

İşte Venedik, *Büyük Türk*'e karşı yardımcıları ararken gözlerini *Avrupa*'nın dışına, doğu'ya da çevirmiş ve Karaman-oğlu İbrahim Bey ile Uzun Hasan'a da ittifak teklif etmeği uygun bulmuştu. Devrinin en mükemmel haber alma teşkilâtını kurmuş olan Cumhuriyet, hiç şüphesiz ki Karaman-oğulları ile Osmanlılar arasındaki ezeli anlaşmazlıktan ve daha bir-kaç yıl önce *Roma*'ya elçi gönderen İran hükümdarının, *Trabzon*'un zaptına mâni olamamakla beraber Osmanlı Pâdişahı ile yaptığı barışı ilk fırsatta bozup kendi nüfuz mntikası saydığı *Orta-Anadolu*'yu hakimiyeti altına almak istediğine tamamiyle vakıf bulunuyordu.

Esasen Venedik ile Karaman-oğlu İbrahim Bey arasında, daha *İstanbul*'un zaptından evvel yapılan bir ticaret anlaşması ile sıkı bir dostluk kurulmuş, hattâ bundan da daha ileriye gidilerek "müşterek düşman" kabul edilen Fâtih Mehmed'e karşı birlikte hareket etmek hususunda ilk adım atılmıştı. İbrahim Bey'in *Konya*'ya gelen Venedik elçisi Giovanni (Zuan, Jean) Mocenigo'ya verdiği ve Türkçe,

22 Tafsîlât: S. Romanin, *ayn. esr.* IV, 315-318

Arapça ve Lâtince olmak üzere üç dilde yazılan 12 Şubat 1453 tarihli ahidnâmeye²³ göre, Venediklilere bütün *Karaman* topraklarında hiç bir vergiye tâbi olmaksızın tam bir ticaret serbestisi tanıınıyordu. O kadar ki, Venedik tacirlerine mallarını koymak üzere bir kervan-saray veya han (fontico) tahsis edileceği gibi, Venedik tebaası gene hiçbir vergi ödemek-sizin istediği yerlerde dükkân açıp perakende satış yapabilecek ve alış-verişlerinde kendi venedik ölçülerini kullanabilecekti. Ayrıca, Cumhuriyet *Karaman*'a bir veya birkaç Konsolos gönderebilecek ve bu Konsoloslar Venedik tebaasının idarî, adlî her nevî işlerine bakacakları gibi, Venediklilerden biri ile ihtilâfî olan Türklerin davalarını da göreceklerti.

İbrahim Bey'in mühürü ile tasdik ve haleflerine de şâmil olmak üzere yeminle teyid ettiği bu ahidnâme ile *Karaman* toprakları Venedik ticareti için bir açık pazar ve Venedik tebaası için de kolaylıkla gezip rahatça ikamet edebilecekleri bir ülke halini almış oluyordu. Bununla beraber asıl mühim olan, *Konya*'daki müzakereler sırasında, *Osmanlı*-ya karşı ittifak meselesinin de ele alınmış olması ve İbrahim Bey'in, Papa III. Calixtus'un gerçekleştirmeye çalıştığı *lega*'ya dahil olmağa karar vermesidir. Nitekim 12 Şubat anlaşması dolayısı ile Venedik Docu Francesco Foscari (1423-1457)'ye yazdığı mektupta bu kararı açıkça sezilmektedir. İbrahim Bey, mektubunda şöyle diyordu:²⁴

"Haşmetlû Hükümdar, yüce dost ve çok aziz birader!

Bize muhabbetle bağlı bulunan siz kardeşimin sâdık elçisi, âkıl zat Zuam Mozenigo (Giovanni Mocenigo) huzuruma geldi. Aramızdaki dostluğu takviye için, onun talep ettiği bütün muafiyetleri ve kolaylıkları resmî bir imtiyaz fermanım halinde siz biraderime bahşettim.

"Sonra, mezkûr elçi ile defaatle görüştük. O, benim samimî arzularımı anladı; kendisinden, bunları benim nâmıma siz kardeşime iblâğ etmesini istedim. Onun sözlerine benim ağzımdan çıkmış gibi tamamiyle itimad ediniz. Bununla beraber, memnun kalacağınız bir şey olarak hemen söyleyeyim ki, size ve bize faydalı olacak bir surette, sizin düşmanunuza karşı hareket etmeğe âmâdeyim. Bu hususta Papa hazretleri-

23 Metin: *Diplomatarium Veneto-Levantinum*, II, nr. 210, ss. 385-386 (Burada tarih, Venedik kronolojisine göre 12 Şubat 1454 olarak gösterilmiştir); S. Romanin, *ayn esr.* IV, 523-525.

24 İbrahim Bey'in Türkçe yazdığı anlaşılan bu mektubunun zamanında yapılmış olan İtalyanca tercümesi için bk. *Diplomatarium Veneto-Levantinum*, II, 386 v.d.

ne ve Haşmetmeâb Ragona (Aragon) Kralına da yazıyorum. Fakat önce birşeyler yapsınlar ve sizin şimdiye kadar yaptığınız gibi müşterek düşmanımıza karşı derhal harekete geçmesinler. Çünkü, bunun için itina ile ve devamlı olarak hazırlanmak icab eder.”

İbrahim Bey’in bahsettiği “müşterek düşman” şüphesiz ki Osmanlılardan başkası değildi. Esasen W. Heyd’in de işaret ettiği gibi, müşterek bir müdafaayı gerektiren bir ittifak nazar-ı itibare alınmadan Karaman-oğlu’nun Venediklilere bu kadar geniş imtiyazlar bahşetmesinin sebeplerini izah etmek imkânsızdır²⁵. Anlaşıldığına göre, İbrahim Bey ile G. Mocenigo arasında Fâtih Mehmed’e karşı *lega* meselesi enine boyuna tartışılmıştı. Karaman-oğlu buna katılmağa “âmâde” olmakla beraber, kudretini yakinen bildiği Osmanlı Pâdişahını ortadan kaldırmak için iyice hazırlanmak gerektiğine kani idi ve bu kanaatle Papa’ya ve Napoli Kralına mektuplar yazıp tavsiyelerde bulunmayı faydalı görmüştü.

Bu mektubu takip eden aylarda İstanbul’un Fâtih Mehmed tarafından zaptı ve *lega* teşebbüsünün kuvveden fiile çıkmaması yüzünden Venedik’in Osmanlı Pâdişahı ile anlaşma yapmak zaruretini duyması, 1453 Şubatında gerçekleşmek üzere olan Venedik-Karaman ittifakının bir süre geri bırakılmasına sebep olmuştu. Fakat şimdi *Signoria*, Osmanlı İmparatorluğu ile savaştığına göre, Fâtih’e “müşterek düşman” gözü ile bakan İbrahim Bey nezdinde yeniden teşebbüse geçmek gâyet tabii idi. Eğer Karaman-oğlu ve onu takiben Uzun Hasan da, Osmanlılara karşı teşkil olunan ittifaka dahil olurlarsa, sadece müttefiklerin sayısı ve kuvveti artmakla kalmayacak, daha mühimmi, Osmanlı Pâdişahı iki ateş arasında kalacak ve *Büyük Türk*’ü arkasından vurmak imkânı hasıl olacaktı. Nitekim daha bir-kaç yıl evvel II. Pius, teşkiline çalıştığı *lega* için İbrahim Bey’e de müracaat etmiş ve 16 Ekim 1459 da ona gönderdiği bir mektupta, evvelce III. Calixtus’a vermiş olduğu sözü hatırlatarak, kendisinden müşterek hareket için 40.000 kişilik bir kuvvet hazırlamasını istemişti²⁶.

İşte bütün bunları göz-önüne alan Venedik Senatosu, 2 Aralık 1463’te “3” muhalif ve “6” çekimsere karşı “110” oyla, Karaman-oğlu İbrahim Bey ile İran Hükümdarı Uzun Hasan’a ittifak teklifin-

25 *Histoire du Commerce du Levant au Moyen-âge*, II, Leipzig, 1923, s. 357.

26 Fr. Babinger, *ayn. esr.* 225

de bulunulmasına karar verdi. Aynı zamanda *Kıbrıs*'ta yerleşmiş nüfuzlu bir Venedikli olan Andrea Cornaro'ya talimat yazılarak bu maksatla *İran*'a gitmesini, eğer bizzat kendisinin gitmesi mümkün olmazsa Lazaro Quirini'yi elçi olarak göndermesini emretti²⁷.

II.

VENEDİK'İN KARAMAN-OĞLU İSHAK VE UZUN HASAN İLE İTTİFAKI VE UZUN HASAN'IN İLK KARAMAN SEFERİ (1464)

Senatonun 2 Aralık 1463 tarihli kararı üzerine Lazaro Quirini'yi Uzun Hasan'ın yanına varmak üzere yola çıkaran Andrea Cornaro, kendisi de *Rodos*'tan *Karaman*'a geçerek İbrahim Bey ile buluşmuş ve daha o ay sonlarında Cumhuriyet adına onunla bir ittifak yapmağa muvaffak olmuştu²⁸. Fakat bu sıralarda hasta olduğu bilinen İbrahim Bey'in, oğulları arasında saltanat mücadelesinin başlaması sonunda *Gevele* kalesine çekilmek zorunda kalması ve bu şehre girerken ölmesi, Venedik-Karaman ittifakını daha başlangıçta hükümsüz bırakmıştı. Filhakika, vefat tarihi Osmanlı ve Memlûkluk kaynaklarında birbirinden farklı olarak gösterilen İbrahim Bey'in, şimdiye kadar kabul edildiği gibi Zi'lka'de 868 (6 Temmuz- 4 Ağustos 1464) de²⁹ değil de, bundan en aşağı "6" ay önce, yâni 1464 yılı başlarında öldüğü anlaşılmaktadır. Zirâ, Venedik Senatosu'nun 15 Şubat 1464 tarihli kararına göre³⁰, *Signoria*, İbrahim Bey'in ölümünü en geç

27 Senato'nun bu kararı metni için bk. Guglielmo Berchet, *La Repubblica di Venezia e la Persia*, Firenze, 1865, Vsk. II, ss. 102-104.

28 Krş. G. Berchet, *ayn. esr.* Vsk. III, s. 104. Senato'nun 15 Şubat 1464 tarihli bu kararında, Karaman-oğlu ile ittifakın "geçen aylarda" (mensibus) yapıldığından bahsedilmektedir. Buna göre, A. Cornaro ile İbrahim Bey'in, Şubat'a nazaran "geçen ay" olan Ocak 1464 de değil, 1463 Aralık ayı sonlarında anlaşmaya varmış olmaları gerekir.

29 Bu hususta Doğru kaynaklarına dayanılarak yapılan tahliller için bk. Adnan S. Erzi, *Akkoyunlu ve Karakoyunlu Tarihi Hakkında Araştırmalar*, Belleten, XVIII, sayı. 70, s. 205; M. C. Şehabettin Tekindağ, *Son Osmanlı-Karaman Münasebetleri Hakkında Araştırmalar*, Tarih Dergisi, XIII, Sayı. 17-18, s. 51.

30 Lâtince olan bu karar metni G. Berchet tarafından daha 1865 te yayınlanmış bulunmaktadır: *ayn. esr.* Vsk. III, s. 104.

o tarihte öğrenmiş bulunuyordu ki, vefat haberinin *Venedik*'e ulaşması için geçen zaman hesaba katılırsa İbrahim Bey'in ölümünün Ocak ayı sonlarına rastlaması gerekir³¹.

Durumu müzakere eden Venedik Senatosu, İbrahim Bey'in daha sağlığında kendisine veliahd yapmış olduğu ve bu sıfatla Andrea Cornaro ile yapılan görüşmelerde de hazır bulunmuş olan büyük oğlu İshak'ı babasının tabii ve meşrû halefi sayarak, bu defa da onunla temasa geçmeği uygun bulmuş ve 15 Şubat 1464 te, hem Karaman tahtına cülûsundan dolayı kendisini tebrik etmek, hem de –esas itibarıyla– babasının Andrea Cornaro ile yapmış olduğu ittifakı tecdit etmek için özel bir ulak gönderilmesine karar vermişti. *Karaman*'a gidecek bu elçi ile, İshak Bey'in için "200" duka değerinde bir hediye ile, âilesine verilmek üzere "200" dukaya balığ olan diğer hediyeler de gönderilecekti. Diğer taraftan Senato, Uzun Hasan'a yeniden mektup yazılmasını ve A. Cornaro ile Lazaro Quirini'nin de durumdan haberdar edilmelerini de kararlaştırmıştı³². Hattâ, gerek İshak Bey'e, gerekse Uzun Hasan'a, Venedik donanmasının Türklere karşı bir hareket için hazır olduğunun bildirilmesi de ihmal edilmemişti³³.

Venedik, Ak-koyunlu Hükümdarına evvelce yapmış olduğu ittifak teklifini, bu defa Karaman-oğlu İbrahim ve İshak Beylerin müttefiki olarak yenilerken, *Karaman* olaylarını yakından takip eden ve İbrahim Bey'in ölümünden sonra *Toroslar*'a kadar ilerlemiş bulunan Uzun Hasan da,³⁴ Lazaro Quirini'nin kendi yanına varması ve Andrea Cornaro'nun ulaştırdığı haberler üzerine Venedik'e bir elçi göndermeğe karar vermiş idi. Uzun Hasan'ın Doc Cristoforo Moro'ya hitaben yazdığı bir mektubu da getiren bu elçi, Kâtib Mehmed³⁵, *Haleb-Rodos* üzerinden 13 Mayıs 1464 de *Venedik*'e ulaşmıştı³⁶.

31 *Kitab-i Diyarbekriyye*'de bile İbrahim Bey'in yazın değil de, "bahara doğru" (der rûy-i bahâr) öldüğünün tasrih edildiğine işaret edelim (II, 369):

"در روی بهار ابراهیم بیلکفرامانی که از جمله محبان و هواخواهان صاحب قران بود وفات کرد..."

32 G. Berchet, *ayn. vsk.*

33 Domenico Malipiero, *Annali Veneti dell'anno 1457 al 1500* (Ordinati e abbreviati dal Francesco Longo, con prefazione e annotazioni di Agostino Sagredo), I, Firenze, 1843, s. 25

34 Krş. D. Malipiero, *göst. yer.*

35 Bu Akkoyunlu elçisinin adı Venedik vesikalarında Mametanazab olarak geçmektedir. Baştaki Mamet'in Mehmed'den bozma olduğu, anazab'ın da unvân veya lâkab olduğu şüphesizdir. Heride üzerinde duracağımız gibi, 1472 Ağustosunda Venedik'e gelen başka bir Akkoyunlu elçisinin adı Hacı Mehmed (Ağı, Azimamet) olduğuna göre, bu her iki Mehmed'in de aynı şahıs olup olmadığı hususunda şimdilik kesin bir şey söyleyecek durumda değiliz.

36 G. Berchet, ilk kitabının Önsözünde elçinin Venedik'e varışını 13 Mart (Marzo)

Ak-koyunlu elçisi, efendisinin 60.000 süvariden müteşekkil bir kuvvetle gelecek baharda *Türkler*'e karşı harekete geçeceğini ve *Gelibolu Boğazı* sahillerine varacağını söyliyerek, bu sâyede Venedik donanmasının da *İstanbul*'a kadar ilerleyebileceğine işaret ediyor ve Uzun Hasan'ın, Cumhuriyet'in iştiraki olmaksızın *Osmanlı* ile aslâ münferid bir barış yapmıyacağına söz vererek Senato'nun da aynı teminatta bulunmasını istiyordu. Aynı zamanda Osmanlı Pâdişahının kuvvetini de belirtmekten geri kalmayan Kâtip Mehmed, Venedik'in, Macaristan Kralı Mathias Corvin ve İskender Bey ile yaptığı *lega*'nın pek semere vermediğine ve bu harpte yalnız kalmamak için diğer bir-çok milletlerin de tahrik edilmesi gerektiğine dikkati çekiyordu. Bununla beraber, Fâtih Mehmed'i *Büyük bir ağac*'a benzeterek, rüzgârlara mukavemet eden bu ağac'ın, kütüğü içerisine girerek kendisini kemiren küçük bir *kurt*'tan korktuğunu, Uzun Hasan'ın da Osmanlı Pâdişahını her ne şekilde olursa olsun kemirip yıpratacağını ve Venedik donanmasının rüzgârı ile de ağac'ın tamamıyla yıkılacağını ilâve ediyordu³⁷.

Uzun Hasan'ın Venedik'in ittifak teklifini kabul ederek Cumhuriyete derhal elini uzatması şüphesiz ki Senato üyelerini fazlası ile memnun bırakmış, fakat biraz da düşünceye sevk etmişti. II. Pius'un bütün gayretlerine rağmen, Macaristan dışında Hristiyan Avrupa devletleri *Türk*lere karşı fiilî bir harekete geçememişlerdi. Kendisine büyük ümit bağlanan *İran Kralı* Uzun Hasan da, ittifakı kabul etmekle beraber, elçisinin ağzından *Büyük Türk*'ün kudretini dile getiriyor ve kendisinin o *büyük ağac* karşısında bir *kurt*'tan ibaret bulunduğunu söylüyordu! Ağac'ın içten kemirilmesi ve sonra da devrilmesi belki mümkündü ama bunun için hayli uzun zaman gerekti. Dolayısı ile Ak-koyunlu Hükümdarı harbin uzun süreceğine dikkati çekiyordu. Bu da, sonu zaferle bitse bile, ekonomik hayatı ticarî faaliyete dayanan ve savaş süresince bu faaliyeti hemen-hemen tamamıyla duran *Signoria*'nın maddî refahının sonu demekti. Onun için, yol yakın iken Osmanlı Sultanı ile müsait bir barış yaparak bu savaştan sıyrılmak acaba daha iyi olmaz mıydı? Kaldı ki, Avrupa olaylarını, kendisine karşı kurulan

olarak kaydediyorsa da (s. 3), bu bir yanılmadan ibaret olsa gerektir. Nitekim kendisi de sonradan bunun farkına vararak, ikinci kitabında vesikaların kronolojik listesini yaparken tarihi 13 Mayıs (Maggio) olarak düzeltmiştir.

37. D. Malipiero, *ayn. esr.* 33 vd.; krş. G. Berchet, *ayn. eser.* 3.

lega'yı adım adım takib eden ve Venedik'in Karaman-oğlu ile Uzun Hasan'a ittifak teklif ettiğini de muhakkak ki haber alan Fâtih Mehmed de, bu son ittifaka mani olmak veya hiç olmazsa Cumhuriyet'i tereddüde sevk edip zaman kazanmak için barışa temâyül göstermişti.

Venedik'in Osmanlı İmparatorluğuna harb ilân etmesine rağmen İstanbul'daki bailo Paolo Barbarigo enterne edilmemiş ve Osmanlı devlet ricali ile temaslarına devam ettiği gibi, memleketine haber ulaştırmak imkânını da bulmuştu³⁸. Mahmud Paşa ile temasında sadrâzamın sulha taraftar olduğunu sezen P. Barbarigo, fırsatı kaçırmayarak durumu Senato'ya bildirmek üzere kançılaryasını yola çıkarmış ve bu kançılaryaya, Uzun Hasan'ın elçisi kâtip Mehmed'in Venedik'te bulunduğu sırada, 10 Temmuz 1464 de oraya varmıştı. Esasen Ak-koyunlu elçisine cevap vermek için olayların biraz daha inkişafını bekleyen Senato, Osmanlı başkentinden gelen bu barış teklifi karşısında mes'eleyi yeniden ele almak lüzumunu duydu. Ancak bu sırada Papa II. Pius'un kadrğa'ya binip Doğu'ya hareket etmek için Ancona'ya vardığı ve Bourgogne Dukası Philippe le Bon'un da hareket etmek üzere olduğu haberlerinin alınması harb taraftarlarının durumunu iyice kuvvetlendirmişti. Onlar, barış isteyenleri korkak, Allahın lütfuna ve kudretine güvenmiyen ve Milano Dukası Francesco Sforza (1450–1466) ile Floransalıların Cumhuriyet aleyhindeki düşmanca emellerinden fazlası ile ürken kimseler olarak itham ettiler. Neticede de, İstanbul Bailosunun Kançılaryasına, *Consiglio di Pregadi* (Senato)'nın, hiç bir sulh teklifini işitmek bile istemediği, çünkü *Sig-noria*'nın Papa, Macaristan Kralı ve Bourgogne Dukası ile bir *lega* akdetmiş bulunduğu cevabı verildi³⁹.

Böylece savaşa devam kararını veren Venedik, Uzun Hasan'ın elçisinin teklifini daha ciddiyetle mütalâaya başlamıştı. Ancak, Karaman-oğlu İbrahim Bey ile yapılmış olan ittifakın yenilenmesi için İshak Bey nezdinde girişilmiş olan teşebbüsün henüz neticelen-

38 18 Nisan 1454 anlaşmasında Bailoluk müddeti tâyin edilmemiş, sadece "Venediklilerin kendi âdetleri" tâbiri kullanılmıştı. Âdet gereğince de bailolar 2–3 yılda bir değiştirilmekte idi. Ancak 1463 te savaş başlayınca bu yola gidilmemiş, 1479 da harb sona erince P. Barbarigonun yerine Pietro Vitturi gönderilmiştir. Bailoluk müddeti 1498–1502 Osmanlı-Venedik savaşının sonunda imzalanan 1503 anlaşması ile "3" yıl olarak tesbit edilmiştir (bk. Tommaso Bertelè, *II Palazzo degli Ambasciatori di Venezia a Costantinopoli*, Bologna, 1932, s. 35).

39 bk. D. Malipiero, *ayn esr.*, 28 v.d.

memiş olması, diğer taraftan da Türklere karşı haçlı seferi projesinin şampiyonu olan papa II. Pius'un âni ölümü (15 Ağustos 1464) elçi Kâtip Mehmed'e verilecek kesin cevabın biraz daha tehir edilmesine yol açmıştı. Bununla beraber Cumhuriyet'in çok geçmeden İshak Bey ile bir anlaşmaya varması ve yeni Papa II. Paulus (1464-1471)'un selefinin haçlı siyasetine devam edeceğini açıklaması ile, "Türklere karşı ittifak"ın uğradığı kriz giderilmiş benziyordu.

Karaman-oğlu İbrahim Bey'in ölümü üzerine oğulları arasında başlayan saltanat mücadelelerinde, Fâtih Mehmed ile anlaşan Pîr Ahmed Bey'e karşı tutunamayıp *Silifke*'ye çekilen İshak Bey'in, bir taraftan Memlûklı Sultanı Hoşkadem'den himaye taleb ederken, diğer taraftan da, Venedik Senatosunun 15 Şubat 1464 tarihli kararı gereğince kendisine gönderilen ulak'a karşılık olarak, bu müzakerelere memur edilen Andrea Cornaro nezdine elçiler gönderip yardım istediği görülmektedir. Filhakika, *Venedik*'te Ak-koyunlu elçisi Kâtip Mehmed ile müzakerelerin devam ettiği Eylûl ayı içinde, Karaman-oğlu (el Caraman), *Türkler*'e karşı ittifak için *Rodos*'a elçiler göndermiş ve bu elçilerle Andrea Cornaro arasında yapılan müzakerelerde, "Karaman ordusu ile iş-birliği yapmak üzere, istenildiği zaman Türkiye sahillerine '7' Venedik kadırgası'nın gönderilmesi" hususunda yeni bir anlaşmaya varılmıştı.

İshak Bey ile yapılan anlaşmadan ve II. Paulus'un *lega*'ya olan bağlılığını açıklamasından sonra Venedik - Akkoyunlu ittifakının esaslarının tesbit edilmesi artık son safhasına gelmişti. Hattâ elçi Kâtip Mehmed ile yapılan görüşmelerde, Venedik donanmasının yardımı ile *Asya Türkiyesi*'nde zaptedilecek sahil mıntikalarının ve limanların *Signoria*'ya, iç kısımların ise Uzun Hasan'a ait olması hususunda mutabakata bile varılmıştı. Zira Venedik için önemli olan, toprak hâkimiyetinden ziyade stratejik noktaları elde bulundurmak, ticarî merkezlere malik olmak idi. XIV. yüzyılın ünlü Doc'u Dandolo'nun tâbiri ile, "Venedik halkı, tebaadan ziyade, dost edinmek; geniş hakimiyet sahalarından çok, seyrüsefer için limanlar ve bilhassa denizlerde serbestiyet istiyordu"⁴⁰.

İşte Venedik-İshak Bey anlaşmasından ve Venedik'teki ittifak görüşmelerinin son safhaya gelmesinden sonradır ki Uzun Hasan,

40 G. Berchet, *ayn*, *esr.* 4

“İbrahim Bey’in oğullarının hâkimiyetlerini tesis etmek için” *Karaman*’a yürümüştü. Uzun Hasan’ın bu ilk *Karaman Seferi*’nde, İshak Bey’in kendisinden yardım talebettiği hakkında doğu kaynaklarında bir kayıt mevcut olmasa bile ⁴¹, onun, *Karaman* hadiselerini çok yakından takip ettiği muhakkak olduğu gibi, İshak Bey’in Andrea Cornaro ile yaptığı ittifaktan ve elçisi Kâtip Mehmed’in *Venedik*’te yürüttüğü ittifak görüşmelerinin seyrinden habersiz olduğu da düşünülemez. Esasen Venedik Senatosunun 2 Aralık 1463 tarihli kararı üzerine *Signoria*’nın ittifak teklifini bildirmek üzere gönderilen Lazzaro Quirini bu sırada Ak-koyunlu sarayında bulunuyordu ve Senatoların 15 Şubat 1464 tarihli kararında da açıkça berlitildiği gibi Cumhuriyet, Uzun Hasan nezdindeki bu elçisini olayların inkişafından haberdar ediyordu. Bütün bunlar gözününde alınırsa, Uzun Hasan’ın *Karaman*’a yürürken Venedik’i artık bir müttefik olarak saymasının ve himayeye karar verdiği İshak Bey’in Cumhuriyet ile anlaşmış bulunmasının büyük rol oynadığını kabul etmek gerekir. Diğer taraftan, Dulkadir-oğlu Melik Aslan’ın *Karaman* topraklarına girişi üzerine bizzat *Karaman* halkının Uzun Hasan’dan yardım talep ettikleri bilindiğine göre ⁴², Ak-koyunlu hükümdarının himayesine sığınmış olan İshak Bey’in onu resmen davet etmesi de şart değildi.

Venedik’e ulaşan haberlere göre, Uzun Hasan,, “*Karaman-oğlu* ile birleşmek” için daha Temmuz-Ağustos aylarında harekete geçmişti ⁴³. Onun *Karaman* ileri gelenlerine hitaben neşrettiği *Nişan*, Muharrem 889 (3 Eylül - 2 Ekim 1464) ve *Karaman*’dan dönüşünde *Divriği* ve *Dârende* nâiblerine yazdığı mektuplar da 11, 19 Safer (13, 21 Ekim) tarihli olduğuna nazaran ⁴⁴, bu *Karaman* seferinin Temmuz’dan Ekim başına kadar aşağı-yukarı “3” ay sürdüğü anlaşıyor.

Böylece Uzun Hasan, Pîr Ahmed ile diğer kardeşlerinin elinde bulunan yerleri zâptedip İshak Bey’e verirken, Venedik Senatosu da ittifak teklifine karşılık olarak *İran* hükümdarına yazılacak cevabın esaslarını tesbit etmiş bulunuyordu. Gerçekten de Senato, 26 Eylül 1464 te, ittifak teklifinin kabul edildiği hakkında Uzun Hasan’a

41 bk. Adnan S. Erzi, *Akkoyunlu ve Karakoyunlu Tarihi Hakkında Araştırmalar*, *Belleten*, 70, s. 212 v.d.

42 Ebû Bekr-i Tihârî, *Kitab-i Diyarbekriyye*, II, 369; kırs. Adnan Erzi, *ayn. esr.* 214.

43 D. Malipiero, *ayn. esr.*, 34

44 Bu *Nişan*’ın metni için bk. A. Erzi, *ayn. esr.* 212 v.d.; Nâiblere gönderilen mektuplar, *ayn. esr.*, 215 v.d.

Doc tarafından bir mektup yazılmasına ve bu mektupta, hristiyan devletler arasındaki iş-birliğinden bahsedilerek onun da Osmanlılar aleyhine harekete geçmeğe teşvik olunmasına, aynı zamanda *Anadolu* karasında işgâl edeceği yerlerin tamamıyla kendisine bırakılacağı hakkında teminatta bulunulmasına karar vermiş⁴⁵ ve Doc Cristoforo Moro'nun imzasını taşıyacak olan mektubun metnini ittifakla kabul etmişti.

Venedik ile Uzun Hasan arasındaki ittifakın resmî belgesi olan bu mektupta şöyle deniliyordu⁴⁶:

"Hakımane ve lütufkâr mektubunuzu aldık; kâtibiniz ve elçiniz Mehmed (Mametanazab) de, müşterek amansız düşmanımız *Osmanlı*'ya karşı bizimle birlikte hareket etmek niyet ve kararında olduğunuzu şifahen nakletti. Büyük ve dârendiş bir hükümdara lâıyk olan bu fikir ve tasavvurunuz bizi ziyadesiyle memnun etti. Zirâ *Osmanlı*, gurur ve ihtirası yüzünden, yer yüzündeki devletleri, hususiyle kendisine komşu bulunan hükümdarlıkları yıkıp ortadan kaldırmaktan başka bir şey düşünmüyor. Mezkûr Osmanlı Pâdişahı, bazen bu hükümdarlardan birini, bazen de bir diğerini bozguna uğrattığı için, bütün hükümdarlıkları yıkmak ve kendi kudretini ve tiranlığını kuvvetlendirmek hususundaki arzusu gittikçe tatmin edilmez bir hal alıyor.

"İşte bunun için, bizim ve diğer hristiyan hükümdarların onunla harbetmekte olduğumuz şu sırada, sizin de bütün kuvvetlerinize o taraftan derhal harekete geçmeniz, kendi selâmetiniz ve başkalarının selâmeti için onun bozguna uğratılıp yok edilmesine katılmanız gerekmektedir. Çünkü *Osmanlı*, bugünkü kudret ve hükümlanlığını muhafaza ettiği takdirde, ne Zât-ı şâhâneleri, ne de bir başka hükümdar tek başına onun hakkından gelemeyecektir.

"Hristiyanların reisi ve aynı zamanda bir hükümdar olan yeni Papa⁴⁷, *Osmanlı*'nın ortadan kaldırılması için gerekenleri yapıyor ve icap eden her şeyi de yapacaktır.

"Bourgogna Dukası⁴⁸ ve diğer bir-çok hristiyan hükümdarlar da aynı gâye ile hareket ediyorlar. Biz aramızda tamamıyla anlaşmış oldu-

45 G. Berchet, *ayn esr.* 4

46 İtalyanca metin: G. Berchet, *ayn esr.* vsk. IV, s. 105 v.d.

47 II. Paulus

48 Philippe le Bon (1419-1467).

ğumuz için, denizde çok kuvvetli bir donanmamız, *Mora* ve *Arnavutluk*'ta da kara kuvvetlerimiz vardır. Diğer taraftan, Macaristan Kralı da Osmanlılara karşı harbde bulunmaktadır. Osmanlı Pâdişahının bütün bunlara mukavemet etmesi mümkün değildir. Bununla beraber, Zât-ı şâhâneleri ne kadar çabuk harekete geçerseniz, o taraftaki topraklarınızı kolaylıkla ele geçirirsiniz.

"Bundan böyle Zât-ı şâhânelerinin zaptedeceği bütün yerlerin tamamıyla size âit olmasını memnuniyetle kabul ediyoruz.

"Elçiniz, cereyan eden olaylar ve mezkûr düşmana karşı hristiyanların ilerlemesi hakkında kendisine verdiğimiz bilgileri size nakledecektir..."

Doc Cristoforo Moro'nun 26 Eylül 1464 tarihli bu mektubunda, Uzun Hasan'ın teklif ettiği, her iki tarafın da iştiraki olmaksızın Osmanlı Pâdişahı ile münferit bir barış yapılmıyacağı hakkında herhangi bir kaydın bulunmayışı dikkati çekmektedir. Anlaşılan, Venedik Senatosu, elçi Kâtip Mehmed ile yapılan müzakerelerde kabul edilen bu taahhüdün⁴⁹, bir hareket serbestisi sağlamak düşüncesi ile, cevabî mektupta yer almamasını, şifahî bir mutabakat olarak kalmasını tercih etmişti.

Mektup, Ak-koyunlu elçisine teslim edilmiş, ayrıca Venedik, müttetiki Uzun Hasan'a "20" arşın kumaş hediye etmeği uygun bulmuştu. Bunun üzerine Cumhuriyete âit bir kadırga ile *Venedik*'ten hareket eden Kâtip Mehmed *Rodos*'a gelmiş ve burada Başamiral Pietro Mocenigo komutasındaki donanmanın azamet ve düzenini bizzat müşahade ettikten sonra⁵⁰, İshak Bey'i Karaman tahtına geçirdikten sonra *Diyyarbakir*'e dönen efendisinin yanına varmak üzere *Karaman* üzerinden yola koyulmuştu.

Bu suretle Venedik'in 1463 Aralık ayı başında teklif ettiği ve Uzun Hasan'ın da fazla düşünmeden hemen kabul etmekle beraber esasa âit bazı şartlar öne sürdüğü ittifak, aşağı-yukarı "10" ay sonra artık

49. Nitekim çağdaş bir anallist olan Domenico Malipiero, Ak-koyunlu elçisinin bütün tekliflerinin kabul edildiğini ve Uzun Hasan'ın iştiraki olmadan Türklerle bir barışın asla yapılmıyacağını, *Asya*'da Ak-koyunlular tarafından zaptedilecek yerlerin tamamıyla ona, *Signoria* donanmasının sahillerde zaptedeceği yerlerin de Venedik'e âit olacağını bildirildiğini yazmaktadır (ayn. esr. 34).

50 krş. G. Berchet; ayn. esr. 4

ahdî bir mahiyet almış oluyordu. Venedik - İshak Bey ittifakını takiben Venedik - Uzun Hasan ittifakı da gerçekleşmiş ve daha tahakkuk safhasında iken bu ittifaktan cesaret alarak İshak Bey'i başa geçirtmek suretiyle Karaman-oğulları ülkesini kendi hakimiyet sahası olarak temin ettiğine kanaat getiren Uzun Hasan, şimdi nazarlarını daha batıya, *Çanakkale Boğazı* ve *Ege* sahillerine çevirmek imkânını bulmuştu. Venedik ittifakı, kendisine sahiller dışında bütün *Orta* ve *Batı Anadolu*'yu vaat ediyordu amma bunun gerçekleştirilebilmesi büyük ağaç Fâtih'in kemirilmesine bağlı değil miydi? Bu da elbette ki çok gücü ve 1464 yılını başarı ile kapatmağa muvaffak olan Uzun Hasan, çok geçmeden kazançlarını kaybedecek ve Fâtih Mehmed'in şahsında şimdiye kadar karşılaşmadığı mâhir bir diplomatı da bulan *Signoria*, türlü tereddüdler içerisinde yürütmek zorunda kaldığı bu savaşta, *Ağrıboz*'u kaybedinceye kadar (1470) geçecek "6" yıl içerisinde, *İran Hükümdarı* ile yaptığı ittifakı bile unuttur gibi olacaktır.

III.

FÂTİH MEHMED'İN KARAMAN BEYLİĞİNİ İLHAK VE AĞRIBOZ'U ZAPTETMESİ VENEDİK-UZUN HASAN MÜNASEBETLERİNDE DURGUNLUK

(1465-1470)

Venedik-Macaristan-İskender Bey- Karaman ve Uzun Hasan ittifakı ile çevrildiğini gören Fâtih Mehmed, bir taraftan müttefikleri teker teker saf dışı bırakmak için cepheden cepheye koşarken, diğer taraftan da, ittifakı parçalamak, öteden beri Venedik'e aleyhdar bulunan İtalyan devletlerini onun aleyhine tahrik etmek ve Papalığın sarıldığı "Türklere karşı birlikte hareket" projesinin kuvveden fiile çıkmasına engel olmak için de kesif ve şuurlu bir diplomatik faaliyete girişmişti. Nitekim daha Uzun Hasan'ın elçisi Kâtip Mehmed *Venedik*'te bulunurken, Napoli Kralı I. Ferdinando di Aragona (Ferrante)'ya, altın, gümüş, ipekli kumaşlar, at ve av köpeklerinden müteşekkil hediyelerle bir elçi gönderdiği gibi, *Milano*'yu Venedik aleyhine tahrik etmek için de Duka Francesco Sforza nezdine bir elçi

yollamıştı⁵¹. Uzun Hasan'ın *Karaman*'ı kendi nüfuzu altına alması yüzünden *Anadolu*'da Osmanlılar aleyhine hasıl olan durumu düzeltmeğe de önem veren Pâdişah, İshak Bey'in *Çarşamba Suyu*'na kadar olan yerleri terk etmeği kabul etmemesi üzerine, Pîr Ahmed Bey'e verdiği kuvvetlerle 1465 baharında onu Karaman tahtına oturtmuş ve İshak, Ak-koyunlu sarayına sığınmak zorunda kalmıştı.

Bu suretle Fâtih, Karaman-oğulları ülkesini kendi nüfuzu altına alıp Venedik ile Uzun Hasan arasındaki en emin irtibat yolunu da ortadan kaldırırken, İshak Bey'i Osmanlılara karşı müdafaa edeceklerine söz vermiş olan bu iki devlet herhangi fiili bir harekette bulunamamışlardı, yâni Venedik - Karaman - Akkoyunlu ittifakı işlememişti. Bunda da, Uzun Hasan'ın, büyük rakibi Kara-koyunlu Hükmüdarı Cihan Şah ile mücadeleye girişmiş bulunmasının, Venedik'in de savaşla barış arasında bocalamasının büyük rolü vardı. Ancak, Cihan Şah'ı ortadan kaldıran Ak-koyunlu Sultanının gene doğudaki meselelerle meşgûl olarak bu defa da Ebû Sa'id üzerine yürümesi, *Signoria*'nın da *Agruboz*'u kaybedinceye kadar barış ümidini muhafaza etmesi, Fâtih Mehmed'e Karaman-oğulları Beyliğine son verip ona âit toprakların büyük bir kısmını bir eyalet halinde Osmanlı İmparatorluğuna bağlamak imkânını da verecek ve bu süre içerisinde Venedik ile Uzun Hasan arasındaki münasebetler-tamamiyle kesilmemekle beraber geniş ölçüde azalacaktır.

Lazaro Quirini, Venedik'in daimî temsilcisi olarak Ak-koyunlu sarayında kalmıştı. Doc Cristoforo Moro'nun 26 Eylül 1464 tarihli mektubunu aldıktan sonra *Venedik*'ten ayrılan Ak-koyunlu elçisi Kâtip Mehmed de o yıl bitmeden Uzun Hasan'ın yanına dönmüştü. Ertesi yıl Fâtih Mehmed'in Karaman-oğlu Pîr Ahmed'i İshak'ın yerine geçirmesine müdahale edemiyen Uzun Hasan, Cumhuriyet nezdine yeni bir elçi göndermekten de geri kalmamıştı. Hasan⁵² adındaki bu elçisi ile Doc'a yolladığı mektupta, *Osmanlı*'ya, karşı savaşa hazır olduğunu bildiriyor, bununla beraber kendisinin savaşa başlaması için, *Signoria*'nın diğer Hristiyan devletlerle hep birlikte harekete geçmesini istiyordu⁵³. Görülüyor ki, bu tarihlerde kendisini henüz

51 bk. D. Malipiero, *ayn. esr.* 34

52 Bu Akkoyunlu elçisinin adı çağdaş Venedik kaynaklarında Kassam-Hasan olarak geçmektedir.

53 bk. G. Bechet, *ayn. esr.* 4

Fâtih ile boy ölçüşecek derecede kuvvetli hissetmiyen Uzun Hasan, Osmanlı topraklarına tecavüze girişmek, dolayısı ile *Karaman*'ı tekrar kendi nüfuzu altına koymak için, Venedik ve diğer müttefiklerinin batıda kuvvetli bir cephe açıp Pâdişahı meşgul etmelerini lüzumlu görüyordu.

Fakat elçi Hasan *Venedik*'e vardığında Senato, "savaş"tan ziyade "barış" meseleleriyle meşguldu, bu yüzden de Uzun Hasan'ın elçisine derhal cevap vermeyip sulh müzakerelerinin sonunu beklemegi tercih etti. İstanbul bailosu Paolo Barbarigo, 23 Şubat 1465 te, her şeye rağmen Sadrâzam Mahmud Paşa'nın sulha taraftar olduğunu haber verince⁵⁴ Senato, 10 Mayıs'ta kendisine bunu memnuniyetle karşıladığını bildirmiş⁵⁵, bunun arkasından Sadrâzam adına hareket ettiğini söyleyen Raguzali Jacob Bounitch (Giacomo di Bona) 3 Temmuz 1465 te *Venedik*'e gelerek sulh için arabuluculuk yapmak istemişti. Fakat Cumhuriyet, harbdan sonra işgâl etmiş olduğu *Midilli* ile birlikte bütün *Mora*'nın kendisine verilmesini istediğinden, Kasım ortalarına kadar devam eden bu "nabız yoklama"lardan bir sonuç alınmamıştı⁵⁶.

Böylece Venedik ile Osmanlılar arasındaki barış görüşmeleri, 1466 baharında tekrar başlamak üzere kesilirken Senato, Uzun Hasan'ın elçisi Hasan'ı daha fazla bekletmemek için, onu hükümdarına hitaben yazılmış bir mektupla memleketine göndermeği uygun mütalâa etmişti. Doc C. Moro'nun yazdığı 27 Şubat 1466 tarihli bu mektupta, Venedik'in *Osmanlı*'ya karşı mücadeleye devam etmek hususunda azimli olduğu bir kere daha açıklandıktan sonra, hristiyan hükümdarlar arasında teşkil olunan *lega*'ya bağlanan ümitler belirtiliyordu⁵⁷. Uzun Hasan, Osmanlı Pâdişahına karşı muvaffak olmak için *Signoria*'nın, hristiyan devletleri mücadeleye sürüklemesini şart koşarken, Venedik te aynı şekilde ümitlerini *lega*'ya bağlamış bulunuyordu.

Uzun Hasan'ın elçisine cevap verilmesinden iki gün önce (25 Şubat 1466) *İstanbul*'dan ayrılan bailo Paolo Barbarigo'nun, yanında giritli yahudi David olduğu halde, Mart sonu - Nisan başlarında *Venedik*'e ulaşması⁵⁸, yeniden bir sulh ümidi uyandırmış ve Macaristan Kra-

54 Fr. Babinger, *ayn. esr.* 292

55 S. Romanin, *ayn. esr.* IV, 324

56 Tafsâlât için bk. Fr. Babinger, *ayn. esr.* 292 v.d.

57 Metin: G. Berchet, *ayn. esr.* vsk. V, ss. 106-108.

58 Fr. Babinger, *ayn. esr.* 303.

lının da dahil edileceği bir "mütareke" akdi için, Giovanni (Zuanne) Capello, yahudi David ile birlikte elçi olarak *İstanbul*'a gönderilmişti. Lâkin G. Capello, Osmanlı başkentinde ümit ettiği barış havasını bulamamıştı. Fâtih Mehmed, Mathias Corvin'in de katılacağı bir "mütareke"ye asla yanaşmamış, münferit bir barış için de *İmroz* ve *Bozcaada*'nın geri verilmesini ve ayrıca Venedik'in Osmanlı hazinesine yıllık bir vergi vermesini de şart koşmuştu. Sadrâzam Mahmud Paşa da, Capello'ya, Pâdişahın henüz Venedik ile savaşa başlayıp Cumhuriyet'e âit topraklara kuvvet sevketmediğini; Osmanlı topraklarına saldıran Venedik'in ise hiç bir şey yapamadığını ve yapamayacağını, aksine "duvarı yumruklayınca ağrıyan elini geriye çektiğini", yıllardan beri devam eden harbin Venedik'e Pâdişahın kudretini tartmak inikânını vermiş olması gerektiğini ve asıl bundan sonra Osmanlı Sultanının neler yapmağa muktedir olduğunun görüleceğini, eğer Allah Osmanlıların "bir şeyler" elde etmesini müyesser kılmazsa, hiç bir şey de kaybetmiyeceklerini belirttikten sonra şöyle devam etmişti: "Elçi! Başkasının kaşığı ile yemek yemek isteyen kimse aç kalır. Siz, bütün paralarınızı sarf ettiniz, Macaristan Kralına gönderdiniz; ama ona da faydalı olmadı... Sırp Despotu⁵⁹ da bütün hazinesini Macarlara gönderdi, bunun semeresi ise mum gibi eriyip bitmesi oldu. Şimdi siz de Macarlara ziyafet çekiyorsunuz, bunu çok iyi bilen Macarlar da kendi nefislerini düşündükleri için, tüccarların⁶⁰ barış yapmalarını istemiyorlar"⁶¹. Nihayet bizzat Fâtih te Capello'ya hitaben: "Sen buraya bir bardak soğuk su içmeğe geldin" diyerek müzakereleri kesmişti. Bununla beraber Cumhuriyet, teşebbüse devamdan geri kalmıyarak, 25-Ekim'de Adriyatik kaptanı Jacopo Venier'i "mütareke" görüşmelerine memur etmişse de⁶² bundan da bir sonuç alınamamıştı.

Müteakip yıllarda da Venedik, Fâtih nezdinde semere vermiyen yeni sulh teşebbüslerine girişmiş, ancak Cumhuriyet ile Uzun Hasan arasındaki münasebetler -Ak-koyunlu sarayında bulunan elçi Lazaro Quirini dışında -1469 a kadar ölü bir devreye girmiştir. Gerçekten de, *Signoria*, 1467'de "proveditore" Nicolô Canale'ye Pâdişahın vezirleri ile sulh müzakerelerine teşebbüs etmesini emretmiş⁶³, 1468

59. Georges Brancovitch (1427-1456).

60 Venedikliler

61 D. Malipiero, *ayn. esr. I*, 41 vd.; krş. S. Romanin *ayn. esr. IV*, 325

62 S. Romanin, *göst. yer.*

63 D. Malipiero, *ayn. esr. I*, 43

başlarında da İşkodra proveditore'si Leonardo Boldù'yu *İstanbul*'a göndermişti amma, İskender Bey'in ölümü ile zorlu bir düşmandan kurtulduğu için duyduğu sevinci "Nihayet *Avrupa* ve *Asya* benim oluyor. Hristiyanlık için büyük felâket! Zirâ artık o, kılıcını ve kalkanını kaybetti" diye ifade eden ve bir taraftan Napoli Krallığı ile temasa geçip "memnuniyet verici bazı şeylerin" görüşülmesi için *İstanbul*'a bir elçi gönderilmesini isteyen, diğer taraftan da *Gross-Wardein*'a yolladığı elçisi vasıtası ile Mathias Corvin'e karşı barış taarruzuna geçen Fâtih, *Signoria*'nın sulh tekliflerine artık pek ehemmiyet vermez olmuştu.

Bununla beraber, Papa II. Paulus'un yıllardan beri gerçekleştirmeye çalıştığı "Türklerle karşı İtalyan devletleri ittifakı" yolunda önemli bir adımın atılmış olması, Venedik'teki ağır havayı biraz olsun düzeltmiş, bir moral takviyesi vazifesini görmüştü. II. Paulus'un gayretleri sonunda, *İstanbul*'un Türkler eline geçmesi üzerine 30 Ağustos 1454 de yapılmış olan *Lega*⁶⁴, 2 Şubat 1468 de *Roma*'da tecdiden ilân olunmuş, Venedik Senatosu da 26 Mayıs 1468 de bunu tasdik etmişti. *Lega*'ya göre, Papa, *Venedik*, *Napoli*, *Milano*, *Floransa* ve Konfederasyona dahil diğer şehirlerin yâni *Siena*, *Modena* ve *Lucca*'nın cem'an 100.000 altun florin vermeleri gerekiyordu⁶⁵. Sıra paranın ödenmesine geldiğinde, Venedik'in dışındaki diğer müttefikler taahhütlerini yerine getirmemek için türlü bahaneler bulmuşlardı ama "haçlı" ümitlerinin kuvvetlenmesinden cesaretlenen Cumhuriyet, Osmanlı Pâdişahını sulha zorlamak için bu defa da bir kuvvet gösterisinde bulunmağa, Türk topraklarına saldırma yolunu denemeğe karar vermişti. 1469 yazında *Ağrıboz*'dan hareket eden Nicolô da Canale komutasındaki Venedik donanması, *Selânik* sahillerini vurduktan sonra *Limni* ve *İmroz* adalarını işgâl etmiş, 14 Temmuz'da da *Enez*'e saldırarak şehri ateşe vermişti⁶⁶.

Fakat Venedik'in bu saldırılarla gözettiği gâye tahakkuk etmemişti. Bilhassa *Enez* taarruzundan dolayı daha da münfail olan ve Serenissima Cumhuriyet'e bir darbe indirmeğe hazırlanan Fâtih Mehmed, sulhu

64 1454 Legası hakkında bk. Giovanni Soranzo, *La Lega Italica* (1454-1455), Milano, 1924, ss. 7-58

65 S. Romanin, *ayn. esr.* IV, 331 v.d.

66 Venedik donanmasının *Enez*'e saldırması hakkında bk. İbn Kemal, *Tevârih-i âl-i Osman*, VII, 284

ağzına bile almayınca, İstanbul'da bulunan Giovanni Capello, 17 Ağustos 1469'da Venedik'e dönmek zorunda kalmış⁶⁷, Pâdişahın üvey annesi Mara'nın Cilli Dukası'ndan dul kalan kız kardeşi Catherine Cantacuzène'in yapmak istediği bir arabuluculuk ta akamete uğramıştı⁶⁸.

Barış ihtimalinin ortadan kalkar gibi görünmesi ve bir yıl önce tantanalı bir şekilde ilân edilen *lega*'nın bir türlü kuvveden fiile çıkamaması yüzünden Venedik'te duyulan üzüntüyü, İran'daki müttefik Uzun Hasan'ın Ebû Sa'îd'e karşı büyük bir zafer kazandığı haberinin alınması biraz olsun gidermişti. G. Capello'nun İstanbul'dan dönüşünden sonra Senato, Başamiral Nicolô da Canale'ye, zaferlerini tebrik ve kendisini Osmanlılar aleyhine harbe tahrik etmek için Uzun Hasan'a bir ulak göndermesini emretmiş⁶⁹, Canale de bu emri yerine getirmişti. *Signoria* böylece, Akkoyunlu Hükümdarı ile 1464'de varmış olduğu ittifaka sarılmak, onu canlandırmak istemişti. Ebû Sâ'îd'i mağlûp ettikten sonra, "Fırsat elverirse bu nevbet isterem ki cür'et ve celâdetim Hüdâvendigâr'a gösterem" diyen Uzun Hasan da⁷⁰ artık kendini Fâtih'le savaştıkça kadar kuvvetli görüyordu ama, bu arada Osmanlı Pâdişahı da Karaman'ı bir eyalet haline getirmeğe muvaffak olduğu ve Taş-ili'ne çekilmek zorunda kalan Pîr Ahmed ile kardeşi Kasım beyler ümitsiz bir mücadeleye giriştikleri için, Anadolu'daki durum hemen harekete geçmesine hiç te müsait değildi. Bu yüzden, bir taraftan hâdiselerin inkişafını beklerken, diğer taraftan da, çetin olacağı muhakkak bulunan böyle bir savaşa hazırlanması, Venedik ile iş-birliği yapması gerekti. Bununla beraber aradan geçecek zaman gene Fâtih Mehmed lehine işleyecek, Venedik Ağrıboz'u kaybedecek, Karaman-oglu Pîr Ahmed Bey de, elindeki kalelerin Osmanlılar tarafından zaptı üzerine yurdunda tutunamıyarak Akkoyunlu sarayına sığınmak zorunda kalacaktı. Ancak, eski müttefiklerin bütün bu kayıpları, Venedik ile Uzun Hasan arasındaki münasebetlerin birdenbire canlanması ve Osmanlı'ya karşı müşterek bir harekete girişmeğe karar vermeleri bakımından bir dönüm noktası teşkil edecektir.

67 D. Malipiero ayn. esr. I, 44

68 Fr. Babinger, ayn. esr. 330

69 D. Malipiero, ayn. esr. I, 44

70 İbn Kemal, ayn. esr. VII, 318

IV.

VENEDİK İLE UZUN HASAN'IN FÂTİH MEHMED'E
KARŞI MÜŞTEREK HAREKETE BAŞLAMALARI

(1470-1472)

Lega'yı bir türlü harekete geçiremeyen Papa II. Paulus'un, Türklere karşı bizzat savaşıcak veya kendi yerine mücadeleye katılacak bir başkasının "4" aylık ücretini ödeyecek olan bütün hristiyanların günahlarının affedileceği hakkında umumî bir *Indulgenza* yayınlanmasına⁷¹ rağmen, *Signoria*'nın *Levante*'de en büyük üssü olan *Agriboz* (*Negroponte*)'un *Büyük Türk*'ün eline geçmesi (12 Temmuz 1470), Venedik'te bir şok tesiri yapmıştı. Senato üyeleri, tehlikenin ana-şehrin kapılarına yaklaşmasından korkan halkın sorularına cevap vermeksizin, başları öne eğik, şaşkın bir halde evlerinin yollarını tutmuşlardı⁷². Zirâ, çağdaş anallist Domenico Malipiero'nun da ifade ettiği gibi, *Agriboz*'un sukutu ile "Venedik'in şan ve itibarı kaybolmuş, gururu alçalmış" idi.

Serenissima Cumhuriyet, Başamirallikten azl ve sürgün edilen Nicolô da Canale'nin yerine tâyin edilen Pietro Mocenigo'ya, "bütün şiddetle savaşa devam" etmesini emrederken (30 Ağustos), tek başına bir sonuç alamıyacağını artık iyice bildiği bu harbde yardımcı bulmak ümidiyle tekrar *Napoli*'ye ve *Floransa*'ya başvurmak ve Papa'dan 1454 *lega*'sının ihya edilerek, başta Fransa Kralı olmak üzere, II. Mehmed'e cephe alan diğer hristiyan hükümdarların da bu ittifaka davet etmesini dilemeğe mecbur olmuştu⁷³. Bu teşebbüsler sonunda, İtalyan yarımadasının da Türk tehlikesine maruz kalmasından çekinen Napoli Kralı I. Ferdinando ile 18 Ekim 1470 de *Sultan*'a karşı tedafüi ve tecavüzî bir anlaşmaya varılabilmişti⁷⁴. Bununla beraber, geçmişte de pek çok görüldüğü gibi bu ittifak'ın, Venedik'e savaş öncesi üstünlüğünü iade etme yolunda işleyeceği çok şüpheli idi. Nitekim II. Paulus, bütün İtalya devletlerinden *Roma*'ya

71 bk. S. Romanin, *ayn. esr.*, IV, 337

72 D. Malipiero, *ayn. esr.* I, 58

73 Bu hususta Napoli Kralı I. Ferdinando'ya yazılan 20 Ağustos 1470 tarihli mektup ile, *Floransa*'ya gönderilen elçi Antonio de Priuli'ye verilen 2 Ekim ve *Roma*'daki Venedik elçisine gönderilen 5 Kasım ve 12 Kasım tarihli talimatlar için bk. Enrico Cornet, *Le guerre dei Veneti nell'Asia, 1470-1474*, Vsk. 1, 3, 5, 6

74 İttifakın esasları hk. E. Cornet, *ayn. esr.* Vsk. 4, ss. 8-10

temsilciler göndermelerini istemişti; lâkin ilk günlerin heyecanı kaybolduğu için herkes ağırdan alıyordu ve bu teşebbüs te gene kâğıt üzerinde kalacağa benziyordu.

Diğer taraftan, *İtalya*'da olup bitenleri yakından takib eden Fâtih Mehmed de, bu defa *Ağrıboz*'u elinde kuvvetli bir koz olarak tutarak Cumhuriyet'e barış teklif ediyordu. II. Murad'ın dul zevcesi Mara ve onun kızkardeşi Catherina, 1470 Ekiminde ayrı ayrı iki ulak göndererek Pâdişah'ın sulha taraftar olduğunu bildirmişlerdi. Komşularından umduğu yardımı sağlayamayan ve ağır harp masraflarını karşılamakta artık güçlük çeken Venedik, bu barış teklifini redde miyecek bir durumda bulunuyordu. Çünkü *Signoria*'nın harp masrafı yılda 1.200.000 dukayı bulmakta idi ki, doğrudan doğruya hazineye giren yıllık gelirden fazla olan bu parayı temin etmek için, yeni vergiler koymak, 25 dukadan fazla maaş alan memurların iki yıl süre ile ücretlerinin 1/2 si ile 2/3 ünün hazineye bırakılması gibi olağanüstü tedbirlere başvurmak zarureti hasıl olmuştu ⁷⁵. Bu yüzden Venedik Senatosu müttefiki Mathias Corvin'e, artık harbe devam edemeyeceğini bildirerek münferit bir *sulh* veya *mütareke* yapmak için onun rızasını da aldıktan ⁷⁶ sonra, 27 Kasım 1470 de barış müzakerelerinde bulunmak üzere Nicolò Cocco ve Francesco Capello'yu elçi olarak *İstanbul*'a göndermeğe karar verdi ⁷⁷. Ancak bu sırada *Roma*'daki uzun münakaşalardan sonra nihayet bir *lega* teşkiline karar verilmesi üzerine, elçilerin hareketlerinin tehirine lüzum görüldü. 22 Aralık 1470 de büyük şenliklerle ilân edildiğine göre, *İtalya* devletleri, Türklerle karşı tedafüi ve tecavüzî bir ittifak yapıyorlardı ama bu *lega* da evvelkiler gibi ölü doğmuşa benziyordu. Nitekim, *Levante*'deki menfaatlerini ve tebaasını tehlikeye atmak istemeyen Floransa elçisi ittifakı imza etmeden *Roma*'dan ayrılmış, Milano Dukası Gian Galeazzo-Maria Sforza (1466-1476), bir sürü bahanelerle bunu tasdik etmemiş, *lega*'ya iltihaka davet olunan Fransa Kralı XI. Louis buna yanaşmamış, *Almanya*'da *Ratisbonne Dieti* ise Türk mes'elesi hakkında hiç-bir anlaşmaya varamamıştı ⁷⁸. Böylece *lega* gene bir çıkmaza girince Senato, 2 Ocak 1471 de, Nicolò Cocco ve Francesco Capello'ya

⁷⁵ Krş. S. Romanin, *ayn. esr.* IV, 350 v.d. 1469 bütçesine göre Venedik'in o yılki geliri 1.031.970 duka idi (*ayn. esr.* IV, 550 vd.)

⁷⁶ D. Malipiero, *ayn. esr.* I, 59

⁷⁷ Enrico Cornet, *ayn. esr.* vs. 7. ss. 15-17.

⁷⁸ Fr. Babinger, *ayn. esr.* 345 v.d.

derhal *İstanbul*'a hareket etmelerini emrederek, kolaylıkla imzalanacağını ümit ettiği barış için kendilerine gerekli talimatı verdi. Buna göre:

1) *Ağrıboz*'un vergi mukabilinde *Signoria*'ya iadesi talep edilecekti. Vergi miktarı, duruma göre elçilerin selâhiyetleri dahiline bırakılmış olmakla beraber 250.000 dukayı aşmıyacak ve "5" yıl içinde taksitlerle ödenecekti.

2) *Limni* (*Stalimene*) başta olmak üzere, Venediklilerin işgâli altında bulunan adalar Cumhuriyet'e âit olacaktı⁷⁹.

Venedik, vergi mukabilinde de olsa, *Ağrıboz*'u geri alacağını sanırken, Mart ayında *İstanbul*'a varan N. Cocco ve F. Capello orada bambaşka bir hava ile karşılaştılar. Sâdrazam İshak Paşa, elçilerin *Ağrıboz* hakkındaki tekliflerini kesin bir şekilde reddettiği gibi, Pâdişahın ancak şu 2 şartla bir barışı kabul edeceğini söylüyordu:

- 1) Venedik, *Limni* ve diğer *Ege* adalarını iade etmeli,
- 2) Osmanlılara yılda 100.000 dukalık bir vergi ödemeli.

Elçiler, *Signoria*'nın Osmanlılara "haraç-güzâr" olmaksızın ana-vatan toprakları (*terraferma*) da dahil olmak üzere, sahip bulunduğu bütün yerlerin kaybını tercih edeceği cevabını verdiklerinden, bu barış görüşmeleri de akamete uğradı ve Francesco Capello *İstanbul*'da öldüğü için Nicolò Cocco tek başına Venedik'e dönmek zorunda kaldı⁸⁰.

Artık Venedik için, Uzun Hasan ile olan ittifakına sarılmaktan ve onu Osmanlı Pâdişahı aleyhine tahrik etmekten başka bir çare kalmamıştı. 1464 den beri Ak-koyunlu sarayında Cumhuriyetin temsilcisi olarak bulunan Lazaro Quirini, memleketine dönmeğe karar verince, Uzun Hasan da, aslen ermeni olan Murad (Mirat)'ı kendi nâmına elçi olarak Venedik'e göndermeği uygun bulmuştu. Doc Cristoforo Moro ile Papa II. Paulus'a hitaben yazılmış bir mektubu da hâmil bulunan Murad, L. Quirini ile birlikte hareketle 1471 Şu-

⁷⁹ Elçilerin yola çıkmaları hakkında verilen 2 Ocak 1471 tarihli emir için bk. Enrico Cornet, *ayn. esr. vsk. 8, s. 18*. Aynı tarihli talimat: *ayn. esr. vsk. 9, s. 19 v.d.*; krş. S. Romanin, *ayn. esr. IV, 350 v.d.*

⁸⁰ D. Malipiero, *ayn. esr. I, 67*

batında *Venedik*'e ulaşmıştı⁸¹. Uzun Hasan, 2 Ağustos 1470 de *Sultaniye*'den yazdığı bu mektubunda şöyle diyordu⁸²:

“.... Osmanlı Türklerinin oğlundan, Mehmed Bey'den başka bir düşmanımız, yolumuz üzerinde bir mânia yoktur. O da yenilmiyecek, mülkünden ve saltanatından atılamıyacak bir şey değildir. Biz sizinle ciddî ve iyi bir işbirliği yapıp, sizin donanmanız denizden, bizim çok kuvvetli ordumuz da karadan hareket edince, Osman-oğlu *Asya* ve *Avrupa*'daki bütün topraklarından mahrum olacaktır.”

Görülüyor ki, artık Fâtih'e karşı harekete geçme zamanının geldiğine kanaat getiren Uzun Hasan, 1464 ittifakına dayanarak Venedik'i “ciddî işbirliği”ne davet ediyordu. Diğer taraftan, Karaman-oğlu Pîr Ahmed Bey de bu sırada annesini Ak-koyunlu Hükümdarı nezdine göndererek yardım talebinde bulunmuştu⁸³. Bunun üzerine Uzun Hasan, Kıbrıs Kralı II. Jacques (Giacomo), Rodos Şövalyeleri Reisi Giovanni Orsini (1467-1476) ve Alâiye Hâkimi Alâ'i Bey'e gönderdiği 21 Şubat 1471 tarihli mektuplarla, “Karaman-oğullarının ricası üzerine Osmanlıları *Karaman*'dan çıkarmak için harekete geçmek üzere olduğunu” bildirmişti⁸⁴.

Uzun Hasan'ın işbirliği teklifini memnuniyetle karşılayan, hattâ Napoli Kralı'na *İran*'dan bir elçi geldiğini sevinçle bildiren Senato, geriye dönen Lazaro Quirini'nin yerini almak ve “aradaki dostluğu daha da kuvvetlendirmek” gayesiyle, 7 Mart 1471 de, Ak-koyunlu Hükümdarı nezdine bir Venedik asilzâdesinin elçi olarak gönderilmesine karar verdi. Bu vazife için seçilen Francesco Michele ve arkasından Giacomo Medin, yolların çok tehlikeli olduğunu öne sürerek *İran*'a gitmek istemediklerini bildirince, elçiliğe Uzun Hasan ile akrabahğı da bulunan Caterino Zeno tâyin olundu⁸⁵.

81 Ak-koyunlu elçisinin gelişi, 2 Mart 1471 de Napoli Kralı nezdindeki Venedik elçisine bildirilmişti (Enrico Cornet, *ayn. esr. vsk. 12. s. 23*).

82 Uzun Hasan'ın bu mektubu da diğer mektupları gibi Farsça yazılmıştı. Zamanında yapılmış İtalyanca tercümesi için bk. D. Malipiero, *ayn. esr. I, 68*.

83 Ebû Bekr-i Tihriânî, *Kitâb-i Diyarbekriyye*, II, 554.

84 Uzun Hasan'ın, Kıbrıs Kralı ile Rodos Şövalyeler Reisine gönderdiği arapça mektuplar ile Ala'i Beye'e yolladığı farsça mektubun asılları Topkapı Müzesi Arşivinde bulunduğu (sırasıyla E. 9662, 8344 ve 3127) göre, bunların Osmanlıların eline düştüğü anlaşıyor. Akkoyunlu Hükümdarının bundan sonra da aynı mâhiyette mektuplar göndermiş olması mümkün ise de, Uzun Hasan o yıl harekete geçememiştir.

85 Enrico Cornet, *ayn. esr. vsk. 13, s. 23 v.d.*; krş. Guglielmo Berchet, *ayn. esr. 6*.

Gerçekten de C. Zeno, Uzun Hasan'ın karısı Despina Teodora'nın yeğeni Violante ile evli olduğu için, Ak-koyunlu hükümdarının baldızının damadı durumunda idi⁸⁶.

Venedik Senatosu İran'a gönderilecek münasip bir elçi tesbit ederken, Uzun Hasan'ın II. Paulus nezdine gönderdiği bir başka elçisi Nisan başlarında Venedik'e ulaşmıştı⁸⁷. Adını kesin olarak tesbit edemediğimiz ve muhtemelen Nicolò adlı bir hristiyan olan bu elçi, yanında bir Gürcü elçisi olduğu halde Trabzon'dan Ak-kerman'a, oradan da Polonya'ya geçmiş, Polonya Kralı IV. Casimir de Papa'ya bir elçi göndermeğe karar verdiği için, her üç elçi Roma'ya gitmek üzere birlikte yola çıkıp Venedik'e varmışlardı⁸⁸. Ak-koyunlu ve Gürcistan elçilerinin her ikisi de, hükümdarlarının Türk'e karşı savaşmağa hazır ve kararlı olduklarını söyleyerek, hristiyanların da aynı azimle hareket etmeleri lüzumunu belirtmişlerdi. Esas vazifesi hristiyan hükümdarlarının yardımını temin için Papa'nın delâletini rica etmek olan Uzun Hasan'ın bu ikinci elçisine, "yardıma karşı yardım" diye formülleştirilen müsait bir cevap verilmiş ve Roma'ya hareketinde de oradaki Venedik elçisinin kendisine yardım etmesi istenmişti⁸⁹.

Bunu takiben Senato, Ak-koyunlu Hükümdarı nezdine elçi olarak gidecek olan Caterino Zeno'ya 18 Mayıs 1471 de talimat vermişse de⁹⁰, üyelerden birinin teklifi üzerine İstanbul'daki barış müzakereleri hakkında Nicolò Cocco ve Francesco Capello'dan kesin bir haber alınuncaya kadar elçinin hareketini tehir etmesi yerinde

⁸⁶ Trabzon İmparatoru IV. Kalo-Ionnes, kızı Teodora (Katherina)'yı Uzun Hasan'la evlendirdiği gibi diğer bir kızını da Ege adaları (Archipel) Dukası Nicolò Crespo'ya vermişti. N. Crespo'nun bu izdivaçtan doğan "4" kızının hepsi de birer Venedikli ile evlenmişlerdi (bk. G. Berchet, *ayn. esr.* 2)

⁸⁷ Napoli Kralı nezdindeki Venedik elçisine yazılan 22 Nisan 1471 tarihli mektup: E. Cornet, *ayn. esr.* vsk. 14, s. 25

⁸⁸ Fr. Babinger, Gürcistan Kralı Costanzo (re Costanzo de Zorziana) tarafından gönderildiği rivayet edilen bu Gürcü elçisi hakkında, U. Hasan ile Gürcistan arasındaki savaşlara ve bu devirdeki Gürcü Krallarından hiçbirinin Costanzo veya buna benzer bir ad taşımadıklarına dikkati çekerek bunu bir "şark kurnazlığı" olarak değerlendirmekte ise de (*ayn. esr.* 360), yukarıda işaret ettiğimiz vesikada Costanzo adı mevcut olmayıp sadece Gürcistan Kralı (re Zorzania) denilmekte, bir başka vesikada da (E. Cornet, *ayn. esr.* vsk. 17, s. 30) bu Gürcistan prensinin adı Alessandro (Aleksandr) diye geçmektedir.

⁸⁹ Enrico Cornet, *ayn. esr.* vsk. 14, s. 25; krş. G. Berchet, *ayn. esr.* 6

⁹⁰ Metin için bk. G. Berchet, vsk. VI, ss. 108-111

görülmüştü. Nihayet sulh ümitlerinin tamamıyla kaybolduğu öğrenilince, 10 Eylül'de C. Zeno'ya yeni bir talimat verilmesi zarureti hasıl olmuştu⁹¹.

Gerek 18 Mayıs tarihli birinci, gerekse 10 Eylül'de verilen ikinci talimata göre, Caterino Zeno, Şubat'tan beri *Venedik*'te bekleyen Ak-koyunlu elçisi Murad ile birlikte *İran*'a gidip Uzun Hasan'a, *Signoria*'nın Ak-koyunlu kudretinden duyduğu memnuniyeti ve aradaki "ittifak" gereğince donanma ile yardıma koşmağa hazır olduğunu bildirmeğe memur ediliyordu. Aynı zamanda o, Türk Sultanının talebi ve *İran*'dan hiç-bir haber alınmaması yüzünden *İstanbul*'da girişilmiş olan sulh müzakerelerinin "çok şükür tam zamanında red edildiği" (!?) için akamete uğradığını belirtecekti. Bunlardan başka C. Zeno'ya, Uzun Hasan'a hediye olarak altun işlemeli kumaşlar götürmesi, yol boyunca Karaman-oğulları ve Gürcistan Kralı'ndan başka Ak-koyunlu Kraliçesi Teodora'yı da ziyaret etmesi ve nihayet öğrendiği en küçük haberi bile bildirmesi emrolunuyordu.

Bu arada, Gürcistan elçisi ile birlikte *Roma*'ya gitmiş olan Uzun Hasan'ın ikinci elçisi (Nicolo?), II. Paulus'un 26 Temmuzda ölümü üzerine 9 Ağustos'ta Papalık makamına geçen IV. Sixtus (1471-1484) tarafından kabul edilmiş ve selefleri gibi "Türklere karşı ittifak" siyasetine devam etmek isteyen yeni Papa, rahip San Francesco'yu kendi namına Uzun Hasan'a göndermeğe karar verdiğinden, Caterino Zeno'nun, Papalık elçisi ile birlikte yola çıkması daha uygun görülmüştü. Nihayet San Francesco *Venedik*'e gelmiş ve C. Zeno, yanında Papa'nın, Gürcistan Kralının elçileri ile "2 Ak-koyunlu elçisi (Murad ve Nicolo ?) olduğu halde, *İran*'a gitmek üzere Ekim sonlarına doğru *Kıbrıs*'a hareket etmişti⁹².

Ancak, Caterino Zeno birkaç ay *Rodos*'ta beklemek zorunda kalmıştı. Çünkü, Uzun Hasan ile *Venedik* arasında "ciddî iş-birliği" yolunda girişilen teşebbüsleri haber alan Fâtih Mehmed⁹³, bir taraf-

91 Metin: G. Berchet, *ayn. esr. vsk. VII*, ss. 111-114

92 Elçilerin hareket ettikleri hakkında 25 Ekim 1471 de Napoli'deki *Venedik* elçisine yazılan mektup: E. Cornet, *ayn. esr. vsk. 18*, s. 31.

93 Yukarıda belirttiğimiz gibi, Uzun Hasan'ın *Kıbrıs* Kralı'na, *Rodos* Şövalyeleri Reisine ve Ala'i Bey'e gönderdiği mektuplar Osmanlıların eline geçmişti. Ayrıca Fâtih, sulh müzakerelerinin devam ettiği sırada *Venedik*'e bir elçi göndermişti ki, 3 Temmuz'da oraya varan bu elçinin (bk. Babinger, *ayn. esr. 358*), bir Ak-koyunlu elçisinin aylardan beri orada bulunduğu ve C. Zeno'nun *İran*'a gönderileceği haberini getirdiği şüphesizdir.

tan Cumhuriyet'i şaşırtmak için *İstanbul*'daki barış görüşmelerini uzatırken, diğer taraftan da, "Karaman-oğullarını himaye için" harekete geçeceğini bildiren Ak-koyunlu Hükümdarından daha önce davranarak Sadrâzam İshak Paşayı henüz Pîr Ahmed ve Kasım Beylerin elinde bulunan *Karaman* topraklarının fethine memur etmişti. *Mut* civarında Osmanlı kuvvetlerine yenilen Pîr Ahmed Bey Ak-koyunlu ülkesine sığınmış, *Bulgar* cemaati yanına çekilen Kasım Bey daha bir müddet mücadeleye devam etmişse de, neticede o da 1471 yazında (H. 876 başları) Uzun Hasan'ın yanına gidip himaye talep etmeğe mecbur kalmıştı⁹⁴. Böylece Gedük Ahmed Paşa, başta *Silifke* olmak üzere, *Mokan* (*Mervan*), *Görgös* (*Gorigos*) ve *Gülekh* kalelerini kolaylıkla ele geçirmişti⁹⁵. Bu suretle Karaman-oğulları müstahkem mevkillerini kaybetmiş, üstelik bu harekât sırasında *Alâiye* de zapt edildiği için, Karaman-oğullarının tutunabilecekleri önemli bir mevki ile Venedik donanmasının faydalanabileceği bir liman Osmanlıların eline düşmüştü.

Ak-koyunlu ülkesine giden yollar Osmanlılar tarafından tutulduğu için bir süre *Rodos*'ta bekleyen Caterino Zeno, ancak Uzun Hasan'ın yanından dönen Kasım Bey ile temas temin ettikten sonra *Karaman* sahillerine geçti ve binbir müşkilatla 30 Nisan 1472'de *Tebriz*'e ulaşabildi⁹⁶. Venedik elçisi Ak-koyunlu başkentinde büyük bir hüsnükabul gördü. Senato'nun verdiği talimat gereğince, akrabası Despina Teodora ile görüşen C. Zeno'yu İran Kraliçesi "sevgili bir yeğen" sıfatıyla karşılamıştı. Üstelik Teodora, "Venedik Cumhuriyeti'nin akrabası" olarak elinden gelen her yardımı yapacağına söz vermiş ve elçinin ikametine sarayda bir yer tahsis edildiği gibi, istisnâî bir muamele olarak kendisine hükümdar ailesinin yemeklerinden verilmesi de emrolunmuştu⁹⁷. Böylece C. Zeno, Despina Teodora'nın şahsında, Uzun Hasan üzerinde de müessir olacak bir akraba, kuvvetli bir dost bulmuştu.

94 Ebû Bekr-i Tihriânî, *Kitâb-i Diyarbekriyye*, II, 559.

95 İshak ve Gedük Ahmed Paşaların Karaman fütühatı için bk. İbn Kemal, *ayn. esr.* VII, 303-316

96 Başamiral Pietro Mocenigo'ya *Hoy* (*Cogi*)'dan yazdığı 30 Mayıs 1472 tarihli mektup: D. Malipiero, *ayn. esr.* I, 76. Fr. Babinger, tarihi yanlış olarak 1471 diye göstermektedir (*ayn. esr.* 365).

97 krş. G. Berchet, *ayn. esr.* 7 v.d.

Zaten Osmanlıların son Karaman harekâtı ve Pîr Ahmed ile Kasım Beylerin iltica ve himaye taleb etmelerinden sonra Osmanlı topraklarına doğru ilerlemeyi tasarlamakta olan Uzun Hasan, Caterino Zeno'nun gelişi ile Venedik'in de "iş-birliği"ne hazır olduğunu anlayınca harekete geçme zamanının geldiğine kanaat getirmişti. Nitekim C. Zeno'nun *Tebriz*'e varışını müteakip, *Osmanlı*'ya karşı yürümek üzere bulunduğunu ve "Türk Sultanı"nı bozguna uğratmadıkça *Anadolu*'dan çekilmemeğe azimli olduğunu bildirmek üzere, İspanyol asıllı bir yahudi olan Isaac'ı Venedik'e doğru yola çıkarmıştı⁹⁸. Ancak onu düşündüren biricik mesele, süvarilerden müteşekkil ordusunun Osmanlılarda fazlası ile mevcut bulunan ateşli silâhlardan, bilhassa top'tan mahrum oluşu idi. Bununla beraber, C. Zeno'nun da temin ettiği gibi, bu noksanlarını müttefiki Venedik'ten tamamlaması da pek âlâ mümkündü⁹⁹. İşte bu gâye ile Uzun Hasan, Isaac'tan sonra Cumhuriyet nezdine ikinci bir elçi daha göndermeğe karar verdi. 30 Mayıs 1472'de *Tebriz*'den hareket eden bu elçi, Hacı Muhammed¹⁰⁰, önce *Kıbrıs*'a gidip Başamiral Pietro Mocenigo ile görüşecek, oradan *Venedik*'e geçecekti¹⁰¹.

Venedik'ten talep ettiği top ve diğer silâhların yakında kendisine ulaşacağını tahmin eden Uzun Hasan, Osmanlı Pâdişahı ile savaşırken arkadan vurulmamak için Gürcü Kralına mektup yazarak aradaki harp haline son verilmesini de istedikten¹⁰² sonra, Osmanlı topraklarının istilâsına, kendisine yakın, *İstanbul*'a uzak bulunan *Trabzon*'dan başlamağı tercih etmişti. Bunda da, Komnenlerin akrabası Venedik elçisi C. Zeno ile kendi zevcesi Teodora'nın rolleri olsa gerektir. Nitekim son Trabzon İmparatoru Da'vid'in yeğeni olup Ak-koyunlu sarayına sığınmış bulunan bir prens, 1472 Mayısında bir miktar kuvvetle *Trabzon* üzerine gönderilmiş ve şehir kuşatılmıştı. Ancak, bir osmanlı filosunun yardıma gelmesi üzerine bu kuvvetler muhasarayı kaldırarak geri çekilmeğe mecbur olmuşlardı¹⁰³.

⁹⁸ G. Berchet, *ayn.esr.* vsk. VIII, s. 114 v.d.; Enrico Cornet, *ayn. esr.* vsk. 29, s. 39

⁹⁹ Nitekim Venedik, daha C. Zeno'nun *Tebriz*'e varmasından önce; 20 Nisan 1472'de Başamiral Pietro Mocenigo'ya, gerektiğinde Uzun Hasan'a gönderilecek top ve mühimmatı mahalline ulaştırmağa hazırlanmasını emretmişti (E. Cornet, *ayn. esr.* vsk. 22, s. 33 v.d.)

¹⁰⁰ Venedik kaynaklarında: Azimamet, Agi Mohammed.

¹⁰¹ C. Zeno'nun 30 Mayıs 1472 tarihli mektubu: D. Malipiero; *ayn.esr.* I, 76

¹⁰² Krş. G. Berchet, *ayn. esr.* 12

¹⁰³ Fr. Babinger, *ayn. esr.* 365 v.d.

Trabzon'u zapt teşebbüsünde muvaffak olamayan Uzun Hasan'ın, bu defa da batıya yönelip Karaman-oğulları Pîr Ahmed ve Kasım Beyleri büyük bir Ak-koyunlu kuvvetli ile *Anadolu*'ya sevkettiğine, bunu yaparken de Osmanlıları oyalamak ve gâfil avlamak için bir elçi gönderdiğine şahit oluyoruz. Bu Ak-koyunlu elçisi hakkında Osmanlı müverrihlerinin verdikleri malûmat birbirinden hayli farklı olmakla beraber, çoğu elçinin, *Dulkadriyye* ülkesine geçişe müsaade edilmesi ricası ile gönderildiği hususunda birleşmekte¹⁰⁴, sadece Karamanî Mehmed Paşa, Uzun Hasan'ın, Karaman-oğlu Kasım Bey'in affedilmesi için Fâtih'e elçi gönderdiğinden bahsetmektedir¹⁰⁵. Olayların cereyanı ve Ak-koyunlu kuvvetlerinin bu elçinin hemen arkasından *Dulkadriye*'ye değil de *Tokat* üzerinden *Karaman*'a girmesi, Karamanî Mehmed Paşa'nın kaydının daha doğru olduğunu göstermektedir. Üstelik, C. Zeno'dan naklen Venedik kaynaklarının Uzun Hasan'ın Osmanlı sarayına gönderdiği elçi için verdikleri bilgi de bunu teyid etmektedir. Bu kayıtlara göre, Uzun Hasan, *Trabzon* ile birlikte "gasb edilen diğer yerlerin", yâni hiç şüphesiz ki *Karaman*'ın kendisine terkedilmesi için Osmanlı Pâdişahına bir elçi göndermişti. Ak-koyunlu elçisi, hükümdarının kuvvet ve kudretini ima etmek için, Pâdişaha bir sopa ile bir torba darı takdim etmiş, fakat Fâtih Mehmed, elçinin gözleri önünde bu darıları tavuklara yedirttikten sonra, "Benim yeniçerilerim de, senin hükümdarının keçi tabiatlı ve savaşçı olmayan adamlarını işte böyle yiyip bitireceklerdir!" diye onu geriye yollamıştı¹⁰⁶.

Fâtih tarafından kabul edilmesine imkân olmadığını bile bile yaptığı bu teklifinin ağır bir suretle reddedilmesi üzerine Uzun Hasan, Venedik'ten istediği harb malzemesi hakkında bir cevap gelmesini bile beklemeden *Karaman*'a kuvvet sevketti. Onun, Osmanlı Pâdişahından, önce *Trabzon*'un terkini talep etmişken bu defa *Orta Anadolu*'ya yönelmesinde, Karaman-oğullarının teşvikleri kadar, *Karaman*'ın

104 Dursun Bey (*Tarih-i Ebû'l-feth*, TOEM ilâvesi, s. 146) ve ondan naklen İbn Kemal (*Tevârih-i âl-i Osman*, VII, 320 v.d.) elçinin Amasya Sancakbeyi Şehzade Bayezid'e gönderildiğini, Âşık Paşa-zâde (*Tevârih-i âl-i Osman*, İstanbul, 1332, s. 176) ve Neşri (*Cihân-nümâ*, nşr. Taeschner, Leipzig, 1950, s. 207). Rum Beylerbeyi Hamza Paşa'ya bir elçi gönderilirken ayrıca Pâdişaha da haber yollandığını, İdris-i Bitlişi ise (*Heşt Bilişt*, Nûr-ı Osmaniye Ktb. nr. 3209, 456 b) U. Hasan'ın Pâdişaha dostane bir mektup yazdığını kaydetmektedir.

105 *Tavârih al-Salâtin al-Osmâniya*, M. H. Yinanç trc. TTEM, 3 (80), s. 150 v.d.

106 G. Berchet, *ayn. esr.* 12

stratejik durumunun ve *Akdeniz*'e ulaşip Venedik donanması ile iş-birliği yapmak, muhtaç olduğu toplara kavuşmak istemesinin de âmil olduğu anlaşılıyor. Nitekim emirlerinden Bektaş-oğlu Ömer ve yeğeni Yusufça Mirza'yı 30.000 kişilik bir kuvvetle *Anadolu*'ya sevk ederken, Venedik Başamirali Pietro Mocenigo'ya da haber göndererek, donanmanın *Anadolu* sahillerine saldırmasını istemişti¹⁰⁷. Böylece iki müttefik aynı anda harekete geçeceklerdi.

Yanlarında Pîr Ahmed ve Kasım Beyler olduğu halde *Tokat* üzerine yürüyüp Ağustos başlarında bu şehri tahrip ve yağma eden Ak-koyunlu kuvvetleri¹⁰⁸, bundan sonra *Karaman* ülkesine yönelmişlerdi. Fakat Bektaş-oğlu Ömer Bey, askerin bir kısmını alıp geriye döndüğü için, 20.000 kişi ile *Karaman*-oğulları'na yardım etmek için kalan Yusufça Mirza, *Kayseri*'yi de zaptederek *Orta-Anadolu*'da ilerlemeğe başlamıştı. *Tokat*'ın tahrib edildiği haberini alınca her şeyin arzusuna uygun olarak geliştiğini ve *Osmanlı*'yı dize getirmenin kolaylaştığını sanarak Pîr Ahmed Bey'e, konak konak ilerlemekte olduğunu ve kışı *Osmanlı* topraklarında geçireceğini bildiren¹⁰⁹, artık kendini Timur'dan da üstün görmeğe başlayan Uzun Hasan'ın¹¹⁰ bütün ümitlerine rağmen Ak-koyunlu kuvvetleri, 19 Ağustos'ta, "Serdar" Şehzade Mustafa'nın maiyyetine verilen Gedük Ahmed Paşa ile *Anadolu* Beylerbeyi Davud Paşa tarafından *Eflâtun-Pınarı*'nda bozguna uğratarak Yusufça Mirza esir alınmış¹¹¹ Pîr Ahmed kaçmağa muvaffak olmuş, Kasım Bey ise tekrar *Taşili*'ne çekilmişti.

107 C. Zeno'nun rahibi Sebastiano dei Crosecchieri'nin Ekim 1472 tarihli mektubu: G. Berchet, *ayn. esr.* 13.

108 Topkapı Sarayı Arşivi E. 9196 da bulunan farsça bir fetihnâmeden bu baskının Rebiu'l-evvel 877 (6. VII-4. VIII. 1472) de yapıldığı anlaşılıyor (bk. Bekir S. Baykal, *Uzun Hasan'ın Osmanlılara Karşı Kat'i Mücadeleye Hazırlıkları ve Osmanlı-Akkoyunlu Harbinin Başlaması*, *Belleten*, c. XXI, Sayı. 82, s. 284). *Tokat*'ın tahrip edildiği haberi *İstanbul*'a 5 Eylülde ulaşmıştı (Babinger, *ayn. esr.* 366).

109 Uzun Hasan'ın 1 Rebiu'l-ahır 877 (5 Eylül 1472) tarihli bu mektubunun da *Osmanlıların* eline geçtiği anlaşılıyor. Mektup için bk. *Topkapı Sarayı Müzesi Arşiv Klavuzu*, I, *İstanbul*, 1938, vsk. 6

110 U. Hasan'ın tasvibiyle Sivas Beylerbeyi Hamza Paşa'ya gönderilen farsça bir mektupta (Topkapı Arşivi, nr. 11602 ve 11140. Matbû: Bekir S. Baykal, *ayn. esr.* s. 274-278. Meâli hakkında bk. Selâhattin Tansel, *Osmanlı Kaynaklarına göre Fâtih Sultan Mehmed'in Siyasî ve Askerî Faaliyeti*, Ankara, 1953, ss. 301-303) o'nun, Timur'a nazaran "âli-neseb" ve birçok bakımlardan daha üstün olduğu ileri sürülmektedir.

111 Şehzâde Mustafa'nın savaştan sonra babasına yazdığı zafer-nâme: A. Feridun, *Münşat al-Salâtin*, I, 279

Ak-koyunlu kuvvetlerinin *Karaman*'da tutunamamalarına rağmen *Tokat*'ın tahribi ve *Göller Bölgesi*'ne kadar ilerliyebilmesi, şüphesiz ki Fâtih Mehmed'e indirilmiş bir darbe ve evvelce Osmanlı Pâdişahını büyük bir ağac'a benzeterek onu kemirme siyasetini güden Uzun Hasan için de bir başarı idi. Kaldı ki Uzun Hasan'ın istediği gibi *Anadolu* sahillerine saldıran Venedik ve müttefikleri donanması da bazı başarılar elde etmişti.

Venedik Senatosu, Ak-koyunlu kuvvetlerinin harekete geçtiği haberini alınca Başamiral Pietro Mocenigo'ya, muktedir olduğu takdirde Türk sahillerine hücum etmesi emrini vermişti. Papa IV. Sixtus'un gayretleri sonunda *lega*'da nihayet bir kıpırdanma olmuş ve Papahğa ait 19 kadirgadan başka, 17 Napoli ve 3 Rodos kadirgası da Venedik donanmasına katılmıştı. Böylece emrindeki kadirgaların sayısı 87 ye yükselen P. Mocenigo, iki "provveditore", Vettor Soranzo ve Stefano Malipiero'yu 10 kadirga ile, önemli bir ticaret merkezi olan *Antalya*'nın zaptına memur etmişti. 1472 Ağustosunda *Antalya* önlerine gelen Venedik gemileri, limanı kapayan zinciri kırarak karaya asker çıkarmışlardı. Şehrin varoşlarına kadar ilerliyerek mağazalardaki biber, tarçın, karanfil, günlük gibi Avrupa piyasalarında rağbette olan malları yağmalayan Venedikliler, gemilere taşıyamadıkları malları da ateşe vermişlerdi. Bunun beraber müdafiler şiddetle karşı koyduklarından 50 ölü ile 1.000 kadar yaralı vermişler ve şehre takviye kuvvetlerinin geldiğini görünce geceleyin gemilere binip denize açılmışlardı. *Antalya*'dan çekilen Venedik donanması 13 Eylül'de *İzmir*'e hücum ederek burayı da yağmalamış ve şehri ateşe verdikten sonra *Modon*'a dönmüştü ¹¹².

Uzun Hasan kuvvetlerinin *Tokat*'ı tahribini Venedik donanmasının *Antalya*' ve *İzmir*'e saldırmasının takib ettiği Ağustos-Eylül aylarında, "2" Ak-koyunlu elçisi de Venedik'e ulaşmış ve Senato, *İran* Hükümdarının istediği top ve diğer malzemeyi göndermeğe karar vermiş bulunuyordu.

Kefe üzerinden hareket eden İspanyol yahudisi Isaac, Ağustos sonlarında Venedik'e gelmişti ¹¹³. Uzun Hasan'ın bu elçisine, Papa'yı

112 Tafsîlât için bk. S. Romanin, *ayn. esr.* IV. 354 v.d.

113 Elçinin gelişi, *Roma*'daki Venedik elçisine 12 Eylül 1472 de bildirilmişti (E. Cornet, *ayn. esr.* vsk. 29, s. 39; G. Berchet, *ayn. esr.* s. 114).

ve Napoli Kralını da ziyaret etmesi tavsiye olunduğundan Isaac Venedik'ten Roma'ya, oradan da Napoli'ye geçmişti¹¹⁴. Ondan bir-kaç gün sonra da, Kıbrıs-Rodos yolunu takib eden Hacı Muhammed Venedik'e ulaşmıştı. Bu ikinci Ak-koyunlu elçisi, Uzun Hasan'ın ve Caterino Zeno'nun Doc Nicolô Tron (1471-1473)a yazdıkları 30 Mayıs tarihli mektuplardan başka, Cumhuriyet'e hediye olarak 228 mm. çapında kıymetli bir firûze de getirmişti¹¹⁵.

Hacı Muhammed, efendisi Uzun Hasan adına *Signoria*'dan, başta top olmak üzere ateşli silâhlar talep etmekte idi. Zirâ, C. Zeno'nun da bildirdiğine göre, Ak-koyunlu ordusu 100.000 süvariden müteşekkil idi. Atların bir kısmı *İtalya*'da da kullanıldığı şekilde zırhla, bir kısmı da şiddetli darbelere bile mukavemet edebilen derilerle kaplı idi. Süvarilerin kıyafetleri mükemmel olup, bazıları örme zırhlar, bazıları da ipekliler giyiyorlardı. Fakat silâh olarak, umumiyetle pala ve kalkan yerine kullanılan dairevî küçük tekerleklerle mücehhez idiler¹¹⁶. Bu sırada Akkoyunlu kuvvetlerinin *Tokat*'ı tahrib ettikten sonra Karaman-oğulları ülkesinin zaptına çalıştığını ve Venedik donanmasının da *Antalya* ile *İzmir*'e saldırdığını öğrenmiş bulunan Senato, müttefiki Uzun Hasan'ın, Fâtih Mehmed'e karşı savaşırken en çok top'a ve diğer ateşli silâhlara muhtaç olduğunu bilerek, isteğin yerine getirilmesini uygun gördüğünden, 22 Eylül 1472 de elçi Hacı Muhammed'e müsbet cevap verildi¹¹⁷. Bundan bir-kaç gün sonra, 25 Eylül'de de, Doc tarafından Uzun Hasan'a bir mektup yazılarak, top isteğinin yerine getirileceği hakkında teminatta bulunulması ve Venedik donanmasının gerektiği anda yardıma koşması için Başamiral'e emir yazıldığının bildirilmesi kararlaştırıldı. Bunun üzerine, aynı gün Nicolô Tron tarafından yazılan mektupta, bütün bunlar belirtildikten başka, C. Zeno'ya gösterdiği iyi kabulden dolayı kendisine teşekkür ediliyor ve *Tokat*'ın tahribini telmihen, "Şahsî meziyetleriniz, yüksek adaletiniz ve iyiliğiniz dolayısıyla kâdir-i mutlak olan Tanrı'nın size nasib eylediği parlak ve müstesna zaferler için Hazretinizi bütün kalbimizle tebrik ederiz ve bütün düşmanlarınızı ortadan kaldırmanız hususunda yardımını esirgememesini ve size hergün biraz daha fazla

114 Ak-koyunlu elçisi IV. Sixtus ve I. Ferdinando tarafından "güzel laflar, fakat çok az vaat" ile karşılanmıştı (G. Berchet, *ayn. esr.* s. 9)

115 göst. yer. s. 8

116 9 Ekim 1472 tarihli mektubu: G. Berchet, *ayn. esr.* 13

117 Enrico Cornet, *ayn. esr.* vsk. 33, s. 44

inayet etmesini ezeli ve ebedî olan Tanrı'dan niyaz ederiz" deniliyordu ¹¹⁸. Ayrıca Hacı Muhammed'in hareketi gecikeceğinden, bu mektubu bir an evvel Uzun Hasan'a ulaştırmasını rica etmek için "Karaman Beyi"ne de mektup yazıldı ¹¹⁹. Çünkü, Hacı Muhammed'in Cumhuriyet'in göndereceği toplarla birlikte Ak-koyunlu sarayına dönmesinin daha iyi olacağı düşünülmüştü.

Bununla beraber, *Eflâtun-Pınarı* bozgunundan sonra Uzun Hasan, *Anadolu*'ya yeni bir kuvvet sevk etmeyip geri döndüğü ve mevsim de hayli ilerlediği için Venedik-Akkoyunlu müşterek hareketi ancak gelecek yıl başlayabilirdi. Bu yüzden Uzun Hasan'a istediği malzemenin ulaştırılması için kâfi zaman var demekti. Ak-koyunlu ordusunda top'un nasıl kullanıldığı da bilinmediğinden, Senato, evvelâ bir topçuluk uzmanı aramak ihtiyacını duydu ve 5 Kasım'da topçu Antonio da Brabante'yi seçti, arkasından da (1 Aralık), Uzun Hasan'a gönderilmek üzere ilk parti olarak 5.000 tüfenk ve 100 arkebüz satın alınmasına karar verdi ¹²⁰.

Böylece Ak-koyunlu ordusuna yapılacak silâh yardımı için hazırlıklar görülürken, diğer Avrupa devletlerini de bu müşterek harekete katılmağa davet etmek için yeniden diplomatik faaliyete geçildi. Nitekim Bourgogne Dukası Charles le Téméraire'e, "inan-sızlara karşı" savaşa iştirakinin arzu edildiği bildirildiği gibi, Napoli Kralından da, "İtalya'yi tehditten kurtarmak ve tehlikeyi uzaklaştırtmak için gelecek baharda kuvvetli bir donanma hazırlaması" rica olundu. Yardım istemek üzere Venedik'e gelen Bosna elçisine ise, Fâtih Mehmed'i o taraftan ayırmak için başka bir bölgede "ikinci cephe" açılacağı söylendi ¹²¹.

Artık Venedik, Uzun Hasan ile birlikte kat'i netice alacaklarını sandığı gelecek yılki savaşa hazırlanıyordu. Aynı inançla *Büyük Türk*'ten gelen bir barış teklifini bile reddetmekten çekinmiyordu. Filhakika, Ak-koyunlu hükümdarı ile Venedik ve Macaristan arasın-

¹¹⁸ İtalyanca metin için bk. Enrico Cornet, *ayn. esr.* vsk. 36, s. s. 47. v.d.

¹¹⁹ Aynı tarihli (25 Eylül) olan bu mektubun (bk. *göst. yer.* vsk. 37, s. 48) Kasım Bey'e gönderildiği anlaşılıyor.

¹²⁰ G. Berchet; *La Repubblica di Venezia e la Persia*, Venezia, 1866, Kronoloji; krş. E. Cornet, *ayn. esr.* Kronoloji.

¹²¹ Bourgogne Dukası nezdindeki Venedik elçisine yazılan 5 Ekim, Napoli'deki elçiye yazılan 24 Kasım tarihli talimatlar ve Bosna elçisine verilen 26 Aralık 1472 tarihli cevaplar (E. Cornet, *ayn. esr.*).

daki son münasebetleri takip eden, hattâ Uzun Hasan'ın Mathias Corvin'e gönderdiği fakat Osmanlıların eline düşen elçileri bizzat sorguya çeken Fâtih¹²², Ak-koyunlular üzerine yürümeğe katiiyetle karar vermiş olduğundan, bu hesaplaşmada yalnız kalabilmek için *Signoria*'ya münferit bir sulh teklifinde bulunmağı uygun görmüş ve Venedik'e bir elçi göndermişti. 1472 Aralık ayında Venedik'e geldiği anlaşılan bu elçiye, Uzun Hasan'ın *Malatya*'yı da zaptetmiş olduğunu öğrenen Senato¹²³ tarafından, aradaki ittifak gereğince *İran Kralı* ile mutabık kalmadıkça barış yapmak istemediği cevabı verildi¹²⁴. Bu yüzden Osmanlı elçisi geriye dönerken Senato, 5 Ocak 1473'te, Ak-koyunlu sarayındaki elçisi Caterino Zeno'ya, Osmanlı Pâdişahının münferit barış teklifinin reddedildiğini bildirerek, Uzun Hasan'ı harbe teşvikten geri kalmamasını emrediyor ve aynı zamanda, *İran* hükümdarının istediği top ve diğer malzemenin özel bir elçi ile gönderilmesinin daha münasip olacağı düşüncesi ile, *Tana* (*Kırım*)'da konsolosluk yapmış olan ve doğu dillerine, dolayısı ile Türkçe ve Farsça'ya "hakkiyle vâkıf" bulunan Giosafatte (Iosafatte) Barbaro'yu elçi olarak tâyin ediyordu¹²⁵.

1472 yılında *Anadolu*'da mevzii de olsa bazı başarılar kazanan Uzun Hasan ve Venedik, aralarındaki ittifakı daha da kuvvetlendirerek kat'i harekâta geçme kararı ile 1473 e giriyorlardı. Diğer taraftan Fâtih Mehmed de, *Orta Anadolu* mes'elelesini halletmek, Uzun Hasan ile süregelen rekabeti sonuçlandırmak azmi ile harekete geçmiş olduğu için, 1473 yılı önemli hâdiselere şahit olacaktı.

V.

VENEDİK – KARAMAN-OĞULLARI VE UZUN HASAN'IN MÜŞTEREK HAREKÂTI: OTLUK-BELİ

(1473)

Venedik Senatosu, top ve diğer harp malzemesini Uzun Hasan'a götürmeğe memur edilen fevkalâde elçi Giosafatte Barbaro'ya biri

¹²² Kır. Fr. Babinger, *ayn. esr.* 367

¹²³ C. Zeno, 15 Aralık 1472 de Kıbrıs'taki Venedik bâilosuna gönderdiği mektupta *Malatya*'nın zaptedildiğini bildiriyordu.

¹²⁴ C. Zeno'ya yazılan 5 Ocak 1473 tarihli mektup: E. Cornet, *ayn. esr.* vsk. 51, ss. 63-65 kır. G. Berchet, *La Repubblica di Venezia e la Persia*, Firenze, 1865 s. 9

¹²⁵ E. Cornet, *göst. yer* Barbaro'nun elçi tayinini V. Minorsky 5 Ocak 1471 (ayn.

açık, diğeri gizli olmak üzere iki talimat vermişti. 28 Ocak 1473 tarihli açık talimata göre ¹²⁶ G. Barbaro, Uzun Hasan'ı *Türkler*'e karşı daha şiddetle harekete geçmeğe teşvik etmek ve onun istediği silâhlarla bu silâhları kullanacak adamları götürmek için, *Venedik*'te bekleyen Akkoyunlu elçisi Hacı Muhammed ve Papa IV. Sixtus ile Napoli Kralı I. Ferdinando'nun elçileriyle birlikte *İran*'a gitmeğe memur ediliyordu. Aynı zamanda Kıbrıs Kraliçesi Caterina Cornaro (1473-1489)'yu ziyaretle onu Venedik donanması ile işbirliği yapmağa ikna etmesi ve Rodos Şövalyeleri Reisi Giovanni Orsini'yi de bu gâye için kazanması emrolunuyordu. Gene bu talimata nazaran Barbaro, "elçiliğe bir haşmet vermek" için Uzun Hasan'ı, Caterino Zeno ile birlikte ziyaret edecek ve "Cumhuriyeti'n 10 yıldan beri Türk Sultanı ile savaş halinde bulunduğunu ve *İran*'la müttefik olarak müşterek düşman tamamıyla imha edilinceye kadar harbe devam edeceğini", bu yüzden de bütün barış tekliflerini reddettiğini ve nihayet, *Antalya*, *İzmir* gibi *Anadolu* sahillerini vuran Venedik ve müttefikleri donanmasının gelecek ilkbaharda daha mühim hareketlerde bulunmağa hazır olduğunu arzedecekti.

11 Şubat 1473 te Giosafatte Barbaro'ya verilen ikinci talimat ise "gizli" olup, bunda, bilhassa Venedik'in bunca gayret ve tahriklerine rağmen Uzun Hasan'ın Osmanlı Pâdişahı ile barış yapmağa temayül etmesinin, Cumhuriyet için bir "ayıb", bir "leke" teşkil edeceği üzerinde durulmakta ve elçiden, arzu edilmeyen böyle münferit bir sulha engel olması, buna muvaffak olamazsa, bazı şartlarla *Signoria*-nın da bu barışa dahil edilmesine çalışması istenmekte idi ¹²⁷. Talimatta açıklandığına göre, Türk Sultanı, kudretinin kaynağı olan bütün *Anadolu*'yu Uzun Hasan'a; *Çanakkale Boğazı*'ndan itibaren *Yunanistan*'ın karşısında bulunan bütün kıyı boyu ile *Çanakkale*'yi de Venedik'e terke razı olmadıkça ve Venediklilerin *Karadeniz*'e serbestçe geçip eski seyrüsefer ve ticarî faaliyetlerini ihya edebilmeleri için bu sahil boyunca yeni kaleler yapmamağı taahhüt etmedikçe, Cumhuriyet,

esr. not. 21), Fr. Babinger ise 27 Eylül 1472 (ayn. esr. 384) olarak gösteriyorsa da her iki tarihin de yanlış olması gerekir. 1471 de gönderilen elçi G. Barbaro değil, C. Zeno idi. 27 Eylül 1472 de ise, istenilen toprakların gönderilmesine karar verildiği C. Zeno'ya bildirilmiş, fakat henüz yeni bir elçi tayin edilmemişti.

¹²⁶ Metin için bk. G. Berchet, *ayn. esr. vsk. X*, ss. 116-125

¹²⁷ Metin: Enrico Cornet, *ayn. esr. vsk. 60*, ss. 80-82; Guglielmo Berchet, *ayn. esr. vsk. XI*, ss. 125-129

onunla barış akdetmek niyetinde değildi. Buna rağmen, şâyet Uzun Hasan, Fâtih Mehmed ile tek başına bir sulh yapacak olursa G. Barbaro, Mora, Midilli (Metelino) ve Ağrıboz (Negroponte)'un veya asgarî olarak Ağrıboz ve Argos'un iadesi şartıyla Venedik'i de bu barışa dahil etmeğe gayret edecekti.

G. Barbaro'ya verilen bu gizli talimat, Venedik'in 1473 başındaki emellerini ve kuşkularını belirtmesi bakımından şüphesiz ki çok önemlidir. Esas itibariyle Cumhuriyet, bir taraftan Uzun Hasan ve Karaman-oğulları'nı, diğer taraftan Mathias Corvin, Papa, Napoli Kralı, Kıbrıs ve Rodos Şövalyelerini içine alan geniş ittifak manzumesinin *Büyük Türk*'ü dize getireceğini düşünmektedir. Bu itibarla da nihai gayesini, *Levante*'deki ticaret imparatorluğunun ihyası olarak tesbit etmiş görünmektedir. Kendisi, bütün adalardan başka *Batı Anadolu* sahillerini, yâni stratejik mevkillerle ticaret merkezlerini aldıktan sonra kara *Anadolu*'sunu müttefikine bırakmakta bir mahzur görmemekte ve Uzun Hasan'a bu şartlarla bir "taksim" teklif etmektedir. Zirâ Ak-koyunlu hakimiyetine geçecek *Anadolu*'da, bunu temin etmiş bir müttefik olarak geniş ticarî imtiyazlar alabileceğine emin bulunmaktadır. Ancak Fâtih Mehmed'e karşı mücadelede, bu ideal programın gerçekleştirilmesi mes'elesinde bazı endişelerden de kendini alamamaktadır. Osmanlı Pâdişahı'na nihai darbenin indirilmesi, bütün müttefiklerin olanca güçleriyle batı'da ve doğu'da hep birlikte harekete geçmelerine bağlı olduğuna göre, geçmişte de sık sık görüldüğü gibi, müttefiklerden bazılarının vaatlerini yerine getirmeleri veya sembolik denilecek cüz'î bir yardımla iktifa etmeleri muhtemel idi. İşte *Signoria*'nın endişesi bu noktada düğümlenmekte ve geçirdiği tecrübeler dolayısı ile, haklı olarak batı'daki müttefiklerine güvenle bakamayan Senato, Ak-koyunlu kuvvetlerinin *Eflâtun-Pınarı* bozgunu ve *Karaman* kalelerinin Osmanlılar tarafından zaptından sonra, doğudaki büyük müttefik Uzun Hasan'ın da, olayların seyrine göre, Osmanlı Pâdişahı ile münferit bir barış yapmasından çekinmektedir. Bunun için, Venedik'in, *büyük ağaç* karşısında tamamiyle yalnız kalmasına yol açacak olan Fâtih-Uzun Hasan sulhuna mâni olmak gerekiyordu. Herşeye rağmen böyle bir barışın önüne geçilemezse, Cumhuriyet'in de buna katılıp, 10 yıldan beri süregelen ve *Signoria*'yı iktisaden çökerten bu savaştan sıyrılması yerinde olacaktı. Senatonun bu konudaki sulh projesi, *Mora* ve *Midilli*'nin de Cumhuriyet'e terkinin istihdaf ediyor gibi görünmekte ise de, hakikatte 1463 te sava-

şın başlamasından önceki durumun iadesinden ibaretti. Gerçekten de o, *Ağrıboz* ve *Argos*'un geri verilmesi şartıyla yapılacak bir barışa razı idi. Venedik'in, Uzun Hasan'ın kendi başına bir barış yapmasından duyduğu endişede haksız olmadığı çok geçmeden anlaşılacaktı. Ancak, Uzun Hasan'ın Osmanlı Pâdişahından sulh taleb etmesi, bir yenilginin, *Otluk-beli* savaşının sonunda olacak ve Venedik, bu barışa dahil olamadığı için savaşı daha "6" yıl devam ettirmek zorunda kalacaktı.

Giosafatte Barbaro'ya ikinci gizli talimatın verildiği günlerde, yâni Şubat başlarında Venedik'e Uzun Hasan'ın yeni bir elçisi daha gelmiş¹²⁸, böylece Cumhuriyet nezdine gönderilen Ak-koyunlu elçilerinin sayısı "3" e çıkmıştı. Her ne kadar bu elçi, 1472 yazındaki başarılarından sonra istirahat için kışlağa çekilen Ak-koyunlu Hükümdarının, Memlûkluların elinde bulunan *Malatya*'yı zapt ve *Birecik (Bir)*'i muhasara ettiği müjdesini vermek için gelmişti ama bu, *Tokat*'ın tahribi üzerine Fâtih Mehmed'in derhal harekete geçmesi karşısında Uzun Hasan'ın, Venedik ve müttefiklerinin yardımını sağlamaya ne kadar ehemmiyet verdiğini de göstermekte idi. Nitekim Uzun Hasan'ın üçüncü bir elçi daha göndermesindeki hakiki maksadın bu olduğu, elçiye, G. Barbaro'nun top ve diğer harp malzemesi ile yakında *İran*'a ulaşacağı cevabının verilmesinden¹²⁹, Papa'yı tahrik etmesi yolunda *Roma*'daki Venedik elçisine talimat yazılmasından¹³⁰ ve nihayet bizzat Ak-koyunlu hükümdarının bir müddet sonra Napoli Kralına gönderdiği mektuptan anlaşılmaktadır¹³¹.

Bu son Ak-koyunlu elçisine (Chefarsa-CaferŞah?) hemen cevap verilerek Uzun Hasan'a yazılan mektuplarla geriye gönderildi. 15 Şubat 1473 tarihli bu mektupta, G. Barbaro'nun yeter miktarda top ve yardım malzemesi ile hareket etmek üzere olduğu ve *Anadolu* kıyılarına saldırması için Venedik donanmasına emir verildiği bildirilerek Uzun Hasan'dan da, ordusu ile "kıyı" ya yaklaşması isteniyordu¹³².

128 Yeni Ak-koyunlu elçisinin gelişi, 12 Şubat 1473 tarihli bir mektupla Roma'daki Venedik elçisine bildirilmişti (E. Cornet, *ayn. esr.* vsk. 61, s. 83).

129 Göst. yer vsk. 62, s. 83 v.d. kış. G. Berchet, *ayn. esr.* 13

130 E. Cornet, *ayn. esr.* s. 83.

131 Aşağıda ayrıca bahis konusu edeceğimiz 1 Mart 1473 tarihli bu mektubun Barbaro tarafından yapılmış italyanca tercümesi, gene E. Cornet tarafından yayınlanan *Lettere al Senato Veneto di Giosafatte Barbaro, Ambasciatore ad Usunhasan di Persia*, Vienna, 1852, s. 30 v.d. bulunmaktadır.

132 Metin: E. Cornet, *Le guerre dei Veneti nell'Asia 1470-1474* vsk. 63. s. 84. v.d.

Bu mektuptan bir-kaç gün sonra da, 18 Şubat'ta, Giosafatte Barbaro, yanında Uzun Hasan'ın elçisi Hacı Muhammed ile Papa IV. Sixtus'un ve Napoli Kralı I. Ferdinando'nun elçileri olduğu halde, "2" ince kadirga ile *Venedik*'ten yola çıkıyordu. Elçileri takip eden diğer "2" kadirgaya ise, Uzun Hasan'a takdim edilecek hediyeler ile yardım malzemesi yüklenmişti. 1 Aralık 1472'de *İran*'a sevkedilmek üzere 5.000 tüfenk ve 100 arkebüz satın alınmasına karar vermiş olan Senato, 11 Ocak 1473'te, Ak-koyunlu ordusuna gönderilecek silâh ve malzemeyi, taş gülle atan havan nevinden "6" büyük, "10" orta ve "36" küçük top, "500" ok atma âleti (spingarde), bir nevi zemberekli oklar, tüfenkler, kâfi miktarda barut, "300" adet demir çubuk, "3.000" kazma ve "4.000" kürek olarak tesbit etmiş ve *İran* Hükümdarına takdim edilecek hediyeinin de 10.000 duka değerinde kumaşlardan müteşekkil olmasını uygun bulmuştu¹³³. Bizzat Barbaro'nun verdiği bilgiye göre, top, tüfenk ve ok atma âleti dışında kadirgalara yüklenen çubuk, kazma ve kürek gibi demir eşyanın değeri "3.000" dukayı bulmakta idi. Ayrıca bu top ve tüfenkleri kullanmak ve Ak-koyunlu askerlerine kullanılmalarını öğretmek için, Tommaso da Imola komutasında "4" subay ve 200 nefer topçu da kadirgalara bindirilmişlerdi. Uzun Hasan'a hediye olarak 5.500 dukalık ipekli ve yünlü kumaş ile 3.000 duka değerinde gümüş vazolar alınmıştı¹³⁴.

G. Barbaro ile diğer elçileri ve yardım malzemesini taşıyan kadirgalar 29 Mart'ta *Magusa* limanına girmişti¹³⁵. Yanında Uzun Hasan'ın elçisi Hacı Muhammed ile IV. Sixtus'un ve I. Ferdinando'nun elçileri olduğu halde Kıbrıs Kraliçesi Caterina Cornaro'yu ziyaret eden G. Barbaro, top ve silâhları Ak-koyunlu ordusuna ulaştırmak için *Anadolu* sahillerinden *İran*'a giden yolların emin olup olmadığını da tahkik etmiş, fakat bütün *Karaman* sahillerinin, hattâ iç kısımların Osmanlılar tarafından işgal edilmiş olduğunu öğrenince "bir müddet

133 E. Cornet, *ayn. esr.* 65, krs. G. Berchet, *ayn. esr.* s. 9. W. Hinz, G. Barbaro'nun *Venedik*'ten hareket tarihini 12 Şubat 1473 ve U. Hasan'a götürülen silâhları da, 16 büyük havan, 200 ok atma âleti, 1.000 tüfenk ve 3.000 demir çubuk olarak gösteriyorsa da (*ayn. esr.* 52), verdiği rakamlar ne Senato kararına ne de Barbaro'nun kayıtlarına uymamaktadır. Minorsky'nin verdiği rakamlar ise (*ayn. esr.* 12) çok eksiktir.

134 Barbaro'nun *Magusa*'dan Senato'ya gönderdiği 1 Nisan 1473 tarihli mektup: *Lettere di G. Barbaro*, VI. mektup s. 9. v.d.

135 *göst. yer.*

için” *Magusa*’da beklemeğe mecbur kalmıştı ¹³⁶. Ancak bu bekleyiş “10” aydan fazla sürecek ve Barbaro, *Otluk-beli* savaşından da çok sonra, 1474 Şubatında *İran*’a hareket edebilecekti.

Bu sırada *Birecik* muhasarası ile meşgul bulunan Uzun Hasan da, bu durumda Venedik’in gönderdiği silâhların kendisine ulaşmasının âdeta imkânsız olduğunu bildiği için, G. Barbaro ile irtibat tesis ederek *Signoria* donanmasının Karaman-oğulları Pîr Ahmed ve Kasım Beylere yardım etmesini istiyor, *Anadolu* sahillerine ihraç yapılarak *Karaman*’dan Ak-koyunlu ülkesine giden yolun açılmasını sağlamağa çalışıyordu. Bu maksatla, çerkes asıllı Zuan’ı elçi olarak *Magusa*’ya gönderdiği gibi ¹³⁷, Kral Ferdinando’nun mektubuna yazdığı cevabı da yine G. Barbaro vasıtası ile *Napoli*’ye ulaştırmak istemişti. 1 Mart’ta *Birecik* önlerinde yazdığı fakat *Magusa*’ya hayli geç geldiği için Barbaro’nun ancak 27 Nisan’da Senato’ya bir kopyasını gönderdiği bu mektupta Uzun Hasan, “Rum Sultanı” Fâtih Mehmed’e karşı yürümek için yakında *Fırat*’ı aşacağını bildirerek şöyle diyordu ¹³⁸:

“... Napoli Kralı Ferdinando (Ferando)ya:

Bir mektupla gönderdiğiniz elçiniz ve hediyeleriniz yüce kapımıza vâsıl oldu. Bilesiniz ki, menhûs *Rum Sultanı*’nın müslüman diyanetine karşı ve *Karaman* ülkesinde işlediği kötülüklerden dolayı, kuvvetlerimizle mezkûr Osmanlı üzerine yürüyüp onu hezimete uğratmak ve zaptettiği yerleri geri almak istiyorduk. Memlûklı Sultanı ile evvelce dost idik, fakat onun kötü tutumu yüzünden şimdi onunla da düşman olup kendisine karşı yürümeğe mecbur kaldık.

“Allahın inayeti ile, oğlum Sultan Halil’i, *Fars*, *Kirman* ve *Hürmüz*’den toplanmış 100.000 seçme süvari ile *Osmanlı*’ya karşı göndermiştik. bu kuvvetler *Bitlis*’te harb ederek 21 kaleyi zaptettiler. Bunun üzerine bu kuvvete *Malatya* tarafına geçmesini emrettik.

“Şimdi ben de kâfi miktarda kuvvetle *Suriye*’ye teveccüh ettim. Hâlen *Birecik* (*Bir*) mevkiinde muharebe ediyoruz; Allahın inayeti

¹³⁶ *Viaggio di Iosafo Barbaro nella Persia* (G. Ramusio, *Delle Navigazioni et Viaggi*, II, Venetia, 1559, s. 99 a); krş. G. Berchet, *ayn. esr.* 11.

¹³⁷ Barbaro’nun 9 Nisan 1473 tarihli mektubu: *Lettere di G. Barbaro*, VII, mektup, s. 14 v.d.

¹³⁸ G. Barbaro’nun yaptığı İtalyanca tercümesi: *ayn. esr.* s. 30 v.d.

ile burayı da ele geçirecek ve tahrib edeceğiz. Bundan sonra da Allah müyesser ederse *Frat* nehrini öteye geçeceğiz.

“Donanmanızı *Suriye*’ye göndermek istediğinizi de öğrendik. Fakat biz donanmanın bu tarafa gönderilmesini, boş yere kan dökülmesine yol açmasını veya herhangi bir mevkie saldırmasını istemiyoruz. Donanmayı ve bütün diğer şeyleri, buna ihtiyacı olan *Karaman* mevkiilerine gönderiniz ve *Karaman-oglu*’nu yalnız bırakmayınız; zîrâ bizim yerlerimizle *Karaman* ülkesi hem-civardır.

“Allah’ın yolunu takip edenlere selâmlar!”

Uzun Hasan’ın isteği üzerine, G. Barbaro’nun *Anadolu* sahillerine adamlar göndererek *Karaman-oglu Kasım Bey* ile temâsa geçtiği görülmektedir. Bu sırada *Pîr Ahmed Bey*, “yardım istemek” üzere gittiği Uzun Hasan’ın yanında bulunuyor ve bütün kaleleri kaybetmiş olan *Kasım bey* de, “ancak bir-kaç yüz atlıdan ibaret kuvveti ile aşağı-yukarı göçebe halinde” oradan oraya koşuyor, Osmanlıların zaptettiği *Karaman* kalelerini geri almağa çalışıyordu¹³⁹. G. Barbaro’nun *Karaman*’a gönderdiği *Nicolô* da *Pexaro*, 25 Nisan 1473 te onu, 3.000 kadar süvari ile *Silifke* kalesini muhasara eder bulmuştu. Aynı zamanda “200” kişilik bir kuvveti de *Görgös* (*Gorigos*, *Curco*) muhasarasına göndermiş idi¹⁴⁰. Fakat *Karaman* kuvvetleri sadece “kılıç ve ok ile mücehhez” bulundukları için¹⁴¹, “7” aydan beri devam etmekte olan *Silifke* kuşatmasından hiç-bir netice alınamamıştı.¹⁴² Bununla beraber *Kasım Bey*’e cesaret veren, Ak-koyunlu kuvvetlerinin *Şebîn-Karahisar* önlerinde Osmanlı akıncılarına karşı kazandıkları bir başarı ve Uzun Hasan’ın yakında *Anadolu*’ya gireceğinden ve *Aydın*’a kadar bütün *Anadolu*’yu, ihya edilecek *Karaman* Beyliğine bırakacağından bahisle onu mücadeleye devama teşvik etmesi idi. Filhakika, sefere karar veren Fâtih Mehmed’in, Sivas Valiliğine tâyin ettiği *Mihal-oglu Ali Bey* ile, Kayseri Sancağını tevcih ettiği kardeşi *İskender* ve *Niksar* Sübaşılığına getirdiği *Bâli Beylerin*, *Bayburt*, *Kemah* ve *Erzincan* gibi Ak-koyunlu topraklarına saldır-

139 *Viaggio di Iosafo Barbaro*, göst. yer. 99^a

140 *Lettere di G. Barbaro*, 31 v.d.

141 Barbaro’nun 21 Mayıs 1473 tarihli mektubu: ayn. esr. 37

142 Barbaro, 9 Mayıs’ta *Silifke* önüne vardığında kale “8” aydan beri muhasara edilmektedir (göst. yer.)

maları¹⁴³ karşısında, *Birecik* önlerinde bulunan Uzun Hasan, oğlu Uğurlu Mehmed ile Bektaş-oğlu Ömer Beyi, 100.000 süvari ile bu akınları durdurmağa memur etmişti. Ak-koyunlu kuvvetleri, 15 Nisan 1473 te *Şebîn-Karahisar* önlerinde, Amasya Sancakbeyi Şehzâde Bayezid tarafından sevk edildiği anlaşılan 3.000 kişiden ibaret küçük bir Osmanlı kuvvetini bozdukları gibi, yardıma koşan Mihal oğlu Ali Bey komutasındaki akıncıları da ağır zayıyata uğratmışlardı¹⁴⁴. *Birecik* muhasarasını kaldırıp *Urfa*'ya gitmek üzere iken Uğurlu Mehmed'in bu başarısını haber alan Uzun Hasan, Venedik ve müttetiklerinin de yardımıyla *Anadolu*'daki Osmanlı hâkimiyetine son verebileceğine artık tamamiyle kanaat getirmiş ve ikinci bir Timur edası ile, *Anadolu*'yu paylaşmak, Karaman Beyliğini ihya etmek yolunda planlar tasarlamağa başlamıştı. Nitekim *Şebîn-Karahisar* savaşından sonra Kasım Bey'e gönderdiği mektupta onun bu emelleri açıkça görülmektedir. Aslı Farsça olup G. Barbaro'nun İtalyancaya çevirdiği bu dikkate değer mektupta Uzun Hasan şöyle demektedir¹⁴⁵:

"Kardeşim ve akrabam,

Bilesin ki, şimdiye kadar *Birecik* muhasarasında idim; şimdi de *Urfa*'ya gidiyorum.

"Malûm ola ki, *Osmanlı*'nın oğlu Bayezid¹⁴⁶, 3.000 süvari ile *Karahisar*'a gelince, oğlum Uğurlu Mehmed, Emir Bey¹⁴⁷ ile birlikte, 100.000 süvari ile ona karşı yürüdü ve *Karahisar*'da onu hezimete uğrattı. Bundan sonra Osmanlı Şehzâdesinin, yardımına gelen Mihal-oğlu'nu ve arkasından Beylerbeyi'ni¹⁴⁸ de yenerek bana 1.000 tane kesik baş gönderdi. Şimdi bu kuvvetler, *Karahisar*'da ve *Sivas* (Savastia)'ta benim oraya gitmemi bekliyorlar.

"Suların alçak olduğu *Zab* (*Zabai*) a doğru *Frat*'ı geçerek, 300.000 süvari ile *Sultan*'ın üzerine yürüyeceğim; oğlumu da diğer 300.000 süvari ile *Ankara* yolu ile *Osmanlı*'ya karşı göndereceğim.

143 Bu hususta meselâ bk. İbn Kemal, *ayn. esr.* VII, 331 v.d.

144 G. Barbaro'nun 5 Mayıs 1473 tarihli mektubu: *Lettere di G. Barbaro*, 32

145 Aynı mektup: göst. yer. s. 34

146 Metinde Yıldırım Bayezid (Idrumbaiseto)) şeklinde ise de, "Yıldırım" unvanının Barbaro'nun bir ilâvesi olması muhtemeldir.

147 Bektaş - oğlu Ömer

148 Kimin kasdedildiği kesin olarak anlaşılmıyor.

“Bilesin ki, bu kış *Sakız* adasının karşısındaki *Aydın*’da kışlayacağım. Size âit iken Osmanlıların eline geçen kalelere karşı mücadeleye devam ediniz. Sizin memleketinizle birlikte *Aydın-ili*’ni de kardeşiniz Pîr Ahmed Bey’e bırakacağıma söz verdim.”

Kasım Bey, Uzun Hasan’ın bu mektubunu G. Barbaro’nun tercümanına verip ona gönderirken, kendisi de bir mektup yazmıştı. 27 Nisan’da *Silifke* kalesi önlerinde kaleme aldığı mektubunda Kasım Bey, “Benim ulu pederim” diye hitab ettiği Barbaro’ya şunları yazıyordu:

“Haşmetlû cânibinize ahvalimizi arz ederiz. Gelişiniz uğurlu ve kademli ola; bin kere hoş geldiniz!

“Biz, arzu ettiğiniz yerdé size hizmet eden kullarınız. Mektubunuz manzurumuz oldu ve adamınızla da konuştuk. Venedik Cumhuriyeti bizimle ve babamızla daima dost olmuştur. Benim babamla Uzun Hasan akraba idiler; Uzun Hasan’ın hristiyan olan zevcesi de bizim anamız gibidir.

“Gelen adamınıza ve gemileriniz erbabına icab eden her şeyi söyledim. Bize âit olan “4” kale şunlardır: *Görgös (Curco)*, *Silifke*, *Gilindire* ve *Anamur*. Ordugâhımız da bu kaleler etrafında olup hergün muharebe ediyoruz. Siz de kadırgalarınızla bize yardım ederseniz, siz denizden, biz de karadan, bu kaleleri ele geçiririz. Çabuk geliniz!

“Osmanlı’nın oğlunun bozguna uğradığını adamınıza söyledim. Uzun Hasan’ın bana yazdığı mektubu da size gönderiyorum; adamlarımızın verdiği mektupları da ona göndereceğim.

“Elinizdeki kadırgaların hepsini buraya gönderirseniz, mezkûr kaleleri ele geçiririz. Bunlar, sizin karaya ihraç yapmanız için mükemmel birer iskele olacak ve hepsi de idareniz altında bulunacaktır”¹⁴⁹.

Böylece Uzun Hasan’ın Mart başında yaptığı teklife paralel olarak Kasım Bey de, Venedik donanmasını Osmanlılar elindeki *Karaman* sahil kalelerinin zaptı için yardımda bulunmağa davet ve bu yardım karşılığında bu limanların Cumhuriyet’e terkedileceğini vaat ediyordu.

149 Kasım Bey’in bu mektubu Türkçe yazılmıştı. Barbaro tarafından yapılan İtalyanca tercümesi için bk. *Lettere di G. Barbaro* s. 35 Fakat aslı mevcut olmadığı için İtalyanca tercümesinden faydalanmak zorunda kaldık.

Kasım Bey'in bu mektubu üzerine, kendisiyle buluşmak ve durumu mahallinde tetkik etmek isteyen G. Barbaro, yanına Ak-koyunlu elçisi Hacı Muhammed ile Papa'nın ve Napoli Kralının elçilerini de alarak, 7 Mayıs'ta "4" kadirga ile *Magusa*'dan hareketle, ertesi günü *Silifke* sahillerindeki *Ağa-Limanı* (*San Thodoro*)'nda karaya çıkmıştı. *Silifke*'yi muhasara etmekte olan Kasım Bey, hazinedarını göndererek elçilere "hoş geldiniz" demiş ve Barbaro da, 9 Mayıs'ta Hacı Muhammed ile birlikte kale önlerine giderek Karaman-oğlu ile buluşmuştu. O geceyi Karamanlı ordugâhında geçiren Barbaro'ya, Kasım Bey, en iyi kalelerinin Osmanlılar tarafından zaptedilmiş olmasından yakınarak, Allahın inayeti ile Hasan Bey'in bu tarafa doğru ilerlediğini belirtmiş ve "Venedik Cumhuriyeti ile babası ve kardeşleri arasında mevcut olan kadim dostluk ve hayırhahlık gereğince, bu kalelerden birinin istirdadı için Venedik kadırgalarının yardımını rica" ile, sadece kılıç ve oklarla techiz edilen kendi kuvvetleri ile mezkûr kalelerden bir tekini bile geri alamıyacağını ilâve etmişti ¹⁵⁰.

Kasım Bey'in bu teklifini esas itibarıyla müsbet karşılayan G. Barbaro, kadırgalarda uzun sürebilecek bir muhasaraya yetecek miktarda peksimet bulunmadığını belirtince, Karaman-oğlu, gerekli buğday ve unu temin edeceğine söz vermiş, neticede, *Silifke*'den önce, alınması daha kolay olan *Sigin* (*Segi*, *Sığın*, *Cechino*) kalesinin muhasara edilmesine karar verilmişti ¹⁵¹.

Sigin, aslen Karamanlı olup Osmanlı hizmetine giren İsmail adlı birinin oğlu Mustafa'nın idaresinde bulunuyordu ¹⁵² ve kaledeki muhafızların sayısı ile mühimmat miktarı çok az idi. Kasım Bey'in Barbaro'ya temin ettiğine göre, Venedik kadırgaları kale önüne varınca müdafiler, anahtarları teslim etmekten başka bir şey yapamıyacaklardı. Venedik elçisi ile mutabık kalan Kasım Bey, adamlarını toplayıp 14 Mayıs'ta *Sigin*'i kuşatmağa başlamış ve o gün esir ettiği bir

¹⁵⁰ G. Barbaro'nun 21 Mayıs tarihli mektubu: *ayn esr.* 36 v.d.

¹⁵¹ Aynı mektup. *göst. yer.* s. 38

¹⁵² Osmanlı-Venedik harbi hakkında Sigismondo Malatesta'nın kâtiplerinden biri tarafından yazılan bir risalede, *Sigin* (*Cechino*)'in, Karaman-oğlu İbrahim Bey'in gayri meşru oğullarından birisinin idaresinde bulunduğu söylenmekte ise de (*Lettera d'un Segretario del Sig. Sigismondo Malatesta delle cose fatte nella Morea per Mahomet secondo*. Raccolta da M. Francesco Sansovino: *Dell' Historia Universale dell'origine et imperio de Turchi*. Parte seconda, Venetia, 1560, s. 137 a), olayların içinde bulunan Barbaro'nun kaydı elbette ki daha doğru olsa gerektir.

Osmanlı muhafızının başını keserek Barbaro'ya göndermişti. *Ağa-Limanı* (*San Thodoro*)'na dönen G. Barbaro ise, Kasım Bey'in gönderdiği "6" deve yükü hububat ve un geldikten sonra, 17 Mayıs'ta emrindeki "4" kadirga ile oradan hareketle ertesi günü *Sigin* limanına girmişti. Fakat, Kasım Bey'in "200" süvari ve "500" yayadan ibaret bulunan kuvveti ve kadirgalardaki mahdud Venedik topçusu ile kalenin alınmasının çok uzun süreceğini anlayan Barbaro, bir taraftan toplar için istihkâmlar kazılırken, *Sigin*'in ve Osmanlıların elinde bulunan diğer Karaman kalelerinin zaptedilebilmesi için Başamiral Pietro Mocenigo'ya mektup yazıp donanma ile yardıma gelmesini istemeği lüzumlu görmüştü¹⁵³.

Silifke önünde Kasım Bey'le görüşen G. Barbaro'nun gönderdiği ilk haber üzerine P. Mocenigo, Kıbrıs Krallığına âit "4" ve Rodos Şövalyelerine âit "2" kadirganın da bulunduğu "60" kadirgadan müteşekkil donanma ile *Magusa*'dan *Görgös* (*Gorigos*)'e gelmiş, hattâ kaleyi bombardıman etmeğe başlamıştı. Şimdi Barbaro *Sigin*'in daha kolaylıkla zaptedilebileceğini bildirince Mocenigo, *Görgös* muhasarasından vazgeçerek, 25 Mayıs sabahı donanma ile *Sigin*'e gelmiş ve kadirgalardaki toplarla askerler karaya çıkartılarak kale şiddetli bir ateş altına alınmıştı. Muazzam bir donanma ile muhasara edildiklerini gören ve muharib sayısı da "25"i geçmiyen müdafiler, 27 Mayıs'ta, canlarına ve mallarına dokunulmamak şartıyla kaleyi teslim edebileceklerini bildirmeğe mecbur kalmışlar, bu şartları kabul eden P. Mocenigo, üstelik, kalede kalmak istemiyenlerin Venedik gemileri ile arzu ettikleri yere nakledileceklerine de söz vermişti. Böylece *Sigin*, 27 Mayıs 1473 te Venediklilere teslim olmuştu. Kale kumandanı Mustafa, *Suriye*'ye gitmek istediğini bildirdiğinden, kendisini takib eden "150" kişi ile birlikte bir kadirgaya bindirilmiş, ancak Mustafa'nın iki kardeşi bir sürü teminatla onu geri dönmeğe razı etmişler ve karaya çıkar çıkmaz da katletmişlerdi¹⁵⁴.

Sigin'i ele geçiren Pietro Mocenigo, G. Barbaro ile birlikte 28/29 Mayıs gecesi donanmayla tekrar *Görgös*'e dönmüş ve 4 Haziran-

153 Tafsîlât için bk. G. Barbaro'nun *Sigin* limanından yazdığı 21 Mayıs tarihli mektup: *Lettere di G. Barbaro*, ss. 39-42

154 *Viaggio di Iosafò Barbaro nella Persia* (G. Ramusio, *Delle Navigazioni et Viaggi*, II), s. 99 a v.d. krş. Barbaro'nun 28 Mayıs 1473 tarihli mektubu (*Lettere di G. Barbaro*, ss. 42-45)

Sigin muhafızı Mustafa'nın ailevi bir meseleden dolayı öldürüldüğü anlaşılıyor. Nitekim kendisini öldüren kardeşlerinden birisi, onun zevcesi ile evlenmiştir.

da toplar istihkâmlara yerleştirilerek kalenin dövülmesine başlanılmıştı. Bu sırada Kasım Bey de adamlarıyla birlikte *Görgös* önüne gelmişti. İki gün süren bombardıman sonunda kalenin dış surları yer yer tahrib edilince P. Mocenigo, adamlarından birini muhafız yeniçerilere göndererek, canlarına ve mallarına dokunulmamak şartıyla teslim olmalarını teklif etmiş, kat'i cevap için bir gün mühlet isteyen yeniçeriler, ertesi gün teklifi kabul ettiklerini bildirdiklerinden *Görgös* kalesi de 6 Haziran 1473 te Venediklilerin eline geçmişti. Kaledeki Osmanlı muhafızlarına eşyalarını alıp istedikleri yere gitmelerine müsaade eden Pietro Mocenigo, *Görgös*'ü 7 Haziran da "Uzun Hasan ve Pîr Ahmed Bey adına Kasım Bey'e teslim etmişti"¹⁵⁵.

Görgös'ün zaptından sora Venedik ve müttefikleri donanması *Ağa-Limanı*'na gelmiş, Kasım Bey ise, "8" aydan beri kuşatmakta olduğu *Silifke* kalesi önündeki ordugâhına dönmüştü. Amiral Mocenigo, *Silifke*'nin de ele geçirilmesi için, "proveditore" Vettor Soranzo'yu, *Görgös*'ten çıkan bazı yeniçerilerle beraber Kasım Bey'e göndererek gereken her türlü yardımı yapmağa hazır olduğunu bildirmiş ve boş yere kan dökülmemesi için, sayıları "50" civarında bulunan kale muhafızlarından, teslim olmalarını talep etmesini istemişti. Teslim teklifine karşılık, kararlarını bir gün sonra vereceklerini söyleyen müdafiler, ertesi gün cevap almak için kale surları altına giden V. Soranzo'ya top, tüfenk ve oklarla ateş açınca, Venedik komutanı durumu P. Mocenigo'ya bildirmek üzere *Ağa-Limanı*'na dönmüştü. Bununla beraber Kasım Bey, *Silifke* muhafızları ile temasa geçerek, "hristiyanların gazâbını tahrik etmemek için teslim olmaktan başka çare olmadığı" hususunda onları ikna edince, müdafi Osmanlı askerleri can ve malları garanti altına alınmak şartıyla buna razı olmuşlar ve bu suretle *Silifke* kalesi de 13 Haziran 1473 te zaptedilmişti"¹⁵⁶.

Pietro Mocenigo, *Görgös*'ten sonra *Sigin* ve *Silifke* kalelerini de Kasım Bey'e bırakmış, ancak Venedik donanması için bir üs olarak seçilen *Ağa-Limanı*'na bir Venedikli idareci (sopracomito) tâyin edilmişti"¹⁵⁷. Evvelce G. Barbaro'dan yardım isterken, zaptedilecek

¹⁵⁵ Barbaro'nun 7 Haziran 1473 tarihli mektubu: *Lettere di G. Barbaro*, s. 47 v.d.; *Viaggio di I. Barbaro*, göst. yer. 100 a

¹⁵⁶ Barbaro'nun *Ağa-Limanı*'ndan yazdığı 13 Haziran tarihli mektubu: *Lettere di G. Barbaro*, XIX. mektup, ss. 49-51; krş. *Viaggio di I. Barbaro*, göst. yer. 100 a

¹⁵⁷ krş. Guglielmo Berchet, *ayn. esr.* s. 14

kalelerin idaresinin Cumhuriyet'e âit olmasını teklif etmiş bulunan Kasım Bey de, Venedik başamiralinin feragat derecesini bulan bu hareketi karşısında duyduğu şükran hislerini ifade etmek için P. Mocenigo'ya bir pars ile, gümüş takımlarla süslenmiş güzel bir at hediye etmişti.¹⁵⁸

Venedik donanması, *Silifke*'nin zaptından sonra, evvelce *Karaman* topraklarına gireceğini bildirmiş olan Uzun Hasan'ın ilerleyişini beklemek ve Venedik'ten getirilmiş olan top ve diğer silâhları kendisine ulaştırmak için bir müddet *Ağa-Limanı*'nda kalmıştı. Fakat Ak-koyunlu Hükümdarının harekâtı hakkında hiç bir haber alınamamış, yiyecek v.s. ihtiyaçları karşılamak hususunda da müşkülât başgöstermişti. Bu yüzden P. Mocenigo, gerekli ikmal yapıp, hadiselerin inkişafına göre tekrar *Anadolu* sahillerine dönmek üzere, G. Barbaro-yu, Ak-koyunlu elçisi Hacı Muhammed'i, Papa'nın ve Napoli Kralının elçilerini de alıp donanma ile 21 Haziran'da *Ağa-Limanı*'ndan ayrılmış ve 22 Haziran'da *Magusa*'ya dönmüştü.¹⁵⁹

Pietro Mocenigo ile Giosafatte Barbaro'nun mektuplarından, *Sigin*, *Görgös* ve *Silifke*'nin zaptedilerek bütün Karaman sahillerinin hakimiyet altına alındığını öğrenen ve *Ağa-Limanı* supracomito'su Luca da Molini'nin 4 Haziran tarihli mektubundan da Uzun Hasan'ın *Karaman*'a yaklaştığını zanneden Venedik Senatosu, yıllardan beri beklenen zaferin yaklaştığı kanaatiyle güzel ümitlere kapılmaktan kendini alamadı. Nitekim Girolamo da Mulla'nın teklifi üzerine Senato, 25 Haziran 1473 te Amiral P. Mocenigo'ya bütün donanma ile *Çanakkale* Boğazına girmek ve şayet Papa'nın elçisi ile Napoli kaptanı da aynı kanaatte iseler, ansızın *İstanbul*'a saldırmak emrinin yazılmasına ekseriyetle karar veriyordu.¹⁶⁰

Böylece *İstanbul*'un zaptını bile mümkün gören Venedik Senatosu, bu gâyeye bir an evvel varabilmek için Fâtih Mehmed'e karşı yeni bir müttefik aramaktan da geri kalmamış ve Altun-Ordu Hanı Seyyid Ahmed'i (imperatore dei Tatarı) Osmanlılar aleyhine tahrik etmek için Giovanni-Battista Trivisano'nun gönderilmesine karar vermiş, 21 Temmuz da da elçiye gerekli yol ruhsatının verilmesi ricası ile Moskova Büyük Knezi III. İvan'a mektup yazılmıştı.¹⁶¹

158 G. Berchet, *ayn. esr.* s. 12

159 Barbaro'nun *Magusa*'dan yazdığı 22 Haziran tarihli mektup: *Lettere di G. Barbaro*, 55 v.d.

160 G. Berchet, *ayn. esr.* s. 14

161 Enrico Cornet, *ayn. esr.* vsk. 77, s. 98. *Otluk-Beli*'nden sonra G.B. Trivisano ile

Bununla beraber bir taraftan Kıbrıs tahtı üzerinde başgösteren buhran, diğer taraftan IV. Sixtus'un elçisi ile Napoli amiralinin Uzun Hasan'ın Fâtih Mehmed'e karşı zafer kazandığı hakkında bir haber alınmadan *İstanbul*'a saldırmanın tehlikeli olacağını düşünerek buna yanaşmamaları, Venedik donanmasının daha bir süre *Magusa*'da kalmasını gerektirmişti. P. Mocenigo, Kıbrıs Kralı II. Jacques (Giacomo, Zacho)'ın ölümü (6/7 Temmuz 1473) üzerine saltanatın Jacques'ın Andrea Cornaro'nun yeğeni olan Venedikli zevcesi Caterina'ya intikalini sağlamak için adada bazı tedbirler almak ve donanmadaki piyadeleri *Kıbrıs*'ın muhafazasına memur etmek zorunda kalmıştı¹⁶². Çok geçmeden de Uzun Hasan'dan beklenen haber alınmıştı. Ak-koyunlu hükümdarı, 17 Haziran 1473 te *Harput*'tan Doc Nicolò Tron, G. Barbaro ve Papa ile Napoli elçilerine yazdığı mektuplarda, Rumlar (greci) diye tavsif ettiği Osmanlılara karşı 300.000 seçme muhariple yürümek için *Harput*'a geldiğini, oğlu Uğurlu Mehmed'i önden sevkettikten sonra kendisinin de arkadan yürüyeceğini bildiriyor ve "geçen yıl *Osmanlı*'nın topraklarına verdirdiğimiz zarar malûmunuzdur; şimdi yeniden harekete geçtiğimizi bilersiz!" diyordu¹⁶³. Aynı zamanda Karaman-oglu Pîr Ahmed Bey de, Venedik Docuna yazdığı ve Barbaro vasıtası ile gönderdiği mektupta Uzun Hasan'ın harekete geçtiğini haber veriyordu¹⁶⁴.

Ak-koyunlu kuvvetlerinin yakında *Karaman* topraklarına ulaşacaklarını uman ve muhakkak ki Venedik donanmasının yardımına da güvenen Kasım Bey ise, Temmuz ortalarında *Lârende* (*Karaman*)

birlikte Antonio Gislardo'nun da Altun-Ordu Hanı'na gönderilmesi kararlaştırıldığından, 20 Kasım 1473 te III. İvan'a aynı mealde bir mektup daha yazılmıştı (göst. yer. vsk. 85, s. 106 v.d.)

Ş. Tekindağ, haşiyede E. Cornet'yi göstererek, Venedik'in, "Osmanlılar aleyhinde olmak üzere Moskova Prensi İvan III. ile Altun-Ordu Hanına bir sefaret heyeti" gönderdiğinden bahsediyorsa da (*Son Osmanlı-Karaman Münasebetleri Hakkında Araştırmalar, Tarih Dergisi*, Sayı. 17-18, s. 67), bu sefaret heyeti yalnız Altun-Ordu Hanına gönderilmiş olup III. İvan'dan sadece, elçilerin kendi memleketinden geçmeleri için müsaade talep olunmuştu. Nitekim 4 Aralık 1473 tarihli başka bir vesikadan (E. Cornet, *ayn. esr.* vsk. 91, s. 113) Trivisano'nun III. İvan'dan ruhsat almağa muvaffak olduğu anlaşılmaktadır. Ancak *Otluk-beli* savaşından çok sonra Altun-Ordu sarayına varabilen bu Venedik elçisi hiç bir netice elde edememiştir.

162 *Viaggio di I. Barbaro*, göst. yer. 100a

163 Uzun Hasan'ın bu mektuplarının İtalyanca tercümeleri için bk. *Lettere di G. Barbaro*, 63 v.d. W. Hinz, mektubun tarihini 17 temmuz olarak gösteriyorsa da (*Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd*, T. Bıyıklıolu trc. s. 54), 17 Haziran (Giugno) olacaktır.

164 *Lettere di G. Barbaro*, s. 64.

kalesini kuşatmış, lâkin burasını zaptedemeyeceğini anlayınca, P. Mocenigo'dan yardım istemek zaruretini duymuştu. Gerçekten de, 2 Ağustos'ta *Magusa*'ya varan elçisi ile gönderdiği mektupta, Kemal (Chemal) Paşa komutasında 1.000 muhafızın bulunduğu *Lârende*'yi muhasara ettiğini ve Uzun Hasan'ın göndermeği vaat ettiği 10.000 kişiyi beklemekte olduğunu bildirerek, daha şümüllü bir harekete geçebilmek için, kale muhasarasından anlar elemanlar ve tüfenkçiler gönderilmesini rica etmişti¹⁶⁵. Kasım Bey'in bu talebi üzerine P. Monecigo ve G. Barbaro, tüfenkçileri ve mühimmatı *Magusa*'da bırakarak 10 Ağustosta donanma ile hareketle ertesi 11 Ağustosta *Ağa-Limani*'na varmışlardı. Ak-koyunlu elçisi Hacı Muhammed, hükümdarından yeni bir haber almak için *Görgös*'te beklerken, Uzun Hasan'ın Alman İmparatoru ile Macaristan Kralına gönderdiği mektuplarla, C. Zeno'nun G. Barbaro'ya hitaben yazdığı başka bir mektubu hâmil bulunan bir hristiyan rahip, Karaman ülkesinden geçerek, donanmanın *Ağa-Limani*'na girdiği gün *Silifke*'ye gelmişti¹⁶⁶. Her ne kadar bu elçi, *Erzincan* önündeki Ak-koyunlu ordugâhından ayrılmış bir ay olmuştu ve getirdiği mektuplar da 11, 12 Temmuz tarihli idi ama, Uzun Hasan'ın *Harput*'tan *Erzincan*'a geldiği, yâni Osmanlı sınırına yaklaştığı anlaşılıyordu. Üstelik Caterino Zeno, *İran Hükümdarı*'nın Fâtih Mehmed'in barış teklifini kabul etmeyip sonuna kadar mücadeleye devam edeceğini bildiriyordu. P. Mocenigo ve G. Barbaro bu haberlere sevinirlerken, aynı gün (11 Ağustos 1473) *Otluk-beli*'nde sevinçlerinin yersiz olduğunu gösterecek ve umutlarını kırarak bir savaşın cereyan etmekte olduğunu elbette ki düşünemiyorlardı.

*
* *

Uğurlu Mehmed komutasındaki Ak-koyunlu kuvvetlerinin Nisan ortalarında *Şebîn-karahisar* önünde Osmanlı akıncılarını bozmasından sonra *Aydın-ili*'ne kadar ilerleyebileceğini düşünen ve Timur'u takliden orada kışlayacağından bahseden Uzun Hasan, yanında elçi ve müşavir olarak bulunan C. Zeno'nun neklittiğine göre, *Anadolu*'ya "3" saf halinde ilerlemek kararında idi. En önde Bektaş-oglu Emîr Ömer Bey komutasında bulunan 200.000 sü-

165 G. Barbaro'nun 14 Ağustos tarihli mektubu: *Lettere di G. Barbaro*, s. 68

166 Aynı mektup, s. 69 v.d.

variyi, Uğurlu Mehmed'in emrindeki 100.000 atlı takip edecek, arkadan da daha büyük bir kuvvetle bizzat kendisi hareket edecekti¹⁶⁷. Uzun Hasan işte bu plânla *Urfa*'dan *Erzincan*'a doğru gelirken, Fâtih Mehmed'in süratle kendi üzerine yürümekte olduğunu hesaplamamıştı. Ak-koyunlu Sultanının, *Tokat*'ı tahrib, *Karaman* arazisine girme gibi bazı başarılarından büyük bir gurura kapılması ve *Eflâ-tun-Pınarı* yenilgisini hiç nazara almadan *Anadolu*'daki Osmanlı topraklarını ele geçirebileceğini sanması, Fâtih'e göre, O'nun "zevâl"-inin başlangıcı idi. Nitekim artık Ak-koyunlu meselesini halletmeğe azmetmiş olan Fâtih, *İstanbul*'dan hareketinden önce Uzun Hasan'a yazdığı mektupta, "Kişi devlete mağrur olub haddinden tecâvüz idüb bî-insaflar harekâtın kılmak 'alâmet-i intikal-i devlet u emâret, zevâl-i memleketdir" sözleriyle Ak-koyunlu hükümdarının kendisini Timur'dan da üstün görmeğe başlamasındaki hataya dikkati çekiyor ve onun "zulmünü mazlûmlar üzerinden" gidermek ve "nâm u nişânını nâ-bedid" kılmak gâyesiyle *Şebîn-karahisar* üzerine yürüyeceğini bildirerek "Bilmedüm veya gâfil idüm demiyesün! Hiç sen berû gelmen hâcet değıldür" diye onu savaşı kabule çağırıyordu¹⁶⁸.

Bu kararla 11 Nisan 1473 te *İstanbul*'dan hareket eden Fâtih Mehmed¹⁶⁹, ordusunu *Sivas*'ta harp nizamına sokup *Niksar - Koyulhisar* ve *Şebîn-karahisar* üzerinden ilerlerken, 17 Haziran'da *Harput* önlerinde olduğunu bildiğimiz Uzun Hasan da¹⁷⁰, Temmuz başında *Erzincan* civarına varmıştı ve diğer kuvvetlerinin katılmaları için ay sonuna kadar orada beklemek kararında idi. Böylece *Erzincan*'ı toplanma yeri olarak seçen Uzun Hasan'ın ordugâhında, Caterino Zeno'nun tahminine göre 300.000 kişi vardı ve bu mevcudun ayın nihayetine kadar 500.000 i bulması bekleniyordu. Hâttâ Venedik elçisi, Ak-koyunlu hükümdarının eğer isterse 1.000.000 kişilik bir kuvvet toplayabileceğine kani idi (!). Süvarilerden müteşekkil olan ordu efradı mükemmel surette teçhiz edilmekle beraber, silâhları pala, mızrak, ok, yay ve kalkandan ibaretti. Atlar da başlarından kuyruklarına kadar, zırh, kalın deri, ipekli veya yünlü kumaşlarla kaplanmış-

167 C. Zeno'nun 27 Temmuz 1473 tarihli mektubu: G. Berchet ayn. esr. ss. 130-135

168 Mektup (Metin: A. Feridun, *Münşâ'ât al-salâtin*, I, 278 v.d.) tarihsiz olmakla beraber Fâtih, Şevvâl'de (1-29 Mart 1473) *Karahisar* üzerine yürüyeceğinden bahsettiğine göre, Mart'tan, dolayısı ile Osmanlı akıncılarının *Şebîn-Karahisar* önünde uğradıkları yenilgiden (15 Nisan) önce yazıldığı anlaşılıyor.

169 S. Tansel, ayn. esr. 313

170 Bu tarihte *Harput*'tan yazdığı mektuplar için bk. s. 114

lardı¹⁷¹. Orduda tam bir disiplin vardı. Beyler ve komutanlar Uzun Hasan'a son derece itaatkâr olup, sadece ileri gelen beyler hükümdarın çadırına girmek hakkına haiz idiler. Ancak otağ'da iken hiç kimse konuşmağa cesaret edemez, Uzun Hasan konuşur, yere oturan beyler ve komutanlar sadece onu tasdik ederlerdi. C. Zeno'nun tâbi-riyle, Ak-koyunlu ordugâhı "bir mâbedi andırıyor, hiç-bir şikâyet duyulmuyordu"¹⁷². Orduya katılanlara "6" ayda bir ödenmek suretiyle yıllık bir ücret veriliyordu. Meselâ, kendi atı ile orduda hizmete gelen bir süvarinin yıllık ücreti "40-60" duka arasında değişiyordu¹⁷³.

Çok geçmeden Ak-koyunlu ordugâhına Fâtih Mehmed'in bir elçisi de gelmişti. C. Zeno, Osmanlı kaynaklarında hiç bahis konusu edilmeyen bu elçinin, "sulh" teklifi için geldiğini nakletmekte ise de, Hasan Beg Rumlu "sulh"tan bahsetmeksizin, Osmanlı Pâdişahının, üzerine yürüdüğünü haber vermek için Uzun Hasan'a bir elçi gönderdiğini kaydetmektedir¹⁷⁴. Buna göre Fâtih'in bu elçisinin, *İstanbul*'dan hareketinden evvel Uzun Hasan'a yazıldığından bahsettiğimiz mektubu tebliğe memur olduğu, yahut ta aynı mahiyette ikinci bir mektup getirdiği anlaşıyor. Osmanlı elçisi, 11 Temmuz'dan evvel *Erzincan* önündeki Ak-koyunlu ordugâhına varmıştı. Fakat Venedik'in gönderdiği top ve silâhların kendisine ulaşacağını zanneden Uzun Hasan, elçiyi huzuruna kabul etmemiş ve C. Zeno'ya, Cumhuriyet ile müttefik olduğunu, onun iştiraki olmadan münferit bir barış yapmayacağını tekrarlar¹⁷⁵, "Biz de kanlar akıtan askerimizle o diyara teveccüh ettik; siz de yakına gelin ki biribirimize mukabele edelim" sözlerini Fâtih'e nakletmesini istediği Osmanlı elçisini geri göndermişti¹⁷⁶. Bununla da kalmıyarak, ordugâhta yakaladığı bazı Osmanlı casuslarının kafalarını vurdurup Fâtih'e yollamış ve ondan "çabuk gelmesini" istemişti¹⁷⁷.

171 C. Zeno'nun G. Barbaro'ya 12 temmuz 1473 tarihli mektubu: *Lettere di G. Barbaro*, s. 72

172 C. Zeno'nun 27 Temmuz 1473 tarihli mektubu: G. Berchet, *ayn. esr.* s. 134

173 Aynı mektup. Nitekim *Erzincan* ordugâhına *Tebriz*'den 52 deve ile gelen para, ücretleri karşılığında derhal askere dağıtılmıştı (Zeno'nun 12 Temmuz tarihli mektubu: *göst. yer.*)

174 *Ahsan al-Tavârih*, 116 a (*Kitab-i Diyarbekriyye*, II, 571)

175 Zeno'nun 12 Temmuz tarihli mektubu (*Lettere di G. Barbaro* s. 71)

176 Hasan Beg Rumlu, *ayn. esr. göst. yer*

177 Zeno'nun 12 Temmuz (*Lettere di G. Barbaro*, 71) ve 27 Temmuz 1473 tarihli (G. Berchet, *ayn. esr.* 131) mektupları.

Diğer taraftan, yakalanan Osmanlı casuslarının hepsi de, Pâdişahın, "bütün kuvvetlerinin başında" olarak ilerlediğini söylemişlerdi. Bunun üzerine Uzun Hasan da *Anadolu*'ya "3" saf halinde girmek şeklindeki ilk plânından vazgeçerek, bütün kuvvetleri toplandıktan sonra kumandayı bizzat üzerine almağa karar vermişti. Ancak, askerlerinin sayıca çokluğuna rağmen, mızrak, pala veya okla mücehhez süvarileriyle Osmanlı topraklarına ve ateşli silâhlarına karşı koyması mümkün mü idi? Venedik'ten gönderilen silâhların *Kıbrıs*'ta veya *Karaman* sahillerinde beklediğini biliyordu ama, onların ulaşması veya kendisinin onlara kavuşması artık imkânsızdı. Venedik donanmasının *Sigin*, *Görgös* ve *Silifke*'yi zaptetmiş olduğu haberi de henüz alınmamıştı. Bu vaziyet karşısında bir an ümitsizliğe kapılan Uzun Hasan, 11 Temmuz'da Caterino Zeno'yu huzuruna çağırarak, "Elçi! Anlıyorsun ya.. Osmanlı Pâdişahı, bütün kuvvetleriyle benim üzerime geliyor ve bunun için de batı'da sahip olduğu yerlerdeki kuvvetlerini geri çekiyor" dedikten sonra, Allahın inayetiyle kendisinin *Osmanlı*ya karşı büyük bir zafer kazanacağı şüphesiz olmakla beraber, Fâtih Mehmed'in her taraftan sıkıştırılıp "artık hiç bir şey yapamıyacak duruma düşürülmesi ve adının ve sanının anılmaz olması" için, *Avrupa*'daki Osmanlı topraklarını ateşe vermeleri ricasiyle Alman İmparatoru ile Macaristan Kralı'na birer mektup yazmasını emretmişti¹⁷⁸. Bu emir gereğince C. Zeno'nun Uzun Hasan adına kaleme aldığı mektuplar da, İmparator III. Friedrich'e ve Mathias Corvin'e ulaştırılmak üzere, 12 Temmuz'da Başamiral Pietro Mocenigo'ya gönderilmişti.

Uzun Hasan'ın bu mektupları şüphesiz ki, *Avrupa*'daki Osmanlı topraklarına tecavüz olunup Osmanlı kuvvetleri aynı anda iki cephede savaşmak zorunda bırakılmadıkça kendisinin tek başına Fâtih'i "ezmeğe" muktedir olamayacağını, yâni bir güvensizliğin belirtisi idi. Kaldı ki, Ak-koyunlu Hükümdarının işbirliğine çağırıldığı III. Friedrich, bu sırada Osmanlı Pâdişahının Venedik'e karşı serbestçe savaşmasını sağlamak emeliyle Diet meclisinden Uzun Hasan'a yardım etmeme kararını almağa çalışıyordu¹⁷⁹, Mathias Corvin ise, Fâtih'le sulh yapmak için teşebbüse geçmişti ve *İstanbul*'a gönderdiği elçisi Pâdişaha ulaşmak için *Sivas*'a kadar gelip orada beklemek mecburiyetinde kalmıştı¹⁸⁰.

178 C. Zeno'nun 12 ve 27 Temmuz tarihli mektupları: *göst. yerler*.

179 bk. G. Berchet, *ayn. esr.* 14

180 krş. Fr. Babinger, *ayn. esr.* 375 v.d.

Bununla beraber, İmparator'a ve Macar Kralına yazılan mektupların gönderilmesinden hemen bir gün sonra, 12 Temmuz'da, Venedik donanmasının *Sigin*, *Görgös* ve *Silifke*'yi zaptetmiş olduğu haberinin alınması Ak-koyunlu ordugâhında bir bayram sevinci yaratmış, başta Uzun Hasan olmak üzere herkesin maneviyatını takviye etmişti. Giosafatte Barbaro ile Pietro Mocenigo'nun, kalelerin zaptedildiğini bildiren mektupları Uzun Hasan'ın eline ancak bir ay sonra varmıştı. G. Barbaro, 8 Haziran 1473'te *Görgös* limanından yazdığı fakat gönderemeyip 14 Haziran'da *Silifke*'de tekit ettiği mektubunda şöyle diyordu¹⁸¹:

“Haşmetlû Hükümdar Uzun Hasan,

Zât-ı şâhâneniz nezdinde elçi olan Caterino Zeno'ya bir çok mektuplar göndererek, Amiral Mocenigo'nun Papa hazretleri ile Kral Ferrante¹⁸² tarafından gönderilen elçilerin ve aynı zamanda Hacı Muhammed ile âcizlerinin kudretli bir donanma ile buraya geldiğini bildirmiştim.

“Zât-ı şâhânenizden bu tarafa gelmenizi, yahut ordunuzun bir kısmını göndermenizi rica ediyorum. Bizim donanmamızla birleşerek hâin *Osmanlı*'ya karşı yürüyecek ve zafer kazanabileceğiz.

“Daha şimdiden, sizin adınıza *Sigin* (*Segi*) ve *Görgös* (*Curcu*) kalelerini zaptettik. Şâyet siz de gelecek olursanız, Tanrı'nın yardımı ile *Boğaz*'a kadar ilerliyeceğiz ve *İstanbul*'u zaptedeceğiz.

“Ben de diğer elçilerle¹⁸³ birlikte huzurunuzda gelebilecek ve *Signoria* adına, hadsiz hesapsız mühimmat ile top, havan, tüfenk ve diğer şeyleri size takdim edeceğim.”

Demek ki Venedik donanması *Karaman* sahillerine hakim olmuş, Kasım Bey'e ümit edilenden fazla yardım etmişti. Uzun Hasan'ın müttefikleri artık *Anadolu*'ya ayak basmışlardı. Üstelik Venedik donanması *İstanbul*'a saldırmağa hazırlanıyordu; bu takdirde de başkenti tehlikeye düşecek olan Fâtih, herhalde onu kurtarmağa koşacak, Ak-koyunlu kuvvetleri de *Karaman*'a girip Cumhuriyet'in gönderdiği top ve silâhlara kavuşabilecekti. İşte bu yüzden G. Barbaro'nun mektubuna fazlasıyla sevinen Uzun Hasan, müttefik Venedik-

181 Metin için bk. *Lettere di. G. Barbaro*, s. 53; krş. W. Hinz, *ayn. esr.* s. 54

182 Napoli Kralı I. Ferdinando (1458-1494).

183 Ak-koyunlu elçisi Hacı Muhammed ile Papa'nın ve Napoli Kralının elçileri.

in zaferi, şanı ve şerefi için bütün ordugâhta borular çalınmasını emr etmiş ve C. Zeno'dan eğer *Alâiye* kalesi de zaptedilecek olursa, bunun Kasım Bey'e veya bir başkasına verilmeyip doğrudan doğruya P. Mocenigo'nun idaresinde bırakılmasını isteyerek, kendisinin *Karaman*'a indikten sonra sahil boyunca Venedik donanmasını takip edeceğini söylemişti¹⁸⁴. Bu sırada Osmanlı saflarından bazı ilticaların görülmesi¹⁸⁵ ve Ak-koyunlu kuvvetlerinin 1472 sonbaharında *Kâhta*' yı zapt ve *Birecik*'i muhasara etmeleri yüzünden aralarında ihtilâf bulunan Memlûklı Sultanı Kayıtbay'ın sulh için gönderdiği elçinin *Erzincan*'a gelmesi Uzun Hasan'ın cesaretini daha da arttırmıştı. Nitekim Memlûklı elçisine, Sultan'ın arzu ettiği her şeyi yapmağa hazır olduğunu söyliyerek kendisi de Kayıtbay'a bir elçi gönderdikten sonra¹⁸⁶, *Tercan*'dan batıya ilerlemekte olan Fâtih Mehmed'i karşılamak üzere 28 Temmuz'da *Erzincan*'dan hareket etmişti.

C. Zeno'nun naklettiğine göre, Ak-koyunlu kuvvetleri 300.000 süvariden mürekkepti, kadınları ve çocukları taşıyan arabalar ise, 100.000 kişi ile geride bırakılmıştı. *Frat* kenarını takip eden Osmanlı kuvvetleriyle 1 Ağustos 1473 te karşılaşmıştı. Fâtih'in ordusu, top ve tüfenklerle mükemmel surette techiz edilmiş 150.000 yaya ve süvari olarak tahmin edilmişti¹⁸⁷. Uzun Hasan, nehrin karşı tarafındaki Osmanlı ordugâhını görünce, "Vay, k... oğlu! Ne deryadur!" diye¹⁸⁸ hayretini belirtmekten kendini alamamış; Osmanlılar da toplarını ve arabalarını sahraya yayararak derhal harb nizamına geçmişleri¹⁸⁹. Bununla beraber Ak-koyunlu kuvvetlerini karşılamak gâyesiyle *Frat*'ı aşan Rumeli Beylerbeyi Has Murad Paşa kumandasındaki Osmanlı kuvvetleri çember içine alınarak imha edilmiş, böylece C. Zeno'nun tâbiriyle Uzun Hasan "ilk galebe"yi sağlamıştı. 4 Ağustos 1473 te cereyan ettiği anlaşılan bu ilk savaştaki Osmanlı zayıyatını, Fâtih'in ordugâhında bulunan Angiolello "12.000" kişi olarak gösterir-

184 C. Zeno'nun 27 Temmuz tarihli mektubu (G. Berchet, *ayn. esr.* 131 v.d.)

185 C. Zeno, Ak-koyunlu ordugâhına her gün Osmanlı saflarından kaçan birkaç kişinin iltica ettiğini, 27 Temmuz'da da "4" mültecinin geldiğini söylemektedir. Bunları memnuniyetle kabul eden Uzun Hasan kendilerine hediyeler ve elbiseler veriyordu (Aynı mektup, s. 133)

186 Aynı mektup: *göst. yer.* 134 v.d.

187 C. Zeno'nun 18 Ağustos 1473 tarihli mektubu: G. Berchet, *ayn. esr.* vsk. XII, ss. 135-137)

188 D. L. Angiolello, *Historia Turchesca*, Bucuresti, 1909, s. 52; krş. W. Hinz, *ayn. esr.* 55

189 Zeno'nun 18 Ağustos tarihli mektubu: *göst. yer.* s. 135

ken¹⁹⁰, Uzun Hasan 56.000'e çıkarmakta, ayrıca 150 Sübaşı ile 35 beyin esir alındığından bahsetmektedir¹⁹¹.

Ne olursa olsun Uzun Hasan küçümsenemeyecek bir başarı kazanmıştı. Fâtih Mehmedde, nihai muharebeyi daha müsait bir yerde kabul etmek için geriye dönerek *Bayburt* istikametinde çekilirken Sübaşılarından birini "sulh" talebiyle Ak-koyunlu ordugâhına göndermek lüzumunu duymuştu. Diğer taraftan, 7 Ağustos'ta "2" Macar elçisi de kıymetli hediyelerle Uzun Hasan'ın yanına varmışlardı¹⁹². Barış için Fâtih ile temasa geçmiş bulunan Mathias Corvinin, *İstanbul*'a gönderdiği elçisinin henüz Pâdişahın huzuruna bile kabul edilmemiş olması karşısında müttefiki Ak-koyunlu Hükümdarı ile irtibatı devam ettirmek istediği anlaşıyordu. Bundan da ümide kapılan Uzun Hasan, "“Venedik Cumhuriyeti nâmına elçi C. Zeno'ya vermiş olduğu ahde sâdik kalarak Fâtih Mehmed'le sulha yanaşmamış”¹⁹³ ve Osmanlı ordusunu takibe koyulmuştu.

Ak-koyunlu kuvvetleri 11 Ağustos 1473'te *Tercan* civarında *Üç-Ağızlı* (*Otluk-beli*, *Başkent*) mevkiinde Fâtih'in ordusuna yetişmişlerdi. Uzun Hasan, oğlu Uğurlu Mehmed ile Karaman-oğlu Pîr Ahmed Bey'i doğrudan doğruya Osmanlı ordugâhının üzerine sevk ederken, diğer oğlu Zeynel Bey ile Bayındır Bey'i bir miktar süvari ile Osmanlıların iki tarafını sarmağa memur etmiş, kendisi de ordusunun büyük kısmının başında cepheden harekete geçmişti¹⁹⁴. Böylece bir dere içinde bulunan Fâtih Mehmed her taraftan sarılmış oluyordu ve Pâdişah, ancak Anadolu Beylerbeyi Davud Paşa'nın müdafaası sayesinde dereden yukarıya çıkabilmişti¹⁹⁵. C. Zeno, Osmanlı ve diğer doğu kaynaklarında zikredilmeyen önemli bir noktayı daha aydınlatarak, Uzun Hasan'ın da bu kanlı savaşa bizzat iştirak ettiğini ve saat "9" da atına atılarak Osmanlı saflarından içeri daldığını, hattâ arabaların bulunduğu yere yaklaşmağa muvaffak olduğunu nakletmektedir¹⁹⁶. Ancak bu esnada Osmanlılar, Ak-koyunlu

190 *ayn. esr.* s. 54

191 *Otluk-beli* savaşından sonra Venedik Doc'una yazdığı mektup (G. Berchet, *ayn. esr.* vsk. XIII, s. 137 v.d.)

192 C. Zeno'nun 18 Ağustos tarihli mektubu: göst. yer. s. 136

193 Aynı mektup, s. 135

194 Aynı mektup, s. 136

195 kış. M. Neşri, *Cihan-nümâ*, nşr. Fr. Taeschner, Leipzig, 1950, s. 210 v.d.

196 Caterino Zeno'nun *Erzincan*'dan "4" konak uzaklıktaki bir yerden yazdığı *Tercan* (*Otluk-beli*) savaşını izah eden 18 Ağustos 1473 tarihli mektubu (G. Berchet, *ayn. esr.* s. 136).

kuvvetlerinin arkasından küçük toplar ve humbaralarla şiddetli bir ateş açmışlar ve bu top ateşiyle piyadelerin tüfenk ateşi arasında kalan Uzun Hasan'ın "ölüm makinelerinin sesine alışık olmayan" askerleri¹⁹⁷ paniğe uğrayarak kaçışmağa başlamışlar, Zeynel Bey komutasındaki sağ kol tamamıyla bozulmuştu. Kaçanlar, çadırlarını ve bütün ağırlıklarını terkettikleri için Ak-koyunlu ordugâhı ve "ordu-pazarı" (tuto el bazaro) Osmanlıların eline geçmişti. Önce muharebenin cereyan ettiği mevkiin yanındaki dağa kaçan Uzun Hasan, oradan kadın ve çocukların bırakılmış olduğu yere gelmiş ve yanına ulaşabilen oğlu Uğurlu Mehmed, Pîr Ahmed Bey ve diğer askerleriyle birlikte Tebriz'in yolunu tutmuştu¹⁹⁸.

Fâtih Mehmed, güçlükle de olsa bir galibiyet kazanmıştı. Ama Uzun Hasan da, ağır zayıat vermesine rağmen mağlûp olduğunu kabul etmek istemiyor, *Otluk-beli* savaşını, kuvvetlerinden bir kısmının kendi emri olmadan Osmanlılarla savaşa girişmeleri ve sayıca az oldukları için "tesadüfî bir bozgun"a uğramaları şeklinde tefsir ederek¹⁹⁹, ilk fırsatta Fâtih Mehmed'le tekrar karşılaşmağa hazır olduğunu söylüyordu. Nitekim Tebriz'e doğru çekilirken Venedik Doc'u Nicolô Tron'a yazdığı ve "Hristiyan dininin en büyük Hükümdarı!" hitabıyla başlayan mektubunda, *Otluk-beli* savaşını kendi zaviyesinden şöyle değerlendiriyor ve mücadeleye devam azmini açıklıyordu²⁰⁰:

"İmdi, Osmanlı Sultanının, istilâ için benim memleketime geldiğini size bildirmek istiyorum. O, *Erzincan* civarına kadar ilerlemiş-

Bütün kaynaklarımızda savaşın 16 Rebi'ul'l-evvel 878 (11 Ağustos 1473)te cereyan ettiği belirtildiği halde Zeno, muharebenin tarihini 10 Ağustos olarak göstermektedir (A di 10, volendo fuzir l'Ottoman, questo ill. sig. volonteroso de esser a le mano in questo di 10, a hora de nona montô a cavalo, e commenzô ad intrar contra l'Ottomano...). Bilindiği gibi W. Hinz de savaş için 12 Ağustos tarihini kabul etmektedir (ayn. esr. 55)

197 *Lettera d'un Segretario del Sig. Sigismondo Malatesta delle cose fatte nella Morea per Mahomet secondo* (Fr. Sansovino, ayn. esr. II, 138 a).

198 C. Zeno'nun 18 Ağustos tarihli mektubu: *göst. yer. s. 136*

199 Uzun Hasan'ın, *Otluk-beli* savaşında bizzat bulunmuş olan C. Zeno'nun naklettikleri ile tezat teşkil eden bu izah şekli, batı kaynaklarından bazılarına da intikal etmiştir. Nitekim Sigismondo Malatesta'nın sekreteri, Zeynel Bey'in babasının tenbihlerine rağmen aradaki mesafeyi fazla açtığı ve hemen savaşa giriştiği için bu bozguna sebep olduğunu kaydetmektedir (bk. Fr. Sansovino, ayn. esr. II, 138 a)

200 Metin için bk. G. Berchet, ayn. esr. vsk. XIII, ss. 137-139. Bu mektupta 1 Ağustos 1473 tarihi bulunmakta ise de (Data a la nostra porta dei primo lune mensis Augusti 1473), bunun bir tercüme hatasından ileri gelmesi muhtemeldir. Mektup muhakkak ki 18 Ağustostan sonra ve muhtemelen 26 Ağustosta yazılmıştır.

ti ve biz de yavaş yavaş *Erzincan* dolaylarına gelmiştik. Kuvvetlerimizden küçük bir kısmı onlarla karşı karşıya geldi. Allahın inayeti ile Osmanlı kuvvetlerinden 56.000 kişiyi parça parça ettik ve 150 Sübaşısı ile 35 büyük beyini esir aldık. Bunlar arasında Has Murad da vardı.

“Bunlar, Osmanlı Sultanını büyük bir endişeye sevketti ve o, geri dönmeğe karar verdi. Fakat geriye, kendi memleketine döndüğü gün biz de onu takibe koyulduk; öyle ki, bizim memleketimizden süratle dışarıya çıktı. Onu tekrar geri döndürmek için birkaç gün arkasından atlarımızla gittik. Bu sırada kuvvetlerimizden bir kısmı, benim hücum emrim olmaksızın, onlarla savaşa tutuştular ve bunlar sayıca az oldukları için tesadüfî bir bozguna uğradılar. Osmanlılar da böyle bir bozgundan fazla bir şey elde edemediler.

“Şimdi biz geriye döndük, kendi memleketimizde huzur içinde istirahat ediyoruz. Gece gündüz düşündüğüm yegâne şey, sizinle birleşerek ve Allahın inayetiyle ilk fırsatta *Osmanlı*’nın üzerine yürümektir. Bunun aksini düşünmeyiniz, çünkü bu benim en büyük arzumdur. Bana tâbi olan bütün memleketlere, *Irak*’a, *Hindistan* kapılarına kadar uzanan *Fars*’a, *Horasan*’a, *Mazenderan*’a, *Gilân*’a, *Saraks*’a, *Azerbaycan*’a ve *Bağdad*’a emirler gönderdim. Bütün bu yerlerde bulunan harbe yarar kimseler, emrettiğim zaman silâhlanıp yanıma geleceklerdir. Bundan başka türlü olmayacağını bilesiniz. Bundan asla şüphe etmemek gerekir; zirâ benim sözüm sözdür.

“Sizin durumunuzu bize haber vermekten hâli olmıyasız; mektubunuz eksik olmasın ve adamlarınız devamlı surette benim yanıma gelsinler, Elçiniz Catharin Zen (*Caterino Zeno*), bütün olup bitenleri size nakledecek.”

Uzun Hasan “sözüm sözdür” diye hâlâ ittifaka sâdık olduğunu bildiriyordu ama *Otluk-beli* savaşı, *Avrupa*’daki müttefikleri de aynı anda harekete geçmedikçe Fâtih Mehmed karşısında bir netice alamıyacağı hakkındaki eski kanaatini daha da kuvvetlendirmişti. İşte bu yüzdendir ki, “yenilmiyeceği hakkındaki umumî kanaate rağmen *Tercan* bozgunundan sonra hayli tezellül eden Uzun Hasan, hristiyan hükümdarların yardımlarından başka bir ümit olmadığını görerek *Caterino Zeno*’yu kendi nâmına elçi olarak *Avrupa*’ya gönderdi”²⁰¹. O, evvelce, 30 Nisan 1472 den beri yanında bulunan bu Venedik elçisini

201 Guglielmo Berchet, ayn. esr. s. 15

Has Murad Paşa'nın bozgunundan sonra ve *Otluk-beli* savaşından önce, 7 Ağustos'ta Ak-koyunlu ordugâhına gelen Macar elçileriyle birlikte Cumhuriyet nezdine geri göndermeği düşünmüşken²⁰², *Otluk-beli*'nden sonra hasıl olan durumu Macar Kralına ve Alman İmparatoruna lâıyık ile izah edebilecek bir başka elçi bulamadığı için Zeno'yu *Avrupa*'ya göndermeği uygun bulmuştu. C. Zeno, Uzun Hasan'ın, Venedik ve hristiyanlık menfaatlerinin bahis-konusu olmadığı zamandan beri, yâni 1463 Osmanlı-Venedik harbinden önce, *Büyük Türk*'e karşı silâha sarılmış olduğunu belirterek, müşterek tehlike karşısında Avrupa hükümdarlarından istediği yardım talebini tekrarlıyacaktı²⁰³. Uzun Hasan'ın, Dec Nicolò Tron'a yazdığı metnini yukarıda kaydettiğimiz mektubu da alan Zeno, büyük bir ihtimalle 26 Ağustos 1473 te Ak-koyunlu ordugâhından ayrılıp *Keefe* üzerinden *Polonya*'ya doğru hareket ederken Ak-koyunlu Hükümdarı da *Tebriz*'e doğru çekilmeğe devam ediyordu.

Diğer taraftan, *Kıbrıs* ile *Karaman* sahilleri arasında gidip gelerek Uzun Hasan'dan haber bekleyen Venedik Başamirali Pietro Mocenigo ile, Ak-koyunlu ordusuna top ve silâhları teslim etmek için sabırsızlanan elçi Giosafatte Barbaro²⁰⁴, Ak-koyunlu kuvvetlerinin yenildiğini ancak 20 Eylül 1473 te öğrenebilmişlerdi. C. Zeno'nun 18 Ağustos 1473 tarihli mektubu, *Görgös* limanında iken ellerine ulaşan Mocenigo ve Barbaro, beklemedikleri bu mağlûbiyet habesine üzülmekle beraber, mücadeleye devam edeceğini söyleyen Uzun Hasan'ı bu kararından dönmemeğe teşvik etmek için derhal ona müşterek bir mektup yazmayı yerinde bulmuşlardı. P. Mocenigo ve G. Barbaro'dan başka, proveditore Stefano Malipiero ile Vittore Soranzo'nun da imzaladıkları 21 Eylül tarihli bu mektupta Venedik amiralleri ve elçisi:

“Azametlû, Haşmetlû Sultan Uzun Hasan,

Catharin Zen'in, bahtiyarlık verici ordugâhınızdan yazdığı 18 Ağustos tarihli mektubunu dün aldık.

“Bu, bizim için bir talihtir. Hazretlerinin, bütün kuvvetinizi kudretli büyük oğlunuz ile *Şiraz*'a gönderdiğinizizi ve gelecek baharda

202 C. Zeno'nun 18 Ağustos tarihli mektubu (G. Berchet, *ayn. esr.* vsk. XIII, s. 136)

203 G. Berchet, *ayn. esr.* s. 15

204 Nitekim Barbaro, 14 Ağustos'ta Senato'ya gönderdiği mektupta, Uzun Hasan'dan hiç bir haber alamadığından yakınıyordu (*Lettere di G. Barbaro*, ss. 67-71).

yeniden *Osmanlı*'ya karşı harekete geçmek maksadiyle bütün memleketinize emirler gönderip hazırlanmalarını istediğinizi memnuniyetle öğrendik.

“Hazretleri bu mevsimi memleketinizde geçirecekseniz. Biz de donanma ile Hükümetimize âit yerlere döneceğiz. Çünkü bu kış mevsiminde bu kıyılarda kalmamız aslâ mümkün değil. Bu arada hükümetimiz donanmanın bütün ihtiyaçlarını görecektir ve aradan geçecek zaman zarfında bütün hristiyanlık güçlenecek, denizdeki kuvveti artıracak. O şekilde ki, gelecek baharda yenilmez ve kudretli Hazretiniz karadan, biz de denizden *Osmanlı*'yı sıkıştırarak, her taraftan savaşarak Tanrı'nın lutf ve inayetiyle onu yok edeceğiz...” diyorlardı²⁰⁵.

Karaman sahillerine, hattâ *Aydın-İli*'ne ulaşması beklenen Uzun Hasan'ın yenilip geri döndüğü haberi Venedik'te bir sürpriz tesiri yaratmıştı. Senato, Mocenigo ve Barbaro'nun yaptıkları gibi, bir taraftan onu yeniden Fâtih'e karşı savaşmağa teşvik etmek için neler yapmak lâzım geldiğini düşünürken, diğer taraftan da artık *Anadolu* sahillerine veya *Boğaz*'a saldırması Osmanlı Pâdişahının gazânabı artırmaktan başka bir netice vermiyecek olan donanmanın, mevsim daha da ilerlemeden vatana dönmesi için 4 Ekim 1473 te Pietro Mocenigo'ya emir vermişti²⁰⁶. Bu emir üzerine Mocenigo, Barbaro'yu, “3” ü ince, “2” si nakliye için büyük olmak üzere “5” kadirge ile *Magusa*'da bırakarak donanma ile *Ege* adalarına hareket etmişti. Artık *İran* sarayına ulaşmak ümidini kaybeden I. Ferdinando'nun elçisi de *Napoli*'ye dönmüş, fakat Papa IV. Sixtus'un elçisi ile Ak-koyunlu elçisi Hacı Muhammed ise G. Barbaro ile beraber kalmışlardı²⁰⁷. Aynı zamanda Barbaro, Ak-koyunlu ordusuna vermek üzere Venedik'ten getirmiş olduğu top ve diğer malzemeyi de *Magusa*-da karaya çıkartıp emniyet altına almak ihtiyacını hissetmişti²⁰⁸.

30 Ekim 1473 te, mağlûbiyet dolayısı ile *Osmanlı*'ya karşı savaş azmini kaybetmemesi için Uzun Hasan'a mektup yazılmasını uygun gören Venedik Senatosu²⁰⁹, Ak-koyunlu Hükümdarının elçi olarak *Avrupa*'ya gönderdiği Caterino Zeno'nun *Kefe*'den yazdığı 16 Ekim

205 Metin için bk. *Lettere di G. Barbaro*, ss. 84–86

206 Metin: Enrico Cornet, *ayn. esr. vsk. 79, s. 99. v.d.*

207 *Viaggio di Iosafò Barbaro nella Persia* (G. Ramusio, *ayn. esr. II*), 100 a

208 Barbaro'nun 12 Kasım tarihli mektubu (*Lettere di G. Barbaro*, s. 92)

209 Metin: E. Cornet, *ayn. esr. vsk. 83, s. 103 v.d.*

tarihli mektubu ve onunla birlikte Uzun Hasan'ın Doc Nicolò Tron'a yolladığı mektubu aldıktan sonra da, Ak-koyunlu sarayındaki elçiliğin boş kalmaması gerektiğine karar vermişti. Bunun üzerine *On'lar Meclisi* (Consiglio dei Dieci), elçi olarak arnavut menşeli sekreter Paolo Ognibene'yi seçti. P. Ognibene'yi verilen talimata göre o, *Signoria*'nın, ittifakı devam ettirmeğe, bütün *Türkiye Asyası*'nı elde etmeğe ve Ak-koyunlu ordusu *Frat*'ı aşar aşmaz harekete geçmeğe kararlı olduğu hususlarında Uzun Hasan'ı temin ederek onu yeniden *Anadolu*'ya yürümeye teşvik edecekti²¹⁰.

Ancak, gerek bizzat Uzun Hasan'ın *Otluk-beli* savaşından hemen sonra mücadeleye devam etmek niyetinde olduğunu açıklamasına, gerekse Venedik'in bütün teşviklerine, P. Ognibene'den sonra *İran*'a ikinci bir elçi daha göndermesine, hattâ Giosafatte Barbaro'nun da nihayet yola çıkıp *Tebriz*'e ulaşmasına rağmen Uzun Hasan, bir daha Fâtih Mehmed ile karşılaşmağa yanaşmıyacak ve Osmanlı Pâdişahı ile sulh yaparken, Venedik elçilerini de, ölümüne kadar, harekete geçeceği sözleriyle oyalıyacaktır.

VI.

UZUN HASAN'IN FÂTİH MEHMED'DEN SULH TALEBİ

VE

VENEDİK - UZUN HASAN İTTİFAKININ SON SAFHASI

(1473-1478)

Ak-koyunlu sarayında *Signoria*'nın daimi mümessili olmak üzere C. Zeno'nun yerine Paolo Ognibene'nin seçilmesinden sonra Venedik Senatosu, 22 Kasım 1473 te Uzun Hasan'a fevkalâde bir elçi daha gönderilmesine karar vermişti. Fakat elçiliğe tâyin edilen Francesco Michele, *İran* sayahatinin çok tehlikeli olduğunu ileri sürerek bu vazifeyi kabul etmediği gibi, ondan sonra seçilenler de aynı mazeretle özür dilemişlerdi. Bu vaziyette Senato, Cumhuriyet'in teklif ettiği vazifeyi reddedenlerin cezalandırılmalarını karar altına almak ihtiyacını duymuş²¹¹, nihayet *Consiglio dei Dieci*

210 krş. G. Berchet, *ayn. esr.* s. 16

211 G. Berchet, *ayn. esr.* s. 16

10 Aralık 1473 te bu vazifeye Ambrogio Contarini (Ambrosio Bernardo)'yi memur etmişti²¹². Bundan başka, 20 Aralık'ta, *Kıbrıs*'ta bulunan Giosafatte Barbaro'ya da, "herhangi bir yoldan bir an evvel *İran*'a hareket etmesi" emrolunmuştu²¹³.

Ak-koyunlu Sultanına "3" elçi birden göndermeğe karar verilmesinde, Senato'nun, *Otluk-beli* savaşından sonra ne kadar telâşa kapıldığı açıkça anlaşılmaktadır. Filhakika, Uzun Hasan'ın, ilk beyanlarının aksine bir daha *Anadolu*'ya yürümemesi, üstelik Fâtih Mehmed ile barış yapması ihtimali de vardı. Bu taktirde Osmanlıların, Venedik donanmasının zaptedip te Kasım Bey'e teslim ettiği *Karaman* kalelerini kolaylıkla geri alacakları şüphesizdi. *Büyük ağac*'ı içten kemiren Uzun Hasan ve Karaman-oğulları sahneden çekilince Venedik, *Ağrıboz*'un kaybından sonra dört elle sarıldığı doğudaki müttetiklerinden mahrum ve *Büyük Türk* karşısında tek başına kalacaktı. Bu duruma düşmemek için de, Uzun Hasan'ı "müşterek düşman"a karşı mücadeleye devamla zorlamak ve her ihtimali hesaplıyarak, şâyet Ak-koyunlu hükümdarı ile Osmanlı Pâdişahı arasında münferit bir barış yapılmasının önüne geçilmezse, bu barışa katılıp yalnız kalmaktan kurtulmak gerekiyordu. İşte bu düşünce ile Uzun Hasan'a müteaddit elçiler gönderilmesi yerinde görülmüştü. Ancak Venedik elçileri, hazırlıkların uzun sürmesi yüzünden 1474 yılı başlarından evvel hareket edemedikleri için, onların *Tebriz*'e varışlarına kadar hayli zaman geçmiş ve bu süre içinde Uzun Hasan, Fâtih Mehmed'den sulh taleb etmiş, Osmanlı kuvvetleri de Pîr Ahmed ve Kasım Beylere karşı harekâta girişmiş bulunuyordu.

Caterino Zeno'yu *Avrupa*'ya gönderirken, "ilk fırsatta" tekrar Osmanlılar üzerine yürüyeceğinden bahseden ve Doc N. Tron'a yazdığı mektupta da "sözüm sözdür" diye bu kararını ahde vefâ olarak tavsif eden Uzun Hasan, Zeno'nun hareketinden ancak birkaç gün sonra, *Şebîn-karahisar*'ı fetheden (29 Ağustos 1473) Fâtih Mehmed'e bir elçi göndererek barış isteğinde bulunmuştu²¹⁴. Belki de o, böylece Osmanlı kuvvetlerinin Ak-koyunlu topraklarına girmelerini önlemek ve Venedik'in gönderdiği silâhları alıp ordusunu yeniden

²¹² E. Cornet, *ayn. esr.* vsk. 92; s. 115

²¹³ G. Berchet, *ayn. esr.* s. 17. Aynı hususta 31 Ocak 1474 de ikinci bir emir daha verilmiştir (E. Cornet, *ayn. esr.* 118)

²¹⁴ Krş. İbn Kemal, *Tevârih-i âl-i Osman*, VII, 368

düzenlemek için zaman kazanmak istemişti. Bununla beraber Fâtih'in, Ak-koyunlu elçisi Ahmed Bekrici'ye Osmanlı topraklarına aslâ tecavüz edilmemesi ve Şebîn-Karahisar'ın terki şartıyla sulhu kabul ettiği cevabını vermesi ve Venedik donanmasının da vatana döndüğü hakkında P. Mocenigo ile G. Barbaro'nun 21 Eylûl tarihli müşterek mektuplarının alınması üzerine, yakında herhangi bir yardıma kavuşamayacağına artık tamamiyle kanaat getiren ve kendi tebaasının da, hristiyanlarla işbirliği edip müslüman Osmanlılarla savaşmağı hoş karşılamadıklarını sezen²¹⁵ Uzun Hasan, "itmâm-ı emr-i müsâlâha" için Ahmed Bekrici'yi bu defa *İstanbul*'a göndermek zorunlu luğunu duymuştu. O, Osmanlı Pâdişahının şartlarını kabul ederek Şebîn-Karahisar'ı terk ve bundan böyle Osmanlı topraklarına saldırmıyacağına dair yeminle söz verdiği için²¹⁶ 1474 baharında Uzun Hasan ile Fâtih Mehmed arasında harb hali sona ermiş, sulh teessüs etmiş oluyordu.

Diğer taraftan, Fâtih Mehmed'in, Karaman-oğullarının elinde bulunan yerlerin istirdadına memur ettiği Şehzâde Mustafa ile Gedük Ahmed Paşa, *Otluk-beli* savaşından ve herhalde Uzun Hasan'ın barış istemesinden sonra taliini bir kere daha denemek için Karaman'a dönen Pîr Ahmed Bey ile kardeşi Kasım Bey'i şiddetle sıkıştırmaya başlamışlardı²¹⁷. *Ermenek* civarında *Yellü-tepe* mevkiinde Pîr Ahmed Bey kuvvetlerini yenen Gedük Ahmed Paşa *Ermenek*'i, arkasından da *Mennan* (*Menyan*, *Magnan*, *Manion*)'ı ele geçirmeğe muvaffak olmuş ve intihar kasdı ile bir uçurumdan aşağı atlayan Pîr Ahmed, bu tehlikeden kurtulmuşsa da çok geçmeden hastalanarak vefat etmişti. Böylece ağabeyini kaybederek Osmanlılar karşısında tamamiyle yalnız kalan Kasım Bey, sahilde son istinadgâhı olan *Sigin*, *Görgös* ve bilhassa *Silifke*'de tutunmaya çalışmışsa da, bu kalelerin de birer birer G. Ahmed Paşa tarafından zaptedilmesine engel olamamıştı. Nihayet, uzun zaman mukavemet eden *Develi-Karahisar*'ı hâkimi Atmaca Bey'in de Şehzâde Mustafa'ya teslim olması ve *Lülüe* (*Lula-İhsan Gâzili*) kalesinin de ele geçirilmesiyle

215 krş. Venedik elçisi A. Contarini'nin müşahedesi (*Il Viaggio del Magnifico M. Ambrosio Contarini*, G. Ramusio, *Delle Navigazioni et Viaggi*, II, 116 a)

216 Topkapı Müzesi Arşivi, nr. E. 4476; krş. Halil İnalcık, Mehmed II. İA

217 G. Barbaro, 25 Aralık 1473 te *Görgös*'ten Kasım Beyle birlikte Pîr Ahmed'e de mektup yazdığına göre (bk. *Lettere di G. Barbaro*, s. 116 v.d.) Pîr Ahmed'in bu sırada Karaman'da olduğu anlaşılıyor.

1474 yazında Karaman-oğulları arazisi tamamiyle Osmanlı ülkelerine bağlanacak ve bir müddet *Taş-İli*'nde gizlenen Kasım Bey, ancak Fâtih Mehmed'in ölümünden sonra II. Bayezid - Cem mücadelesinde tekrar sahneye çıkmak üzere, Memlûklulara sığınmak zorunda kalacaktı.

İşte Venedik'in Uzun Hasan'a gönderdiği elçiler, o'nun Fâtih'ten barış istediği, *Develi-Karahisarı*'nın Osmanlılar tarafından kuşatıldığı²¹⁸ ve Pîr Ahmed'in vefatıyla Kasım Bey'in mücadeleye tek başına devam ettiği bir sırada Ak-koyunlu sarayına doğru yola çıkıyorlardı.

İlk olarak, Caterino Zeno'nun yerine daimî temsilciliğe tâyin edilen Paolo Ognibene hareket etmişti. 12 Ocak 1474 de *Görgös* limanına çıkan P. Ognibene²¹⁹, *Mekke*'ye gitmekte olan bir türk kafilesine katılarak *Haleb*'e gitmiş ve *Doğu Anadolu*'dan geçerek Nisan'da *Tebriz*'e varmıştı²²⁰. Uzun Hasan, elçiye hüsnü kabul göstermiş, ancak onun, aradaki ittifakın devam ettirilmesi, Ak-koyunlu kuvvetleri tekrar *Frat*'ı aşırıp *Anadolu*'ya girer girmez Venedik donanmasının da harekete geçeceği hakkındaki sözlerini sadece dinlemekle yetinmiş, herhangi bir mütalâada bulunmamıştı.

Bununla beraber, birkaç gün sonra Giosafatte Barbaro da Ak-koyunlu başkentine ulaşınca vaziyet değişmişti. Senato'nun verdiği müteaddit emirler üzerine en nihayet *İran*'a gitmeğe karar veren G. Barbaro, Uzun Hasan'a verilmek üzere getirmiş olduğu top ve diğer silâhları *Kandiye*'ye gönderdikten²²¹ sonra, Ak-koyunlu elçisi Hacı Muhammed ve kendi kaçıları ile *Görgös*'e gelmiş ve müslüman hacısı kıyafetine girerek Karaman-oğlu Kasım Bey'in temin ettiği atlarla 1474 Şubatı sonlarında yola koyulmuştu²²². *Görgös*'ten

218 Nitekim Barbaro, *Görgös*'ten yazdığı 23 Şubat 1474 tarihli mektubunda, Kasım Bey'in Osmanlılar tarafından kuşatılan bu şehrin (*Charasar*) yardımına koştuğundan bahsetmektedir (ayn. esr. vsk. XLIX, s. 127)

219 Krş. *Lettere di G. Barbaro*, s. 115

220 G. Berchet, ayn. esr. 20. P. Ognibene'nin *Tebriz*'e varış tarihi kesin olarak zikredilmiyorsa da, ondan birkaç gün sonra şehre ulaşan G. Barbaro'nun 4 Nisan 1474 de henüz Siirt civarında bulunduğu ve Uzun Hasan'ın yanına ancak o ay sonunda varabileceği gözönüne alırsa, Ognibene'nin de Nisan'da *Tebriz*'e ulaştığını kabul etmek gerekir.

221 *Viaggio di I. Barbaro* (Ramusio, ayn. esr. II, 100 a)

222 Barbaro, *Görgös*'ten Senato'ya gönderdiği 23 Şubat 1474 tarihli son mektubunda (*Lettere di G. Barbaro*, vsk. XLIX, s. 128) "birkaç güne kadar" hareket edeceğini bildiriyor ki,

Silifke'ye, oradan Dulkadır-oğullarının elinde bulunan *Tarsus*'a geçen Barbaro ve arkadaşları *Mardin-Hısnı-keyfa-Siirt* yolunu takib ederek ilerlerken, 4 Nisan'da dağlık bir bölgede soyguncuların hücumuna uğramışlardı. Bu soygun esnasında Hacı Muhammed ile elçilik kançılıryası katledilmişler ve güçlkle kurtulabilen G. Barbaro, hayli müşkilât çektikten sonra *Tebriz*'e ulaşabilmişti.

Uzun Hasan, soyulduğu için üzerinde "2 duka etmez" pejmürde bir kıyafet bulunan Barbaro'yu *Tebriz*'deki muhteşem sarayının bahçesindeki kemerli küçük bir köşkte kabul etmişti. Köşkün duvarları türlü renkte mozaiklerle süslenmişti. Uzun Hasan, altun nakışlı bir diba minderin üzerine oturmuş ve arkasındaki yastığa yaslanmıştı. Palalı özel muhafızı yanbaşında duruyordu, devlet erkânı ise etrafında halka olmuşlardı. Salonun bir köşesinde yer alan hanendeler, bir saz heyetinin refakatinde şarkılar okumakta idi ²²³.

Giosafatte Barbaro, Ak-koyunlu hükümdarının iltifatlarına nail olmuş ve ertesi gün kendisine "2" takım elbise ile "20" duka gönderilmişti ²²⁴. Onun gelişi ile *Tebriz*'deki Venedik elçilerinin sayısı ikiye yükselmışti. Senato, P. Ogniebene'yi daimî elçi seçmiş, daha 1472 Eylülünde Ak-koyunlu ordusuna gönderilen top ve silâhları götürmek için özel elçi tayin olunan G. Barbaro'yu ise, *Otluk-beli*'nden sonra hasil olan durumu gözden geçirip Uzun Hasan'ın yeniden *Anadolu*'ya yürümesini sağlamağa memur etmişti ²²⁵. Böyle olduğu halde Uzun Hasan, G. Barbaro'nun daimî mümessil sıfatiyle yanında kalmasını tercih ederek Paolo Ognibene'ye, memleketine dönmesini emretti. Elçi Venedik Senatosu'na, Ak-koyunlu hükümdarının "sözünün eri" olduğunu ve gelecek baharda çok kuvvetli bir ordu hazırlayıp *Osmanlı* ile savaşa devam edeceğini bildirecekti ²²⁶.

Bu sözlerden, Fâtih Mehmed'den sulh taleb ve Osmanlı topraklarına tecavüzde bulunmayacağını yeminle teyid etmiş olan

Şubat sonlarında yola çıkmış olması icap eder. Bu bakımdan G. Berchet'nin onun hareketini 11 Şubat olarak göstermesi (ayn. esr. s. 18) yanlıştır.

223 *Viaggio di I. Barbaro*, göst. yer. 102 a vd.

224 Tafsîlât: *Viaggio di I. Barbaro*, göst. yer. II, 100 b v.d. kırs. G. Berchet, ayn. esr. s. 18

225 Nitekim Barbaro daha *Görgös*'te bulunurken Doc Nicolò Tron, 15 Şubat 1474 de "*Tercan* mağlûbiyetine rağmen harbe devam etmesi" için Uzun Hasan'a yeni bir mektup göndermişti (Metin: E. Cornet, ayn. esr. vsk. 101, ss. 126-128).

226 G. Berchet, ayn. esr. s. 20

Uzun Hasan'ın, "barış"la "savaş" arasında hâlâ kati bir tercih yapmadığı ve Osmanlı kuvvetlerinin "tesadüfî galebesi" olarak tavsif ettiği *Otluk-beli*'nden sonra "*Osmanlı*'nın adını sanını" yok edemiyeceğini anlamış olmakla beraber, her ihtimale karşı, Venedik ile olan ittifakından yazgeçerek, köprüleri tamamiyle atmak istemediği sezilmektedir. Nitekim onun bu ruh haletinin hayatının sonuna kadar devam ettiği görülmektedir.

Paolo Ognibene, Uzun Hasan'ın arzusu gereğince Venedik'e dönmek üzere 1474 baharı sonlarında Ak-koyunlu sarayından ayrılırken,²²⁷ bir başka *Signoria* elçisi, Ambrogio Contarini *Tebriz* yolunu tutmuş bulunuyordu. Senato, 10 Aralık 1473 te *İran* Hükümdarı nezdine olağanüstü ikinci bir elçi daha göndermeğe karar verir ve bu iş için A. Contarini'yi seçerken, bu elçiye, Uzun Hasan'ı harbe teşvik etmenin dışında daha başka bir vazife vermeyi de düşünmüştü. Nitekim 11 Şubat 1474 de A. Contarini'ye biri "açık", diğeri "gizli" olmak üzere iki ayrı talimat verilmişti. Açık olan talimatla A. Contarini'ye, kendisine verilen görevi başarı ile sonuçlandırmak için G. Barbaro ve P. Ognibene ile işbirliği yapması, Napoli Kralının Uzun Hasan'a göndermeği düşündüğü elçi ile temas etmesi ve Avrupa'ya gönderilen C. Zeno'dan haber almağa çalışması emrolunuyordu.²²⁸ Aynı tarihli gizli talimatta ise, A. Contarini'den, Ak-koyunlu Hükümdarını *Büyük Türk*'le tekrar savaşmağa razı etmesi isteniyordu. Eğer Ak-koyunlu kuvvetleri, geçen yıl olduğu gibi *Anadolu*'ya girecek olursa, Başamiral P. Mocenigo'ya bütün *Anadolu* sahillerini ateşe vererek *Çanakkale Boğazı*'na saldırması ve *İstanbul*'a kadar ilerlemesi emri verilmiş olduğundan, başkentinin tehlikeye düştüğünü gören "düşman", *Anadolu*'daki kuvvetlerinin büyük kısmını geri çekmeğe mecbur kalacak, böylece *İran* Hükümdarının zafer kazanması kolaylaşacaktı. Cumhuriyet, istenilen topları ve bunları kullanacak mütehasısları göndermekten çekinmediğine göre, Uzun Hasan, Venedik'in iyi niyetlerine ve onun lehine olan herşeyi yapmağa daima hazır olduğuna emin olmalıydı. Senato'nun düşüncesine göre, *Signoria* donanması *Boğaz*'ı zorlarken Uzun Hasan da karadan harekete geçmeliydi; bununla beraber şâyet o, *Anadolu* yerine *Suriye*'ye yürümeği tercih

²²⁷ P. Ognibene, 17 Şubat 1475 te *Venedik*'e ulaşacaktır.

²²⁸ Metin: E. Cornët, *ayn. esr. vsk. 98, s. 119 v.d.*; G. Berchet, *ayn. esr. vsk. XIV, s. 139 v.d.*

ediyorsa, o şekilde hareket etmesinde Venedik bakımından bir mahzur yoktu. Zirâ her iki halde de esas olan "hareketin gayet süratli olarak icarası"dan ibaretti. A. Contarini, bütün bunları Uzun Hasan'a izah ederek onu savaşa devam etmeğe zorlayacaktı. Nihayet bu gizli talimatta, bütün gayretlere rağmen Uzun Hasan'ın Fâtih Mehmed ile bir "mütareke" veya "barış" yapmasının önüne geçilemezse A. Contarini'ye, *Ağrıboz* ve *Argos*'un iadesi, bu mümkün olmazsa sadece *Argos*'un geri verilmesi şartıyla *Signoria*'nın da bu sulha dahil edilmesini sağlaması emrediliyordu ²²⁹.

Bu talimat, Venedik Senatosunun büyük ümitler bağladığı müttefiki Uzun Hasan'ın, vaatlerine rağmen, Osmanlı Pâdişahı ile anlaşmasına ihtimal verdiğini, böyle münferit bir sulhtan çekindiğini göstermesi kadar, uzun savaş yükünü artık çekemez durumda bulunan Cumhuriyet'in, 1474 başlarında, *Ağrıboz*'un kaybına katlanıp sadece *Mora* daki *Argos*'un iadesi şartıyla Fâtih'le anlaşmağa hazır olduğunu belirtmesi bakımından da dikkate değer. Venedik için bu kadar hayatî hususları ihtiva ettiği içindir ki Senato, A. Contarini'ye, bu talimatı hareketinden evvel iyice okuyup hafızasına nakşetmesini ve icap eden bazı noktalarda şifreli notlar aldıktan sonra, bir başkasının okuyamayacağı şekilde yakmasını emretmişti ²³⁰.

İşte bu talimatla 23 Şubat 1474 de *Venedik*'ten hareket eden Ambrogio Contarini ²³¹, *Nurinberg-Potsdam-Kefe-Gürcistan* yolunu takip ederek uzun ve macerâlı bir yolculuktan sonra, 4 Ağustos'ta *Tebriz*'e vardı. Bu sırada Uzun Hasan, isyan eden oğlu Uğurlu Mehmed'e karşı yürümek zorunda kaldığı için, yanına Giosafatte Barbaro'yu da alarak *İsfahan*'a gitmişti. Contarini, İran başkentinde Osmanlılara karşı savaş için hiç te müsait bir hava bulmamıştı. Bizzat kendisinin naklettiğine göre, *Tebriz*'de indiği kervansaray'da, Türklerden birçoğu onu göstererek, "Bunlar, müslümanlar arasına tefrika sokmak için gelen köpeklerdir. Biz bunları parça parça etmeli-

²²⁹ Metin için bk. E. Cornet, *ayn. esr.* vsk. 99-100, s. 121-126, G. Berchet, *ayn. esr.* vsk. XV-XVI.

²³⁰ 11 Şubat tarihli gizli talimat (*göst. yerler.*)

²³¹ *Il Viaggio del Magnifico M. Ambrosio Contarini, Ambasciadore della Ill. a Signoria di Venetia al gran Signore Ussuncassan*, 1473 (G: Ramusio, *Delle Navigazioni et Viaggi*, II, ss. 112b - 125b). Burada Contarini'nin hareket tarihi 23. II. 1473 olarak gösterilmişse de (112 b), 1474 olacaktır. Zirâ o, 1473 Aralıkta elçi tayin edilmiş olduğuna göre, bu tarihten 10 ay evvel hareket etmesi elbette ki bahis konusu olamaz.

yiz!” diye konuşuyorlardı²³². Bununla beraber, aldığı vazifeyi yerine getirmek mecburiyetinde olan A. Contarini, bir süre *Tebriz*’de bekledikten sonra, Memlûklı Sultanı Kayıtbay’ın, sulh için Uzun Hasan’a gönderdiği elçisi (Kadıleşker) ile birlikte 22 Eylül’de oradan hareketle, 30 Ekim 1474’de *İsfahan*’a vardı²³³.

Uzun Hasan, A. Contarini’yi, yanında G. Barbaro olduğu halde 4 Kasım’da kabul etmiş ve büyük iltifat göstererek yemeğe alıkoymuştu. Ancak, itimat mektubunu takdim eden elçiye, Osmanlılarla “savaş” veya “barış” hakkında hiçbir şey söylememiş, sadece onun *İsfahan*’a kadar gelişinden dolayı duyduğu memnuniyeti belirtmekle iktifa etmişti²³⁴. Bu yüzden de A. Contarini, Uzun Hasan’ın kararını öğrenebilmek için, G. Barbaro ile birlikte onu takip etmek mecburiyetinde kalmıştı. Venedik Senatosu, Osmanlıların *İşkodra* önünde bozguna uğradıklarından bahisle, *İran Hükümdarı*’nı harbe teşvikten geri kalmaması için, 13 Eylül 1474’de G. Barbaro’ya yeni bir talimat daha gönderir²³⁵ ve Ak-koyunlu Sultanına takdim edilmek üzere “erguvânî kumaşlar” satın alınmasına karar verirken, Barbaro ve Contarini, Uzun Hasan’ın maiyyetinde olarak 25 Kasım’da *İsfahan*’dan yola çıkmışlar ve 14 *Aralık*’ta *Kum*’a gelmişlerdi. Kış mevsimi orada geçirilmiş ve 1475 Nevruz’unda (21 Mart) *Kum*’dan hareketle 2 Haziran’da *Tebriz*’e dönmüştü²³⁶.

Contarini’nin tasvirine göre, zayıf, uzun boylu olan ve yüz şekli biraz tatarları andıran Uzun Hasan, yaradılışı itibarıyla çok neşeli idi. Aile hayatına düşkün olmakla beraber içkiyi de seviyordu; ancak içtiği vakit eli titremekte idi. Meclisinde daima sazende ve hanendeler bulunuyor, hattâ çok kere kendisi de coşarak kötü bir şekilde şarkılar söylüyordu (faceva tanfaruzzo). Yaşadığı hayatın sonucu olarak ta “70” yaşlarında görünüyordu²³⁷.

Kum’da geçirilen kış aylarında Ak-koyunlu Hükümdarının meclislerine katılan A. Contarini, buna rağmen kendisine verilen gizli tali-

232 *Il Viaggio del M. A. Contarini*, göst. yer., 116 a

233 *Ayn. esr.* 116 b. Fr. Babinger’in, onu 1473 Ağustosunda *İsfahan*’da göstermesi (*ayn. esr.* 388) bir zuhul eseri olacaktır.

234 *Il Viaggio del M. A. Contarini*, göst. yer. 116 b

235 Metin: E. Cornet, *ayn. esr.* s. 130

236 *Il Viaggio del M. A. Contarini*, göst. yer. 117 b v.d.

237 göst. yer.; krş. V. Minorsky, *ayn. esr.* s. 15; W. Hinz *ayn. esr.* 58

mattaki hususları Uzun Hasan ile müzakere etmek imkânını bulamamıştı. Her fırsatta ittifaka sadakatinden bahseden Uzun Hasan, Osmanlılara karşı yeniden harekete geçmek meselesinde hiç konuşmak istemiyordu. O, daha *Kum*'da bulunurken A. Contarini'yi, tıpkı Caterino Zeno gibi kendi namına elçi olarak *Avrupa*'ya göndermeği düşünmüştü.

1473 Ağustosunda Uzun Hasan'ın yanından ayrılan C. Zeno, yakalanıp Osmanlılara teslim edilme gibi büyük bir tehlike atlatarak *Karadeniz* sahillerinden *Kefe*'ye geçmeğe muvaffak olmuş ve durumu 16 Ekim 1473 tarihli bir mektupla Cumhuriyet'e bildirdikten sonra oradan *Polonya*'ya hareket etmişti. Bu sırada Polonya Kralı IV. Casimir Macarlarla savaş halinde bulunduğundan C. Zeno, Mathias Corvin'in Türklere karşı mücadelede serbest kalmasını sağlamak amacıyla IV. Casimir'i Macaristan ile sulh yapmağa teşvik ve ikna etmişti. *Polonya*'dan *Macaristan*'a geçen C. Zeno burada çok iyi karşılanmış, 20 Nisan 1474 de şerefine atlı gösteriler bile tertip olunmuştu. Bu suretle, Uzun Hasan'ın yardım dileğini Polonya ve Macaristan Krallarına ulaştıran ve karşılığında bir sürü parlak vaatler alan Caterino Zeno, 1474 yazı başlarında *Venedik*'e dönmüştü²³⁸.

İşte Uzun Hasan şimdi de A. Contarini'yi Fransa Kralına yollamağı tasarlamıştı. Daha *Tebriz*'e dönmeden bu niyetini Contarini'ye de açmış, fakat elçi, mahiyetini pek bilemediği binaenaleyh hiç bir netice vermiyecek olan böyle bir vazifeyi kabul edemiyeceği cevabını vermişti. Venedik elçisinin, Ak-koyunlu Hükümdarı namına *Fransa*'ya gitmek istemeyişi ve *Kum*'dan *Tebriz*'e yaklaşıldığında, 30 Mayıs 1475 te Bourgogne Dukası Charles le Téméraire'in elçisi Lodovico da Bologna'nın gelişi²³⁹ üzerine Uzun Hasan, ilk tasavvurundan vazgeçerek A. Contarini'yi memleketine göndermeğe karar verdi. Vaktiyle Papa III. Calixtus ve II. Pius adına doğu'daki devletleri Osmanlılar aleyhine harbe teşvik etmek için 1458-1459 da Trabzon Rum İmparatorluğundan başlayarak Gürcü prenslerini ziyaret etmiş ve bu arada Uzun Hasan'ın sarayına da uğramış olduğunu bildiğimiz rahib Lodovico, bu defa Bourgogne Dukası'nın elçisi olarak Ak-koyunlu Hükümdarını ikinci defa ziyaret ediyordu. Fakat Contarini'nin de müşahade ettiği gibi Uzun Hasan, kendisine hediye ola-

²³⁸ Guglielmo Berchet, *ayn. esr. s. 18*

²³⁹ *Il Viaggio del M. A. Contarini. göst. yer. 118 a*

rak kıymetli kumaşlar getiren bu elçinin gelişine fazla bir ehemmiyet vermemiş, *Tebriz*'e döndükten sonra da, "Hükümdarının yanına dön ve benim, *Osmanlı*'ya karşı harbe hazır olduğum hakkında vermiş olduğum söze daima sâdık kaldığımı kendisine söyle" diyerek ona geri dönmesini bildirmişti.²⁴⁰ İşte bu sırada Venedik elçisi A. Contarini'yi de huzuruna çağırarak ve ona: "Sen de bu rahib ile birlikte memleketine dön; *Osmanlı*'ya karşı harbe hazır olduğumu söyle. Bunun için senden daha iyi ve mâhir bir elçi bulub gönderemem. Sen *İsfahan*'a kadar geldin ve benimle beraber döndün; her şeyi de gördün. Gördüklerini kendi hükümdarına ve bütün hristiyan hükümdarlara nakledebilirsin" demişti. Contarini, elçi olarak *Signoria*'nın kendisine vermiş olduğu vazife hakkında kesin bir karara varamadan geri dönmesinin doğru olmayacağını ve "cereyan eden olaylar karşısında bir şeyler yapamayacağımı" söyleyince Uzun Hasan'ın çehresi birdenbire değişmiş ve : "Ben böyle istiyorum ve sana gitmeni emrediyorum! Sana böyle emrettiğimi de Hükümdarına yazacağım" diye ona çıkmıştı. Artık Ambrogio Contarini için yapacak bir şey kalmadığından, o da Bourgogne elçisi Lodovico da Bologna ile birlikte, 28 Haziran 1475 de *Tebriz*'den ayrılmıştı.²⁴¹ Uzun Hasan, Venedik elçisine, bir at, iki takım elbise vs. hediye etmiş, ayrıca Doc'a takdim edilmek üzere bir kaç kılıç ile sarıklar vermişti ama Contarini, onun "*Osmanlı*'ya karşı harbe hazır" olduğu hakkında verdiği sözü yerine getirmesinin hayli güç olduğu kanaatiyle memleketine dönüyordu.²⁴²

Signoria, müttefiki Ak-koyunlu hükümdarının, bütün vaatlerinin aksine olarak Osmanlı Pâdişahı ile münferit bir barış yaptığına artık kanaat getirmişti.²⁴³ Ancak, kendisini Osmanlılar karşısında yalnız hissederek Venedik için, zayıf bir ihtimal de olsa Uzun Hasan'ın bir gün tekrar harekete geçmesini beklemekten ve bu hususta sonuna kadar gayret sarfetmekten başka çare yoktu. Ak-koyunlu hükümdarını saf dışı eden ve Karaman-oğullarını da sahneden çekilmek zorunda bırakan Fâtih Mehmed, 1474 de batı'ya yönelirken Venedik, *lega*'yı

²⁴⁰ *göst. yer.*

²⁴¹ Tafsîlât için bk. *Il Viaggio del M.A. Contarini*, *göst. yer.* 118 a v.d.

²⁴² G. Berchet, *ayn. esr.* s. 21

²⁴³ Nitekim çağdaş bir müşahit olan Sigismondo Malatesta'nın sekreteri, Uzun Hasan'ın *Oluk-beli*'nden bir müddet sonra Fâtih'le bir barış yaptığını ve bunun esaslarını kendi mühürü ile tasdik ettiğini kaydetmektedir ki (Fr. Sansovino, *ayn. esr.* II, 138 a) Venedik Senatosu'nun bundan habersiz olduğu düşünülemez.

tekrar harekete geçirmek için Ak-koyunlu sarayından dönen C. Zeno'yu bir heyetle birlikte Papa IV. Sixtus ile Napoli Kralı I. Ferdinando'ya göndermiş, fakat bu elçilik heyetleri elleri boş olarak dönmüşlerdi. Devam eden ve belki de bu yüzden alışılmış bulunulan Türk tehlikesi karşısında hristiyan hükümdarlar, adetâ "soğuk almış, hattâ uyuşmuş" bir halde idiler. Avrupa'daki komşularından umduğunu bulamayan Venedik, A. Contarini'nin geri gönderilmesine rağmen G. Barbaro'nun Uzun Hasan tarafından alıkonulmasını yalnızlık içinde bir ümit belirtisi olarak karşıladı ve bu elçisini geri çağırmağı düşünmediği gibi, ona Ak-koyunlu Sultanını Anadolu'ya yürümeğe teşvik etmekten geri kalmaması için birbirini kovalayan talimatlar göndermekten de kendini alamadı.

Kırım'ı da Osmanlı hâkimiyeti altına aldıktan sonra olanca gücüyle Macaristan ve Venedik'e karşı mücadeleye girişen Fâtih Mehmed'in Cumhuriyet ile Uzun Hasan arasındaki son münasebetlerden, bir-biri arkasına Ak-koyunlu sarayına gönderilen elçilerden habersiz bulunduğu elbette ki düşünülemez. Ancak onun, ettiği yemine rağmen hristiyan devletleri Osmanlılar aleyhine kışkırtan Uzun Hasan'ı ortadan kaldırmak maksadiyle Horasan Hükümdarı Hüseyin Baykara ya müşterek bir hareket teklifinde bulunduğu hakkındaki mütalâayı²⁴⁴ haklı kılacak herhangi bir belgeye sahip değiliz. Öyle anlaşıyor ki Fâtih, Otluk-beli savaşından sonra kendisi sulha talib olan Uzun Hasan'ın, Karaman-oğullarının âkibetlerini de gördükten sonra bir daha Anadolu'ya girmeğe kalkışmayacağı kanaatiyle ittifakın diğer devletleri üzerine dönmüş, olaylar da onun bu kanaatinde yanılmadığını göstermiştir.

Gerçekten de, Arnavutluk'ta ve Mora'da Osmanlılarla Venedikliler arasında şiddetli savaşlar cereyan ederken Uzun Hasan, Giosafatte Barbaro'ya gene "İttifaka sadakat"inden bahsediyor, fakat bir türlü Anadolu'ya doğru ilerlemiyordu. Moskova - Litvanya - Polonya - Almanya yolunu takib ederek ancak 10 Nisan 1477 de Venedik'e dönebilen A. Contarini²⁴⁵ Senato'ya ümitsizliğini bildirmişti. Bu sırada, 1477 baharında 20-24.000 kişilik bir kuvvetle Tebriz'den hareket eden

244 Halil İnalcık, Mehmed II. İ.A. Bu hükme mesnet olarak gösterilen mektup (Feridun Bey, ayn. eser. I, 283-285) tarihsiz olmakla beraber, kolaylıkla anlaşılacağı gibi, Ak-koyunlu kuvvetlerinin Tokat'ı tahrib ve Yusufça Mirza'nın Eflâk-Pınarı'nda mağlûp edilmesinden sonra, yâni Otluk-beli savaşından önce yazılmıştır.

245. Tafsîlât: *Il Viaggio del M.A. Contarini*, göst. yer. 118b -125 b

Uzun Hasan da *Osmanlı*'ya karşı sefere çıkmak istediği haberini yaymıştı, fakat bu gibi sözlere artık kanıksamış bulunan G. Barbaro buna inanmamıştı ²⁴⁶. Nitekim, Venedik elçisi, "7" gün yol alındıktan sonra *Anadolu* yerine sağa, *Gürcistan* istikametine döndüğünü hayretle görmüştü. Uzun Hasan, bu son Gürcistan seferinde *İmereti* Kralı Bagrati (Pancratio) ile *Samçe* prensi Kvarkvare (Gorgora)'yi vergiye bağlayıp tekrar *Tebriz*'e döndükten sonra, bütün gayretlerinin boşa gittiğini ve Ak-koyunlu Hükümdarında, "Osmanlıya karşı yürümek hususunda en küçük bir tasavvur bile bulunmadığını" gören Giosafette Barbaro, memleketine dönmek için müsaade istemek lüzumunu duymuş, Uzun Hasan da kendisine ruhsat vermişti. Bunun üzerine, bazı Tatar tacirleri ile birlikte 1477 sonlarında yola çıkan Barbaro, yerli kabileler arasındaki savaşlar dolayısıyla yolların tehlikeli olduğunu anlayınca tekrar *Tebriz*'e dönmüştü. Fakat onun Ak-koyunlu başkentine dönüşünde Uzun Hasan, 5/6 Ocak 1478 gecesi (Epiphania gecesi) vefat etmiş bulunuyordu ²⁴⁷.

Böylece G. Barbaro, Uzun Hasan'ın ölümü üzerine oğulları arasında başlayan saltanat mücadelelerine de şahit olmuştu. O'nun naklettiğine göre, Uzun Hasan'ın "4" oğlu kalmıştı. Aynı anneden doğan "3" kardeş, Despina Teodora'dan olan dördüncü kardeşlerini (Maksud), daha babalarının öldüğü gece boğazlatarak (feciono stragolare) memleketi aralarında paylaşmışlar, fakat çok geçmeden ikinci kardeş (Sultan Yakub?) en büyüğünü (Halil?) öldürterek saltanatı yalnız başına kalmağa muvaffak olmuştu ²⁴⁸. Ak-koyunlu tahtı üzerindeki mücadeleler sona erince, memleketine dönmek için yeniden müsaade alan Giosafatte Barbaro, 1478 Nisanı başlarında, bir ermeni ile birlikte *Tebriz*'den hareket ederek 29 Nisan'da *Erzincan*'a varmış ve orada bir ay kadar bekledikten sonra bir kervana katılarak *Haleb* üzerinden *Beyrut*'a gelmiş, nihayet yaz ortalarında *Venedik*'e ulaşmıştı ²⁴⁹.

1473 yılı başında Uzun Hasan'ın istediği top ve diğer silâhları götürmeğe memur edilen, fakat ancak *Otluk-beli* savaşından çok sonra

²⁴⁶ *Viaggio di G. Barbaro*. göst. yer. 109 b

²⁴⁷ *ayn. esr.* 110 a

²⁴⁸ Uzun Hasan'ın ölümünde hayatta bulunan oğullarının sayısı M. Halil Yinanç'a göre "6" (*Akkoyunlular, I A*), W Hinz'e göre ise "5" (*ayn. esr.* s. 125 teki şecere) idi. G. Barbaro bunların adlarını zikretmediği için "4" kardeş demekle kimleri kastettiği kesinlikle anlaşılamamaktadır.

²⁴⁹ *Viaggio di G. Barbaro*. göst. yer. 110a- 112 b

1474 Nisan'ında tek başına *Tebriz*'e varabilen G. Barbaro'nun, Ak-koyunlu sarayında geçen "4" yıllık elçiliği de bu şekilde sona ererken, Venedik için, *İran Hükümdarı* ile ittifaka bağlanan "son istinadgâh ümidi" de ²⁵⁰ artık tamamıyla kaybolmuş oluyordu. *Asya*'daki müttefikini ebediyen kaybeden, Napoli Kralı I. Ferdinando ile Macaristan Kralı Mathias Corvin'in de Fâtih Mehmed ile anlaşmalarını gören, *Kroja*'nın elden çıkmakta olduğunu hisseden ve Türk akıncılarını bir anda ana şehrin yakınlarında bulan *Signoria* için, artık *Ağrıboz* veya *Argos*'un iadesini bir tarafa bırakıp, mevcudu kurtarabilmek gâyesiyle *Büyük Türk*'ten barış istemekten başka çare kalmamıştı. Nitekim Senato bu maksatla, 1478 yılı başında Tommaso Malipiero'yu, sekreter Alvise Manenti ile birlikte *İstanbul*'a göndermişti. Ancak, kendisini kudretinin zirvesinde hisseden Fâtih, Cumhuriyet'in her yıl 10.000 duka vergi vermesini ve *İşkodra*'nın da teslimini istediği için, Venedik, büyük bir zül saydığı "haraç-güzârlık" tan kurtulmak için son bir gayret daha sarf edecekse de, çok geçmeden Osmanlı Pâdişahının şartlarını kabul etmek zorunda kalacaktır. T. Malipiero'nun yerine *İstanbul*'a gönderilen Giovanni Dario'nun, 25 Ocak 1479 da elde ettiği barışla, 16 yıl süren uzun bir savaş sona ererken, bütün Avrupa devletleri ile birlikte Venedik te, "1453 ün intikamını almak" gâyesiyle girişilen teşebbüslerin, kurulan *lega*'ların, kendisini yıpratmaktan ve elindekileri de kaybetmekten başka bir sonuç vermediğini, acı bir gerçek te olsa, anlamış bulunuyordu.

* *

Avrupalıların *Büyük Türk* olarak andıkları, Ak-koyunlu elçisi Kâtip Mehmed'in de *Büyük bir ağaç* diye vasıflandırdığı Fâtih Mehmed'i "kemirip bitirmek" veya "adını ve sanını tamamıyla yok etmek" gibi büyük gâyeler taşıyan Venedik -Uzun Hasan ittifakı, 1464 ve 1472 yıllarında mevzîî başarılar sağlamasına rağmen *Otluk-beli* savaşından sonra can çekişmeğe başlamış ve Uzun Hasan'ın vefatıyla birlikte tarihe mal olurken, Venedik'i de ağır toprak kayıplarından başka, 1471 de elçi Nicolò Cocco ve Francesco Capello'nun nefretle reddettikleri birşeyi, yâni "haraç-güzâr" olmayı kabul ederek Fâtih Mehmed ile barış yapmağa sürüklemişti.

250 G. Berchet, *ayn. esr. s. 21*